PONTIFICIUM ATHENAEUM ANTONIANUM

FACULTAS THEOLOGICA - SECTIO BIBLICA

P.Mansuetus Rath O.F.M.

DE CONCEPTU PARESIS
IN EPISTOLA AD ROMANOS

(Rom 3,25)

Dissertatio ad Lauream

Jerusalem

1965

P R A E F A T I O

A conversione ante portas Damasci Christus est medium cogitationis S.Pauli. Christus est norma, ad quam ex illo momento omnia refert.

Sub luce Christi etiam intelligentiam novam VTi et temporis redemptioni antecedentis adeptus est.

Sicut pro Paulo VT Evangelium Dei seu nuntium de iustitia Dei iam praeannuntiaverat (Rom 1,2 et 3,21), i.e. ad Christum venturum monstraverat, ita ex alia parte tempus praechristianum iam sub influxu Christi stare videt.

Testimonium optimum pro hac re habemus in loco centrali Epistolae ad Romanos, 3,25b-26a, quae phrasis in conceptu 'paresis' culminat.

Hanc rem in ultimis annis exegeta S.Lyonnet ob oculos ponebat, cuius opinio inter interpretationes usque adhuc propositas omnino nova est et solido fundamento in textu non caret.

Attamen, putamus, thesim auctoris laudati adhuc melioribus argumentis ex textu ipso effluentibus firmari posse. Praesertim aspectus christologicus voci ipsae inhaerens fortius eruendus sit.

Hoc propositum sequimur cum hoc labore, quem Prof.P.E.Pax incitavit, correxit et moderavit, cui pro eo ex toto corde gratias agimus.

INDEX

SIGLA

AT	- Altes Testament
Bib	- Biblica
Bl-Debr	- Blass - Debrunner
BTW	- Bibeltheologisches Wörterbuch
Exp Tim	- The Expository Times
JTS	- The Journal of Theological Studies
LA	- Studii Biblici Francescani Liber Annuus
LXX	- Vetus Testamentum graece iuxta septuaginta interpretes
NT	- Novum Testamentum aut Neues Testament
PG	- Patrologia Graeca, ed. Migne
PL	- Patrologia Latina, ed. Migne
Str B	- Strack - Billerbeck
TLZ	- Theologische Literaturzeitung
TM	- textus masoreticus
TWNT	- Theologisches Wörterbuch zum Neuen Testament
VD	- Verbum Domini
Vg	- Vulgata
VT	- Vetus Testamentum
ZAW	- Zeitschrift für die alttestamentliche Wissenschaft
ZKT	- Zeitschrift für katholische Theologie
ZNW	- Zeitschrift für die neutestamentliche Wissenschaft und die Kunde des Urchristentums
ZTK	- Zeitschrift für Theologie und Kirche

Abbreviationes minusculae: e.g. = exempli gratia; sc. = scilicet; cf. = confer; s.v. = sub voce

Modus transscribendi litteras graecas:

α = a	ν = n
β = b	ξ = x
γ = g	ο = o
δ = d	π = p
ε = e	ρ = r
ζ = z	σ ς = s
η = ê	τ = t
ϑ = th	υ = y
ι = i	φ = ph
κ = k	χ = ch
λ = l	ψ = ps
μ = m	ω = ô

BIBLIOGRAPHIA

I. Fontes

BIBLIA HEBRAICA, edidit R.Kittel, textum masoreticum curavit P.Kahle,... editionem septimam auxerunt et emendaverunt A.Alt et O.Eissfeldt; editio duodecima emendata typis editionis septimae expressa, Stuttgart 1961.

SEPTUAGINTA, id est Vetus Testamentum Graece iuxta LXX interpretes, edidit A.Rahlfs, Stuttgart[6] .

NOVUM TESTAMENTUM Graece et Latine, utrumque textum cum apparato critico imprimendum curavit E.Nestle, novis curis elaboravit E.Nestle, Stuttgart 1954.

II. Alia subsidia: commentarii, opera, articuli..

AMIOT F. Die Theologie des hl.Paulus (aus dem Französischem übersetzt von H.Radau) Mainz 1962.

BAUER W. Griechisch - Deutsches Wörterbuch zu den Schriften des Neuen Testaments und der übrigen urchristlichen Literatur, Berlin[5] 1958.

BLÄSER P. Gerechtigkeit, in BTW, Graz 1962.

BLASS F.-DEBRUNNER A. Grammatik des neutestamentlichen Griechisch, Göttingen[9] 1954.

BORNKAMM G. Das Ende des Gesetzes, Paulusstudien, München 1952.

BÜCHSEL F. 'hilastêrion', in TWNT III,320-324.

BULTMANN R. 'aphesis', in TWNT I,507-508.

IDEM Theologie des Neuen Testaments, Tübingen[3] 1958.

BURROWS M. Die Schriftrollen vom Toten Meer (aus dem Amerikanischen übertragen von F.Cornelius), München 1958.

CEUPPENS F. Quaestiones selectae ex epistolis S.Pauli, Taurini/Romae 1951.

CREED J.M. Paresis in Dionysius of Halicarnassus and St.Paul, in JTS 41 (1940) 28-30.

CORNELY R. Epistola ad Romanos (Cursus Scripturae Sacrae VI), Parisiis 1927.

EICHRODT W. Theologie des Alten Testaments, Stuttgart 1957.

GRUNDMANN W. Gesetz, Rechtfertigung und Mystik bei Paulus, in ZNW 32 (1933) 52-65.

HORST . 'makrothymia', in TWNT IV,377-390.

KÄSEMANN E. Zum Verständnis von Röm 3,24-26, in ZNW 43 (1950/51) 150-154.

KIRCHGÄSSNER A. Erlösung und Sünde im Neuen Testament, Freiburg 1950.

KÖHLER L. Theologie des Alten Testaments, Tübingen[3] 1953.

KÜMMEL W.G. Paresis und Endeixis, Ein Beitrag zum Verständnis der paulinischen Rechtfertigunslehre, in ZTK 49 (1952) 154-167.

KUSS O. Der Römerbrief, übersetzt und erklärt, Regensburg 1963 (1,1-6,11; 6,11-8,19: 1959).

LIETZMANN H. An die Römer (Handbuch zum NT), Tübingen[4] 1933.

LIDDEL H.G.-SCOTT R. Greek-english Lexicon, Oxford 1953.

LYONNET S. Propter remissionem praecedentium delictorum (Rom 3,25), in VD 28 (1950) 282-287.

IDEM De iustitia Dei in epistola ad Rom 3,25-26, in VD 25 (1947) 129-144; 193-203; 257-263.

IDEM Le sens de paresis en Rom 3,25, in Bib 38 (1957) 40-61.

IDEM Exegesis Epistolae ad Romanos (ad usum privatum auditorum), cap.I-IV, Romae 1960.

IDEM De peccato et redemptione, vol.II De vocabulario redemptionis, Romae 1960.

IDEM Quaestiones in epistolam ad Romanos, prima series, Romae 1962.

IDEM De notione "iustitia Dei" apud S.Paulum, in VD 42 (1964) 121-152.

MEINERTZ M. Theologie des Neuen Testaments, Band 2, Bonn 1950.

METZINGER A. Die Substitutionstheorie und das alttestamentliche Opfer, in Bib 21 (1940) 159-187; 247-272; 353-377.

MICHEL O. Der Brief an die Römer (Meyers Kommentar), Göttingen 1963.

MORALDI L. Sensus vocis hilasterion in Rom 3,25, in VD 26 (1948) 257-276.

NÖTSCHER F. Zur theologischen Terminilogie der Qumran-Texte (Bonner Biblische Beiträge 10), Bonn 1956.

IDEM Gerechtigkeit, in BTW, Graz 1962, 453-461.

OEPKE A. Dikaiosyne theou bei Paulus in neuer Beleuchtung, in TLZ 78 (1953) 257-264.

PRÜMM K. Zur Struktur des Römerbriefs, Begriffsreihen als Einheitsband, in ZKT 72 (1950) 333-349.

IDEM Röm 1-11 und 2Kor 3, in Bib 31 (1950) 164-203.

IDEM Diakonia Pneumatos, Der Zweite Korintherbrief als Zugang zur apostolischen Botschaft. II.Teil/1.Halbband: Theologie des 2. Korintherbriefs, Apostolat und christliche Wirklichkeit (Kapitel 1-7), Rom 1960.

SCHARBERT J. Vergebung, in Handbuch theologischer Grundbegriffe, München 1963, 740-747.

SCHLIER H. Von den Juden in Röm 2,1-29, in Evangelische Theologie 5 (1938) 263-275.

STAAB K. Pauluskommentare aud der griechischen Kirche, Münster 1933.

STEPHANUS H. Thesaurus linguae graecae VI, Parisiis 1865.

STRACK H!L.-BILLERBECK P. Kommentar zum NT aus dem Talmud und Midrasch, Band III, Müchen 1926.

SCHELKLE K.H. Paulus Lehrer der Väter, Die altkirchliche Auslegung von Römer 1-11, Düsseldorf 1926.

TAYLOR V. Graet texts reconsidered, Rom 3,25, in Exp Tim 50 (1938/39) 295-300.

VAUX R. DE Les Institutions de l'Ancien Testament, vol.II, Paris 1960.

VRIEZEN TH.C. Theologie des AT in Grundzügen, Neukirchen 1956.

WENNEMER K. Gerechtigkeit Gottes (Röm 3,21-26), in Geist und Leben 29 (1956) 358-366.

IDEM Apolytrosis, Röm 3,24-25a, in Analecta Biblica 17-18, Romae 1963, 283-288.

WIKENHAUSER A. Einleitung in das Neue Testament, Freiburg[3] 1959.

ZAHN TH. Der Brief des Paulus an die Römer (Kommentar zum NT, VI), Leipzig 1925.

ZORELL F. Lexicon Graecum Novi Testamenti, Parisiis[3] 1961.

IDEM Lexicon Hebraicum et Aramaicum Veteris Testamenti, Romae 1961.

ZERWICK M. Analysis Philologica Novi Testamenti Graeci, Romae 1960.

INTRODUCTIO

Epistola ad Romanos inter omnes epistolas S.Pauli locum praecipuum tenet. Est inter omnes epistolas paulinas non tantum amplissima sed etiam theologice gravissima et diligentissime elaborata, cuius dispositio aliquibus digessionibus semotis bene perpensa est, potius tractatui theologico similis quam epistolae (1).

"Medium theologicum et architectonicum" (2), a quo "omnia et singula in epistola ad Romanos et in epistolis principalibus paulinis intelligi potest et debet, quia ex hoc cogitata sunt" (3), sunt versiculi 21-26 capitis 3. Haec pericopa est contextus proximus illius conceptus, cuius investigationi nostra dissertatio dedicata est: 'paresis'.

Stat immediate in istis versiculis momentosis et valde disputatis, qui in historia doctrinae christianae partem magnam habebant,et iam propter hoc optandum est eos nonumquam nove investigari (4).

---

(1) cf. A.Wikenhauser, Einleitung 291.

(2) Kuß 110.

(3) Kuß 27.

(4) cf. V.Taylor, ExpTim 50 (1938/39) 295: "These words have played a great part in the history of Christian Doctrine; and for this reason it is very desirable that from time to time their meaning and interpretation should be reconsidered."

Quid pro tota epistola valet, hoc valet specialiter pro hac sectione: a Paulo bene perpensa est. Si ideo in dicta pericopa hapax-legomenon 'paresis' occurrit, hoc valde verisimiliter a Paulo cum plena intentione adhibitum est, quia "Nuance" specialem exprimere intendit.

Solutio significationis unius hapax-legomenon autem valde difficilis evenit, quia loci paralleli desunt. Absente hac possibilitate comparationis facile est intellectu solutiones sat diversas, se prorsus excludentes, in decursu temporis datas esse. Brevem conspectum harum solutionum in primo capite dabimus, quin perfectum numerum autorum consectemur, quia nobis magis interest historia problematis. Fusius tamen de interpretatione Patrum sermo erit.

Quandam ansam pro interpretatione dat usus extrabiblicus conceptus quaesiti et illius verbi, de quo substantivum derivatur. Propterea in capite secundo investigationes linguisticas circa vocem 'paresis' instituemus ad definiendum eius sensum philologicum.

Denique in capite tertio nos conferimus ad ipsum locum in epistola ad Romanos et contextum et textum accurate examinabimus ad quaerendam solutionem textui magis consentaneam, in qua re quoque, si casus fert, interpretationes discrepantes ad comparationem attrahemus.

CAPUT PRIMUM:

D E C O N C E P T U 'P A R E S I S' I N H I S T O R I A E X E G E S E S (1).

I. DE INTERPRETATIONE PATRUM GRAECORUM.

Apud Patres graecos duas diversas interpretationes nostri conceptus invenimus: "remissio" et "paralysis - languor".

a) "remissio".

Nullum textum habemus, in quo 'paresis' clare tamquam remissio explicatur sed tantum tales textus habemus, in quibus hic sensus versione aut tenore contextus innuitur.

Apud ORIGINEM (saec.3), cuius commentarius in epistolam ad Romanos nobis tantum in traditione Rufini in lingua latina conservatus est, vox 'paresis' et in titulo et in explicatione ope remissionis redditur.

PG 14,946: "quia 'proposuit eum Deus propitiationem per fidem in sanguine ipsius': quo scilicet per hostiam sui corporis propitium hominibus faceret Deum, et per hoc

---

(1) ad hoc cf. K.H.Schelkle, Paulus Lehrer der Väter; S.Lyonnet, VD 25 (1947) 193-203, 257-263; VD 28 (1950) 282-287; K.Staab, Pauluskommentare.

ostenderet iustitiam suam, dum eis remitteret praecedentia delicta, quae pessimis tyrannis serviendo contraxerant, eo tempore, quo sustinebat et patiebatur Deus haec fieri. Sed ad hoc patiebatur, ut post haec, id est in hoc tempore ostenderet iustitiam suam."

PG 14,950: "Secundum ergo quod hostia est, profusione sanguinis sui propitiatio efficitur in eo quod dat remissionem praecedentium delictorum: quae tamen propitiatio ad unumquemque credentium per viam fidei venit. Nisi enim daret remissionem praecedentium delictorum, propitiatio non probaretur effecta."

PG 14,951-952: "Fit ergo per repropitiationem sanguinis Christi remissio praecedentium delictorum, in sustentatione Dei, ad ostensionem iustitiae suae.
Sustentatio Dei est, ubi peccator non statim punitur ut peccat, sed secundum quod ibidem Apostolus dixit, per patientiam Dei adducitur ad poenitentiam: et in hoc ostendere dicitur iustitiam suam Deus. Bene autem addidit, 'in hoc tempore', praesentis enim saeculi tempore in sustentatione est iustitia Dei, futuri vero in retributione. Iustum namque apud Deum visum est, ut quia futurum saeculum ad iudicium statuerat, praesens sustentationi et patientiae deputaret. Nam si puniret in hoc tempore peccatorem, iustum non videretur iterum ad iudicium quem punierat evocare. Si vero sustentat et patiatur in praesenti saeculo, recte erit iustus iudex in futuro."

Ex his textibus patet, Originem 'paresis' de remissione praecedentium peccatorum intellexisse.

Mihi non clarum est, ex quibus rationibus Schelkle (1) dicat, Originem probabiliter 'paresis' tamquam praetermissionem (2) intellexisse. Ille revocat ad Cornely (3)

---

(1) cf. op.cit. 117.

(2) "Hingehenlassen".

(3) Epist.ad Rom. 193s.

qui paresis ut praetermissionem comprehendit provocans ad duplicem modum, in quo Deus (iuxta mentem Originis) peccata tractaret: in hac terra (sc. ea tolerans) et in vita altera (sc. ea puniens).

Ad hoc dicendum est:

1. in textu Originis non sermo est de sustentatione aut de punitione peccati sed peccatoris.

2. Origines ope dictae distinctionis non 'paresis' sed 'anochê' interpretari intendit (Observandum est, antea - cf.n.946 - 'anochê' alio modo comprehendisse) (1).

__THEODORETUS CYRENSIS__ (saec.5):

__PG 82,85__: "kai tên agathotêta tên oikeian edeixen ho theos, epi pleiston makrothymêsas tois anthrôpois paranomousin, kai tên dikaiosynên autou dêlên pepoieken hapasin. Hoti de ou matên ênegken tous anthrôpous paranomountas, alla touto prokataskeuazôn autois tês sôtêrias to pharmakon, legei: eis to einai auton dikaion kai dikaiounta ton ek pisteôs Iêsou Christou."

Ille quoque non interpretatus est expressis verbis vocem 'paresis' sed explicavit vocem 'anochê'! Propterea non potest concludi, sicut fecit e.g. Godet (2), Theodoretum intellexisse 'paresis' ut tolerantiam. Tenor generalis loci potius pro remissione loquitur.

---

(1) cf. etiam S.Lyonnet VD 28 (1950) 283 n.1.

(2) cf. Commentaire sur l'epitre aux Romains[2] I,pg.363; cf. S.Lyonnet, l.c. 282 n.2.

Similiter est situatio apud SEVERIANUM GABALENSEM (saec.5): (1)

"ênescheto gar ho theos, hina deixê tên heautou diakiosynên, ei gar epexelêlythei, pantôs an anheilen; ei de anhêrei, ouk ên ho sôzomenos. Epeidê de ênescheto kai prostithemenôn tôn hamatêmatôn, edeixen hoti boulomenos ouk apallaxai monon tôn hamartêmatôn, alla kai dikaiôsai to proteron ênescheto. Sygchôrêsas toinyn hamartanein athroan tên aphesin echarisato. Diakion de ton theon legomen êtoi antapodidonta ê tên dikaiosynên charizomenon."

Dum ope 'ênescheto' et'sygchôrêsas' vocem 'anochê' explicat, vox 'paresis' voci 'aphesis' aequiperare videtur.

Loci citati monstrant, quod 'paresis' potius tamquam remissio quam praetermissio aut tolerantiam intelligebatur. Si autumatur Originem et Theodoretum 'paresis' ut praetermissionem intellexisse, adscribitur voci 'paresis' significationem, quae pro 'anochê' valet.

b) "paralysis" - "languor".

Praeter sensum magis communem (remissionis) invenimus apud aliquos Patres graecos vocem 'paresis' adhibitam ut terminum technicum: medicinalem paralysis-languor.

S.J.CHRYSOSTOMUS (saec.4):

PG 60,445: "Oude gar eipe, dia ta hamartêmata, alla, dia

---

(1) Cf. K.Staab, Pauluskommentare, 217.

tên paresin, toutesti tên nekrôsin. Ouketi hygeias elpis ên, all' hôsper sôma paralythen tês anôthen edekto cheiros: houtô kai hê psychê nekrôtheisa. Kai to dê chalepôteron, hoper en taxei theis aitias, deiknysin meizon on katêgorêma. Ti de touto estin; To en tê anochê tou theou tên paresin gegenêsthai."

Ex hoc textu liquet S.J.Chrysostomum vocem 'paresis' tamquam statum animae morti similem comprehendisse, i.e. aliis verbis ut aliquem morbum internum.

Hanc interpretationem de morbo interno hominis, qui sanatur medicamento iustitiae reasumit PHOTIUS (saec.9): "Pareithêmen tais hamartiais kai parelelymetha, eita deon tês pareseôs apaitêthênai dikas, anochês kai philanthrôpias etychomen." (1).

Ergo ut eventum retinemus: Apud Patres graecos 'paresis' occurrit in duplici significatione: in sensu remissionis aut in sensu alicuius status animae morti similis.

II. DE INTERPRETATIONE PATRUM LATINORUM.

Apud illos interpretatio specialis, quae suum originem ducit ex lectione varia Italae seu Veteris Latinae, invenitur (2): legebat loco 'dia tên paresin' 'dia tên

---

(1) Cf. K.Staab, op.cit., 488.

(2) Cf. K.H.Schelkle, op.cit., 117 n.2, et Cornely, op.cit., 193 n.1.

prothesin' (1).

Sequentes hanc lectionem variam Ambrosiaster et Pelagius venerunt ad differentes interpretationes.

AMBROSIASTER (saec.4):

PL 17,84: "Propter propositum praecedentium delictorum, in patientia Dei: Sciens Deus propositum benignitatis suae quo censuit peccatoribus subvenire, tam iis, qui sunt apud superos quam iis, qui in inferno tenebantur, utrosque diutissime exspectavit, evacuans sententiam, qua iustum videtur omnes damnari, ut ostenderet nobis, quod olim decreverat liberare genus humanum per Christum, sicut promisit per Jeremiam prophetam dicens: 'Propitius ero iniquitatibus eorum, et delictorum eorum non memorabor' (Jer 31,34). Et ne forte hoc donum solis Judaeis promisisse videretur, per Isaiam dicit: 'Domus mea domus orationis vocabitur in omnibus gentibus' (Is 56,7). Quamvis Judaismo facta promissio sit, sed praescius Deus eo quod donum eius reprobaturi essent impii Judaei, gentes se ad percipiendam gratiam promisit admittere, quarum aemulatione in iram missi cruciarentur impii Judaei."

Dum textus antecedens de proposito divino benigno loquitur, apud PELAGIUM (saec.4) sermo est de proposito Dei peccatores puniendi, quod propositum Christus quidem sedavit.

"Propter propositum praecedentium delictorum. Propter ea passus est Christus, ut propositum Dei sedaret, quo tandem punire decreverat peccatores. In sustentatione Dei. Vult ostendere Deum quidem ad hoc exspectasse, ut tandem corrigent(ur) delinquentes, illos vero, male usos patientia Dei, ad maiora profecisse peccata. Unde Job ille iustissimus sui temporis ait de peccatore: 'Dedit illi Deus locum poenitentiae, et ille abutitur eo in superbia." (2).

(1) Ita praeter Ambrosiaster et Pelagium etiam S.Augustinus, De spir.et lit.13,12; De pecc.mer.et rem.1,27.43.

(2) Cf. A.Souter, Pelagius's Expositions of thirteen epistles of St.Paul, Texts et Studies 9,33.

In tempore subsequente aut Ambrosiaster copiatur: ita e.g. SEDULIUS SCOTUS (saec.8/9) (cf.PL 103,43) et RHABANUS MAURUS (saec.9) (cf.PL 111,1343), aut ut fundamentum explicationis usi sunt textu Pelagii interpolato et sub nomine S.Hieronymi tradito (1), qui legit ut Vulgata "remissionem" (et non "propositum") (2): ita e.g. PSEUDO-PRIMASIUS (saec.6):

PL 68,432: "propter remissionem praecedentium delictorum. Quare praecedentium? nisi originalium debitorum? In Sustentatione Dei. Sustentatio Dei ad maiora peccata profecerat."

WALAFRID STRABO (saec.9):

PL 114,480: "Propter remissionem. Duplex effectus remissionis est, scilicet carere poena et frui gloria. Primum habuerunt ante Christi mortem iusti, quia poenam actualem non sentiebant. Sed post Christi mortem data est eis gloria divinae visionis, a qua differebantur Deo sustentante eorum delicta. In sustentatione: Patienter sustinuit Deus peccata eorum, qui fuerunt ante legem et sub lege: non punivit, neque remisit, ita ut gloriam haberent, donec venit qui delicta tam praecedentium quam subsequentium pretio sui sanguinis absolveret."

LANFRANCUS (saec.11):

PL 150,117: "Propter remissionem praecedentium delictorum. Ordo praecedentium delictorum in sustentatione Dei. Patienter enim Deus sustinuit praecedentia delicata mundi, ut ostenderet qui vera iustificatio est in hoc tempore, id est, in fide Jesu Christi. Si enim omnes peccatores punisset, non esset, qui in hoc tempore iustificari posset."

---

(1) Cf. B.Altaner, Patrologie, Freiburg 1960, 337.

(2) Cf. Souter, op.cit., 33 in apparatu critico, et PL 30, 661.

ABAELARD (saec.12):

PL 178,833: "Propter remissionem, id est ut per hanc iustitiam, id est caritatem remissionem peccatorum assequamur....Remissionem dico habitam, vel praecedentium inquam, delictorum, in sustentatione Dei, id est propter patientiam Dei, qui non statim punit reos et perdit peccatores, sed diu exspectat, ut redeant per poenitentiam, et cessent a peccato, et sic indulgentiam consequantur."

PETRUS LOMBARDUS (saec.12):

PL 191,1362: "Quod cum implevit iustum se esse ostendit, quae ostensio neccessaria fuit, non solum pro remissione praesentium, sed etiam propter remissionem praecedentium delictorum, scilicet eorum quae praecesserunt Christi adventum, delictorum dico existentium in sustentatione Dei, Deo scilicet patiente et non puniente tunc.

Ergo omnes autores citati vocem 'paresis' tamquam remissionem peccatorum in tempore salutis factam intelligebant.

III. AB INTERPRETATIONE S.THOMAE USQUE AD INTERPRETATIONEM EXEGETARUM HODERNIORUM.

A tempore S.Thomae de Aquino usque ad saeculum 17 habemus quoad essentiam easdem interpretationes ut in tempore patristico.

Tantum pauca exempla.

S.THOMAS AQUIN. (1):

"In hoc enim quod praecedentia delicta Deus remisit, quae lex remittere non poterat, nec homines propria virtute ab

---

(1) Cf. In omnes S.Pauli Apost. epistolas Commentaria, Vol.I, Taurini, 1929, 54.

eis se praecavere poterant, ostendit quod neccessaria est hominibus iustitia, qua iustificentur a Deo."
"Secundo ostendit tempus manifestationis eius, cum subdit: In sustentatione Dei ad ostensionem iustitiae eius in hoc tempore; quasi diceret, praecedentia delicta erant ante Christi passionem in sustentatione Dei quasi in quadam divina Dei sustinentia: quia nec pro eis credentes et poenitentes damnet, nec ab eis totaliter reddit absolutos, ut scilicet eis non obstantibus possint introire in gloriam."

LUTHERUS (1):

"Ad ostensionem iustitiae suae, ad ostendendum, quod ipsius tantum iustitia iustos facit. Et hanc ostensionem etiam 'in sustentatione'fecit, antequam ostenderetur in tempore gratiae, id est manifestaretur, quod peccata dimittat, ut ostendat, probet, convincat, quod ipse solus iustificat propter remissionem quae, inquam, ostensio iustitiae fit, quando remittit peccata, quae patienter sustinuit usque ad remissionem praecedentium delictorum, id est quae praecesserunt remissionem in patientia, in sustentatione, id est tolerantia seu sufferentia."

"Unde dicit: 'propter remissionem'. Quod enim remittit peccata per propitiatorium ac sic iustificat, ostendit suam iustitiam neccessariam, cum nullus sit, cui non remittat....praecesserunt inquam in patientia Dei, id est nisi patienter tulisset, non ad remissionem nec ad ostensionem suae iustitiae pervenisset nec adhuc perveniret. Sustentat ergo ut remittat, remittit, ut ostendat iustitiam suam sive iustificationem nostri per fidem propitiatorii in sanguine ipsius".

CORNELIUS A LAPIDE (2):

"Propter (id est, ad) remissionem praecedentium delictorum - scilicet Adae et aliorum ante Christum, vel propter, id est per remissionem. Graece enim dia cum accusativo apud Atticos significat per, q.d. Christus omnia etiam praecedentia delicta abolevit."
"Praecedentium delictorum (quae fuerunt) in sustentatione Dei, quae delicta Deus sustentavit, id est toleravit, diu exspectavit, donec Christus veniret eaque expiaret,

(1) Cf.J.Ficker, Anfänge reformatorischer Bibelauslegung, 1.Band Luthers Vorlesungen über den Römerbrief 1515/16, 1.Teil Die Glosse, Leipzig 1908.
(2) Cf. Commentaria in S.S., Tomus 18, Parisiis 1865.

itaque ostenderet iustitiam veram in hoc tempore gratiae, eamque credentibus daret: ita Anselmus."

Ergo usque ad saeculum 17 versio et explicatio vocis 'paresis' ope remissionis usualis erat, et quidem sermo est de remissione facta in tempore salutis.

Primus auctor, qui paresis alio modo interpretatus est, videtur fuisse THEODORUS BEZA, qui in sua editione Sacrae Scripturae anno 1598 vertit:

"ad demonstrationem iustitiae suae praetereundo peccata, quae antecesserunt in illa Dei tolerantia."

Ab illo dependent COCCEIUS et GROTIUS (1), qui 'paresis' item interpretati sunt.

Tantum saeculo 18 et 19 haec interpretatio (praetermissio) communis fiebat (2).

Cf. e.g. J.A.BENGEL (3):

"praetermissio fuit in V.T. respectu transgressionum, donec earum apolytrôsis fieret in morte Christi."

Hodie a plurimis exegetis defenditur: e.g. Cornely, Weiß, Zahn, Lagrange, Bardenhewer, Taylor, Sickenberger, Althaus, Kuß (4).

---

(1) Cf. S.Lyonnet VD 28 (1950) 278 n.2, et Bib 38 (1957) 41 n.4 et 61 n.3.

(2) Cf. S.Lyonnet,Bib.38 (1957) 41.

(3) Cf. Gnomon Novi Testamenti, 1773.

(4) Cf. etiam S.Lyonnet VD 28 (1950) 282.

In ea re alii 'paresis' exponant in sensu praetermittendi peccata sine poena, alii in sensu praetermittendi peccata ea non condonans aut expians.

At adest maior numerus exegetarum, qui 'paresis' aequiperant voci 'aphesis': e.g. Lietzmann, Bultmann, Stauffer, Nygren, Kümmel, Kirchgäßner (1).

Proprias solutiones proponunt Käsemann amplectens sententiam Bultmann, Michel et Lyonnet. Has solutiones breviter referre volumus.

a) Sententia de Käsemann.

In ZNW 43 (1950/51) 150-154 autor assumit thesim de Bultmann (2): Rom 3,24-26a non esse formulationem paulinam sed textum communitatis primaevae, a quo tantum additiones typice paulinas (dôrean, tê autou chariti, dia pisteôs) distinguendas esse, et eam incremento argumentorum fulcire intendit.

Pro nobis momenti est, quod iuxta Käsemann 'paresis' (simul cum 'progegonota hamartêmata', 'protithesthai' in sensu manifestationis, 'dikaiosynê' tamquam qualitas divina et 'apolytrôsis' in sensu redemptionis iam factae) non pertinet ad thesaurum verborum paulinorum,

---

(1) Cf. etiam S.Lyonnet, Bib.,l.c., 42.

(2) Cf. Theologie des Neuen Testaments, 1948, 47; in edit. 3, 1958, 49.

quod monstraret Paulum illa verba tantum citare. Item contra auctoritatem paulinam loqueretur 'hilastêrion' ut praedicatum Christi et factum, quod Paulus tantum de sanguine loqueretur in locis a traditione acceptis (cf. Rom 5,9; 1Cor 10,16; 11,25.27).

Hunc textum traditionis, qui sub aspectu iudaico de remissione ('paresis' = remissio) praecedentium peccatorum in nunc tempore loqueretur, i.e. hanc remissionem tamquam restaurationem foederis veteris ('dikaiosynê in ea traditione = fidelitas erga foedus) intelligeret, Paulus correxisset magis sublineans aspectum novum, i.e. voluisset dicere iustificationem non se referre primarie ad VT et eius restaurationem sed esse iustificationem impii, quae ut talis etiam paganos liberat in oboedientiam fidei. Ergo iuxta Käsemann (Bultmann) 'paresis' est terminus non paulinus et significat remissionem ut donum salutis (= 'aphesis').

b) Thesis de Michel (1).

Michel intelligit 'paresis' tamquam dilationem usque ad diem retributionis (2) in sensu de Joma 8,8b: "Poenitentia

---

(1) Cf. Römerbrief, 109s.

(2) "Tag der Abrechnung".

expiat transgressiones parvas contra mandata et interdicta; pro delictis gravibus dilationem efficit, donec veniat dies expiationis et expiabit" (1).
In Judaismo igitur existit idea, quod peccata durante anno colligi possunt, donec dies expiationis ea expiat. Simili modo dies redemptionis (2) expiaret peccata usque adhuc collecta simul finiens periodum 'anochê' Dei.

c) Opinio de Lyonnet (3).
Autor opinatur: voce 'paresis' remissionem sui generis describi, quae locum habuit in VTo et a remissione peccatorum in tempore salutis differt sed eam iam adumbrat.

Conclusio:

Omnibus discriminibus tenuissimis (Nuancen) semotis possumus dicere: quattuor opiniones principales de significatione vocis 'paresis' in historia exegesis haberi: Nam interpretationem invenit in sensu remissionis (ac 'aphesis' aut specialis), praetermissionis (aut dilationis) et alicuius interni status debilis causati a peccato.

---

(1) Cf. Die Mischna, Joma, Gießen 1913, ed. J.Meinhold.
(2) Michel loquitur de "Karfreitag"; cf. Römerbrief 109.
(3) Cf. Bib, l.c., 57s. et exeg. in Rom, praesertim 235s.

Dictae quattuor interpretationes speciales sat diversae sunt, atque adeo se inter se excludunt.
Propterea intendimus eam invenire, quae textui magis consentaneum est.
Sed antequam adimus textum ipsum in epistola ad Romanos, sensum philologicum nostrae vocis statuere volumus, i.e. eius significationem in textibus extrabiblicis.

CAPUT SECUNDUM:

INVESTIGATIONES LINGUISTICAE CIRCA VOCEM 'PARESIS. (1)

Vox 'paresis' derivatur a verbo 'parienai'. Substantivum in LXX numquam, in NTo tantum semel invenitur. Etiam in litteratura graeca profana non multa exempla adsunt.

Ad constituendam significationem accuratam huius vocis recurramus ad textus, in quibus occurrit.

I. DE VOCE 'PARESIS' IN LITTERATURA GRAECA.

Uno exemplo exepto (Hippokrates) substantivum tardius in litteratura graeca apparet et triplicem sensum prae se fert. Nempe reperitur ut terminus technicus medicinalis et iuridicus et in sensu magis generali.

a) 'paresis' ut terminus technicus medicinalis.

In hac significatione 'paresis' quater occurrit.

{377} Primum exemplum exstat apud HIPPOKRATEN, Epidimiai 4,45,

---

(1) Ad hoc cf. Liddel-Scott et Bauer; W.G.Kümmel, Paresis et Endeixis, ZTK 49 (1952) 154-167; S.Lyonnet, VD 28 (1950) 282-287.

ubi 'paresis' paralysim seu languorem significat (1).

Etiam in aliis locis 'paresis' est terminus pro aliquo morbo.

Sic apud PLUTARCHUM designat dissolutionem vel resolutionem membrorum ebrietatis causa. En textus (2):

"tois de pleistois eis paresin hai methai teleutôsin, hotan ekplêxê pantapasin kai katasbesê to termon ho akratos" (3).

Simili modo occurrit apud ARETAEUM, De D.A. 7 (4):

"apoplêxiê, paraplêgiê, paresis, paralysis, hapanta tô genei touta ê gar kinêseôs ê haphês ê amphoin esti ekleipsis, kote kai gnômês, kote kai tês allês aisthêsios."

Ex parallelismo cum aliis morbis concludi potest 'paresis' hic morbum designare, qui in aliqua amentia consistit.

Hunc sensum etiam apud ALEXANDRUM TRALL. invenimus, ubi 'paresis' cum 'paralysi' - 'nekrôsi' identificatur:

"Pareseôs pathos, ho kai paralysin onomazein eiôthasin

---

(1) Cf. J.M.Creed, Paresis in Dion.of Halic., JTS 41 (1940) 30: "In Hippokrates and elsewhere Paresis is found as a medical term for paralysis." Textus ipse non in manus meas pervenit.

(2) Scripta Moralia 652; ed.Didot, Parisiis 1890.

(3) In versione latina: "plerisque ebrietas in resolutionem membrorum desinit, ubi merum calorem omnino profligavit atque exstinxit."

(4) Cf. H.Stephanus, Thesaurus graecae linguae, vol.VI, 494.

ouden allo ê anaisthesia kai akinêsia tôn peponthotôn topôn - paulo post vero paresin esse dicit - tou hemiseôs sômatos ê henos merous nekrôsin ê kai tinôn myriôn neurodôn, eschêkotôn emphraxin, chôris tou pathein ê ton egkephalon ê ton nôtiaion" (1).

Ergo in omnibus his textibus (2) 'paresis' intelligitur ut languor vel aegritudo corporis et etiam animae aut mentis. Optime vertitur ope 'paralysis' vel resolutionis vel languoris.

b) 'paresis' ut terminus technicus iuridicus.

In hoc sensu occurrit bis: apud Dionysium Hal. et Phalarem.

7L.X DIONYSIUS HAL!, Ant.Rom.7,37,2 (3):

"para de tôn demarchôn polla liparêsantes tên men holoscherê paresin ouch heuronto, tên de eis chronon hoson êxioun anabolên elabon."

In hoc textu sermo est de processu contra legendarium Coriolanum. Tentatio rem componendi (holoscherê paresin) non habuit successum (ouch heuronto); processus tantum differebatur (anabolên elabon). Ex oppositione ad 'anabolê'= dilatio patet 'paresis' hoc in loco sensum habere di-

---

(1) Cf. H.Stephanus, l.c.

(2) Liddel-Scott pro hoc sensu (slackening of strength, paralysis) etiam nominat Damascium, cuius textus non in manus meas pervenit.

(3) Cf. Creed, art.cit.

missionis processus (1).

Sed notandum est sensum dimissionis processus voci 'paresis' tantum in coniunctione cum 'holoscherê' convenire, ex se ipso forsitan tantum aliquam praetermissionem denotat.

PHALARIS, Epist.81,1 (2):

loquitur in hac epistola ad Ennensem, quae sub suo nomine traditur, de remissione debitorum:

"ou metamelomenos epi tê paresei tôn chrêmatôn....
tous autous tote men hôs penomenous paresin aiteisthai chrêmatôn."

Scriptor epistolae videtur precibus appellatum fuisse debita remittere, quod autem iuxta suam opinionem sana ratione caret.

Ergo etiam hoc in loco aliquis sensus technicus, nempe iuridicus, apparet, agitur de re iuridica.

Forsitan possumus etiam in aliquo textu DIONIS CHRYS. (3) sensum iuridicum, largiorem quidem, invenire,

---

(1) Inde Lyonnet (VD 28 (1950) 283) non exacte dicit, hic de integra condonatione debitorum agi.Etiam'amnestia' (Zorell s.v.) non convenit plene sensui huius phrasis. Nam, si de liberatione ageretur auctor iuxta suam consuetudinem 'aphesis' adhibuisset, ut notat Creed, l.c.

(2) Cf. citationem apud Lyonnet, l.c. 283; fons primarius non in meam potestatem venit.

(3) Cf. Bauer et Kümmel, art.cit. 153 n.3.

ubi sermo est de aliqua remissione ex parte Dei:

"tinas mentoi kai lian oligous paresin tina schein ek tou theou kai dedesthai men, elaphrôs de pany di' epieikeian."

Per modum conclusionis possumus dicere: 'paresis' ut terminum technicum iuridicum sensum habere dimissionis et remissionis.

Praeter sensum technicum pro campo medicinali et iuridico 'paresis' invenitur etiam in sensu magis generali.

c) <u>'paresis'in sensu generaliore</u>.

Pro hac significatione habemus tantum pauca exempla. Alter textus <u>PLUTARCHI</u>, Comp.Dionis c.Bruto (1):

"Diona d' hê Dionysiou paresis ek Syrakousiôn kai to mê kataskapsai tou proterou tyrannou ton taphon epaition malista pros tous politas epoiêsen." (2).

In hoc textus 'paresis' habet significationem dimissionis vel melius liberationis - sed non in sensu iuridico - quae liberatio non iuste facta est, ergo aliquo modo praeter ordinem, praetermissus est contra voluntatem populi.

---

(1) ed.Didot, Parisiis (sine anno), 1204.

(2) Versio latina: "Dionem dimissio Dionysii Syracusis et quod non delevit sepulcrum prioris tyranni maxime odiosum civibus reddidit."

Apud APPIANUM, Basil.Fragm.13 (1) 'paresis' occurrit in sensu neglectionis:

Hoi de Latinoi egklêmata eis Romanous epoiounto tên de paresin autôn tên epi sphas ontas enspondous kai syggeneis."

SUIDAS, qui nobis hunc textum tradidit, eum commentat: "tout estin tên amelaeian, tên kataphronêsin."

Latini igitur Romanos accusabant, quod licet foedere cum eis coniuncti et cognati ab eis contemnerentur (est aliqua species praetermissionis = quasi spiritualiter praetermissi sunt a Romanis (2)).

In Lexicon HESYCHII (3) 'paresis' invenitur in sensu generaliore, cum speciali accentu, explicatur nempe ab autore ope 'sygchôrêsis' = indulgentia. Si quis indulgentem se praebet vitia alterius praetermittit, i.e. non imputat.

Omnibus his exemplis perpensis possumus concludere: omnes significationes inventas plus minusve ad sensum

---

(1) Ed. Didot, Parisiis 1877.

(2) Cf.Lyonnet, l.c. 284: "Quaeri fortasse potest utrum Suidas alteram significationem afferre intendat, an potius acceptionem metaphoricam prioris acceptionis: relaxatio seu paralysis non iam membrorum corporis sed affectus animae." Nam antequam Suidas Appianum citat, habet: 'paresis': 'nekrôsis'.

(3) Cf. S.Lyonnet, l.c., 284.

elementarem verbi: praeter-missio (par-esis; par-ienai) reduci posse.

Haec significatio elementaris clarius in sensu generaliore conservatur: demissio alicuius vel neglectio vel indulgentia aliquo modo characterem praetermissionis prae se ferunt (ut vidimus in explicatione textuum).

In ambientibus specialibus econtra vox characterem huius ambientis assumit.

Ita in campo medicinali 'paresis' assumit sensum paralysim vel languorem (est quasi praetermissio virium corporis aut animae et deinde status hac praetermissione effectus).

In campo iuridico accipit sensum: remissio, liberatio (est quasi praetermissio debitorum, captivi, sed semper cum idea subintellecta: hoc fit praeter ordinem solitum (1)).

Omnes hae distinctiones et varietates sensus (Nuancen) iam in verbo (parienai) contineri, nobis exempla, in quibus verbum occurrit, monstrabunt.

---

(1) Pro remissione "ordinaria" existit terminus 'aphesis'.

II. DE SIGNIFICATIONE VERBI 'PARIENAI'.

Etsi verbum, quod in litteratura graeca iam apud Homerum, Sappho et Pindar apparet, valde differentius adhibetur (1), tamen eius significationem omnibus tenuissimis discriminibus significationis semotis in duas categorias complecti possumus: in sensum generaliorem et in sensum specialem vel aliquo modo technicum.

a) Exempla pro sensu generaliore.

HERODOT, 1,177 (2):

"Ta men nyn katô tês Asiês Harpagos anastata epoiei, ta de anô antês autos Kyros, pan ethnos katastrephomenos kai ouden parieis."

In hoc textu sermo est de subiectione Asiae a Kyro facta, qui nullum populum praetermisit vel omisit. Hic sensus est sensus originalis verbi.

Pro sensu omittendi aliud exeplum apud PINDAR (3):

"all' homôs, kressôn gar oiktirmou phthonos, mê pariei kala!" (Py.I,86).

DIO CASSIUS, 51,5 (4):

"tauta te oun kai ta alla ta epeigonta dioikêsas, tois

---

(1) Cf. Bauer s.v. et Bultmann, in TWNT I,506.

(2) Ed.Didot, Parisiis 1887, 58.

(3) Cf. Lexicon Pindaricum, componit J.Rumpel, 1961, s.v.

(4) Ed.Boissevain, Berlin 1898, Vol.II,356.

te tina adeian labousin kai en tê Italia diaitasthai (ou gar exên) dous, kai ton dêmon ton en Romê hypoleiphthenta paremenos, hoti mê pros auton êlthen, es te tên Hellada authis triakisiô meta tên aphexin hêmera apêre."

In hoc textu sermo est, quod populus romanus praetermittitur in sensu alicuius negligentiae. Ergo 'parienai' hic habet sensum : negligere (= praetermittere in sensu translato).

XENOPHON, De Equit.Mag.7,10 (1):

"philousin de pôs stratiôtai hosô an pleious ôsi tosoutô pleiô hamartanein....Ta oun toiauta hamartêmata ou chrê parienai akolasta. Ei de mê...."

DIONYSIUS HAL., Ant.Rom.II,35,4 (2):

"Pariemen oun autois tên hamartada tautên azêmion, kai out' eleutherian out' ktêsin out' allo tôn agathôn ouden tous politas hymôn aphairoumetha."

In his duobus exemplis 'parienai' in coniunctione cum 'akolasta' et 'azêmion' significat praetermittere impunita, sed non adest sensus specilais, quia haec significatio verbo non ex se sed tantum ex contextu convenit (3).

c) Exempla pro sensu speciali.

PLUTARCHUS, Mor.102 A (4):

"pareimenon to te sôma kai tên psychên hypo tês..."

---

(1) Ed.Didot, Parisiis ~~1924~~ 1885, 736.

(2) Ed.Didot, Parisiis 1886, 94.

(3) Cf. etiam Lyonnet, l.c., 285.

(4) Ed.Didot, Parisiis 1921

Hic de languore corporis et animae sermo est. Participium perf.pass. saepius in hoc sensu invenitur (1). Haec forma verbi aliquo modo correspondet sensui technico medicinali, aut melius dictus sensus technicus de hac forma verbali derivatur.

Praeter hanc significationem specialem invenimus adhuc aliam, quam in sensu ampliore iuridicam nominare possumus. Hic sensus apparet praesertim in textibus, in quibus de condonatione delictorum aut de remissione debitorum sermo est, praesertim in Papyris hic sensus reperitur. En aliquae exempla.

JOSEPHUS FLAVIUS, Ant.Jud.15,3,2 (2):

"Ho de tên men heôs tês egcheirêseôs easas proelthein ep' autophôrô tou dramau synelabe, parêke de tên hamartian, chalepon men ouden, ei kai sphodra boloumenê en autô, diathenai tolmêsas..."

Iuxta contextum narratur condonatio delicti Alexandrae a parte Herodis. Haec condonatio verbo 'parienai' exprimitur.

Textus similis habetur in ARISTOPHANES, ran.699 (3):

"eikos hymas...tên mian tautên pareinai xymphoran aitoumenois" = decet vos petentibus hunc malum condonare.

---

(1) Cf. e.g. Eurip.Orest.881: 'pareimenos nosô' aut Plat.Lg.931 d: 'pareimenos gêra'.

(2) Ed.Didot, Parisiis 1865,578.

(3) Cf. H.Stephanus, op.cit.,s.v.

DITTENBERGER (1), 669,50:

"parentes autôn tên apaitêsin."

444,16: "tôn progegemenôn etôn pareisthai tas poleis pasas tôn tokôn." (2).

In omnibus his casibus 'parienai' prae se fert sensum condonandi vel remittendi. Et hic sensus plus occurrit quam alii.

Ergo: apud verbum habemus quasi eandam situationem sicut apud substantivum. Praeter alias (e.g. permittere (3)) invenimus tres principales significationes, quas iam statuimus apud substantivum. Notandum est, quod sensus remittendi apud verbum in litteratura graeca praevalet (4).

In fine nobis restat aliquid dicendi de verbo 'parienai' in LXX (5).

---

(1) Orientis graeci inscriptiones selectae.

(2) Cf. adhuc Dittenberger 329,33.39 et Preisigke, Wörterbuch der griechischen Papyrusurkunden, Berlin 1927,s.v.

(3) Herod.7,161.

(4) Cf.W.G.Kümmel,l.c.,157.

(5) Nam influxus LXX ad verborum supellicem NTi exspectandus est. Quoad Paulum cf. Michel 22/23: "Es ist fraglich, wie weit man bei ihm (Paulus) von einem besonderen Judengriechisch reden soll, doch darf man den Einfluß der LXX auf Wortschatz und Asudrucksweise nicht verkennen."

III. DE VERBO 'PARIENAI' IN LXX.

Substantivum, ut iam constatavimus, (pg 17) in LXX non invenitur, verbum econtra duodevicies (aut septies decies, quia 1Macc 11,35 non certum est (1)) occurrit. Quoad significationem adest maior varietas. Sed etiam hic possumus coniungere hanc varietatem in duas significationes principales: in sensum magis communem, qui sensum originalem (praetermittere) melius conservavit, et in sensum translatum, qui aliquem statum describit.

a) Exempla pro sensu communiore.

Judith 12,12: "Idou gar aischron prosôpô hêmôn ei gynaika toiautên parêsomen ouch homilêsantes autê, hoti ean tautên mê epispasômetha (verführen) katagelasetai hêmôn."

Hic textus refert habitudinem Assyriorum, iuxta quam foenum est feminam immunem a viro dimittere. Ergo 'parienai' habet sensum: dimittere (2)

Ps 137,8: "Kyrie to eleos sou eis ton aiôna, ta erga tôn cheirôn sou mê pares (3)".

Hic orator Dominum petit, quod Iste opera manuum suarum non despiciat, ut vertit Vg, sed melius verbotenus: non praetermittat, utique cum sensu negligentiae.

---

(1) Codex Sinaiticus habet 'eparkesomen'; recensio Luciani legit: 'eparkôs pariemen'.

(2) Germanice: "gehen lassen".

(3) TM habet רפה = ~~retro mansit~~ maliquem diseruit (non adiuvans) (cf.Zorell s.v.).

Ex 14,12: "pares hêmas, hopôs douleusômen tois Aigyptiois."

Dimittes nos, ut serviamus Aegyptiis (1).

Ergo in his exemplis habemus sensum mittendi in diversis distinctionibus (Nuancen).

Ad hanc categoriam adsribendum est etiam Sir 23,2, quod saepe citatur, si de voce 'paresis' sermo est.

"tis epistêsei epi tou dianoêmatos mou mastigas kai epi tês kardias mou paideian sophias, hina epi tois agnoêmasin mou pheisôntai kai ou mê parê ta hamartêmata autôn."

Versio latina: Quis superponet cogitatui meo flagella et cordi meo educationem sapientiae, ut ignorationibus meis non parcant et non praetermittas peccata eorum.

Adest difficultas, quaenam forma sit 'parê'. Potest esse 3.p.s.coni.aor.act. aut 2.p.s.coni.aor.med.

Probabiliter est hic 2.p.med. Sapiens Deum, quem in v.1 alloquitur, orat, ut eum non praetermittat, hoc est iuxta contextum, quod peccata sua puniat (2).

---

(1) TM habet חדל = retro mansit (cf.Zorell s.v.).

(2) Vg habet: ut non appareant peccata.
S.Lyonnet, Exeg. in Rom., 230: ut non emittantur delicta, quod etiam contextui correspondet: Deus non permittat, ut adhuc peccata fiant.
Cf. etiam Creed,art.cit.,30: "he only asks, that he may not be without a wholesome chatisement following close on his transgressions."

B) Exempla pro sensu translato.

In aliquibus textibus ope 'parienai' exprimitur status debilis hominis aut terrae.

Jer 20,9: "kai pareimai panthoten kai ou dynamai pherien."

Hic describitur status defectionis (1).

Textus similis exstat apud Sph 3,16:

"mê pareisthosan hai cheires sou." (2)

Dissolutio, infirmitas manuum est signum pro interna infirmitate hominis (cf. adhuc Jer 4,31).

Deut 32,36: "eiden gar paralelymenous autous kai ekleleipotas en epagôgae kai pareimenous."

Hoc in loco per 'pareimenous' indicatur desolatio animae (3).

Dum in exemplis antecedentibus de statu infirmo hominis sermo erat, in Num 13,21 de statu "infirmo" terrae sermo est, i.e. de infertilitate terrae:

"kai tis hê gê, ei piôn ê pareimenê, ei estin en autê dendra ê ou." (4).

Ergo significatio verbi 'parienai' in LXX non differt a significatione verbi iam in litteratura profana inventa.

---

(1) TM habet לאה nif. = prae taedio non potest amplius (cf.Zorell s.v.).

(2) TM habet רפה = alicuius manus deficiente animo ac robore debilitantur; aliquis animo concidit (Zorell).

(3) TM habet עזב = discessit, deseruit (Zorell).

(4) TM habet רזה = parum fertilis regio (Zorell).

Tamen usus technicus in LXX minus occurrit praeter hunc statum , de quo sermo erat. Pro sensu iuridico nullum exemplum habemus. Praevalet sensus mittendi, qui diversis modis variatur. (1).

<u>CONCLUSIO</u>

Vox 'paresis' occurrit in triplice significatione, quae etiam pro verbo testificata est et ab eo confirmatur, nempe languor/paralysis, remissio/condonatio et praetermissio (cum diversis discriminibus: dimissio, omissio, neglectio).
Omnes hae significationes autem approximative intelligendae sunt, i.e. in omnibus aliquo modo sensus mittendi conservatur, qui sensus in differentibus contextibus et ambientibus ultimum colorem assumit.

Inde sensus vocis 'paresis' in Rom 3,25 tantum ex contextu definiri potest. Itaque pauci momenti est, num vox, praesertim verbum, in maiore numero in significatione remissionis occurrit. (2) Tantum ea significatio

---

(1) In NTo praeter Rom 3,25 verbum bis occurrit: Luc 11,42 in sensu omittendi et Heb 12,12 ut participium perf. pass. in sensu status defectionis (est citatum ex Is 35,3).

(2) Hoc mihi videtur dicendum esse contra Lyonnet, qui nimis usum vocis 'paresis' (in sensu remissionis) magni facit. Cf. Exeg.in Rom.,233: "Ex altera parte iuxta usum vocis paresis agi debet de quadam remissione peccatorum non de mera praetermissione."

iusta est, quae contextui melius correspondet, etsi in aliis textibus vix inveniretur. (1).

Nunc in capite sequente ad contextum nostri conceptus recurrimus.

---

(1) Cf. W.G.Kümmel, art.cit.,157/158: "Die lexikographische Untersuchung zeigt also, daß Paresis weitaus am häufigsten im Sinne von Erlaß belegt ist und daß dieser Sinn durch den Gebrauch des Verbums parienai im Sinne von "erlassen" auch noch als üblich erwiesen wird, wenn der Gebrauch des Verbums auch die Möglichkeit nicht ausschließt, daß das Substantiv im Sinne von "hingehenlassen" gebraucht worden sein kann. Nur der Kontext kann darum über die Frage entscheiden, welche dieser beiden Bedeutungen in Röm 3,25 vorliegt."

CAPUT TERTIUM:

D E   C O N C E P T U   'P A R E S I S'   I N   E P I S T O L A   A D   R O M A N O S.

In capite antecedente sensum mere philologicum vel usum vocis 'paresis' statuimus, nunc in novo capite examinabimus omnes quaestiones theologicas cum hoc conceptu connexas.

Sensus theologicus nostri conceptus naturaliter a contextu dependet et proposito theologico S.Pauli in hoc loco correspondere debet.

Ut iam in introductione diximus 'paresis' ad partem propter sua dicta theologica centralem totius epistolae pertinet. In de exegesis huius partis gravissimae a nobis facienda est.

Ad melius comprehendendum suam gravitatem et naturam theologicam etiam contextus remotus inspiciendus est quoad suam relationem ad partem laudatam.

Via igitur procedendi haec est: appropinquabimus nostro conceptui a parte exteriore ad intus gyrum semper angustiorem facientes: a contextu remoto et proximo ad ipsum versiculum 25 capitis 3, et de eo ad conceptum quaesitum.

§1. DE CONTEXTU REMOTO: ROM 1 - 3.

Post praescriptum, quod valde amplificatum est (1) et iam argumentum epistolae innuit (Evangelium Dei de Filio suo), 1,1-7, Paulus Deo gratias agit pro fide Romanorum, v.8.

Postea sequuntur aliquae communicationes personales Apostoli: de sua oratione pro Romanis et de suo proposito Romam petendi, ut et ibi Evangelium annuntiet, 1,9-15. Postquam in v.16a rationem, cur promptus sit etiam Romae evangelizare, nominavit (non erubescit Evangelium), in v.16b illud Evangelium describit ut virtutem Dei salutarem omni credenti. Et statim in v.17 adiungit argumentum huius Evangelii, quod est simul thema principale (2) suae epistolae: Iustitia Dei in eo revelatur ex fide in fidem (3).

---

(1) Cf. etiam praescriptum ep. ad Gal et ad Tit.

(2) Cum hoc themate alia themata coniuncta sunt, quae partim id illustrant et partim supplent: thema iudicii, passionis Christi, legis et peccati, spiritus, sanctitatis, oboedientiae fidei, gloriationis, libertatis, electionis, revelationis mysterii. Cf. K.Prümm, Zeitschr. für kath.Theologie 72 (1950) 333-349; etiam Michel, 21s et 56.

(3) Paulus iam in 1,1-5 argumentum Evangelii indicaverat: Jesum Christum Filium Dei. In utroque casu de eadem re agitur, quae tantum sub diverso aspectu formulatur.- S.Lyonnet dividit aliter: in v.16 Paulum argumentum totius epistolae annuntiare: salus per Evangelium, et in v.17 argumentum prioris sectionis: iustificatio per fidem (cap.1-4). Vide Exeg.in Rom., 76/77.

§1. DE CONTEXTU REMOTO: ROM 1 - 3.

Post praescriptum quod valde amplificatum est (1) et iam argumentum epistolae innuit (Evangelium Dei de Filio suo), 1,1-7, Paulus Deo gratias agit pro fide Romanorum, v.8.

Postea sequuntur aliquae communicationes personales Apostoli: de sua oratione pro Romanis et de suo proposito Romam petendi, ut et ibi Evangelium annuntiet, 1,9-15.

Postquam in v.16a rationem, cur promptus sit etiam Romae evangelizare, nominavit (non erubescit Evangelium), in v.16b illud Evangelium describit ut virtutem Dei salutarem omni credenti. Et statim in v.17 adiungit argumentum huius Evangelii, quod est simul thema principale (2) suae epistolae: Iustitia Dei in eo revelatur ex fide in fidem (3).

---

(1) Cf. etiam praescriptum ep. ad Gal et ad Tit.

(2) Cum hoc themate alia themata connexa sunt, quae partim id illustrant et partim supplent: thema iudicii, passionis Christi, legis et peccati, spiritus, sanctitatis, oboedientiae fidei, gloriationis, libertatis, electionis, revelationis mysterii. Cf. [illegible], Zeitschr. für kath.Theologie 72 (1950) [illegible], [illegible] et 55.

(3) Paulus iam in 1,1-5 argumentum Evangelii indicaverat: Iesum Christum Filium Dei. [illegible]

Hoc in loco autem argumentum tantum praeannuntiatur et non amplius explicatur - explicatio fit in 3,21-26.

Statim post annuntiationem thematis opponitur thesi positivae antithesis negativa, v.18, quae est simul introductio partis sequentis, 1,18-3,20 (1). Annuntiationem salutis sequitur comminatio irae Dei, quae in ultima analysi nihil aliud est quam pars negativa iustitiae Dei (2).
Inde patet praedicationem Apostoli duplicem aspectum

---

(1) Ergo v.18 habet duplicem functionem: primo est antithesis ad v.17, ad quem pertinet propter formulationem parallelam, et secundo introducit partem sequentem. Quoad parallelismum amborum versiculorum vide schema:

dik.gar theou en autô apokalyptetai--> ek p.eis p.+confirm. ex S.S.

apokal. gar orgê th. ap.ouranou. --> epi pasan...+ conf.ex rev.nat.

(2) Actio divina habet duplicem aspectum (salutiferum et perniciosum) correspondentem responsioni humanae. Aspectus salutiferus responsione negativa hominis in contrarium vertitur et ita fit in perniciem hominis. - De explicatione fusiore conceptus iustitiae Dei vide infra (§3 A), ubi etiam ambo versiculi fusius tractabuntur.
Revelatio irae Dei fit sicut revelatio iustitiae Dei in tempore praesenti, i.e. in tempore eschatologico (vide apokalyptetai), quod iam incepit cum adventu Christi. Vide vocabularium eschatologicum in v.16-18: sôteria, apokalyptetai (bis), diakiosynê theou, orgê theou. Cf. Lyonnet, Quaestiones in ep.ad Rom., 62, et Bornkamm, Das Ende des Gesetzes, 9.

[illegible]

Hoc in loco autem argumentum [illegible] non amplius explicatur - explicatio fit in 3,21-26.

Statim post annuntiationem thematis opponitur thesi positivae antithesis negativa, v.18, quae est simul introductio partis sequentis, 1,18-3,20 (1).

Annuntiationem salutis sequitur comminatio irae Dei, quae in ultima analysi nihil aliud est quam pars negativa iustitiae Dei (2).

r 1,18-32 [illegible] (διότι v. 19+21) [illegible]

Inde patet praedicationem Apostoli duplicem aspectum [illegible] (cf paradoxon v. 24. 26 et 28) [illegible]

---

(1) Ergo v.18 habet duplicem functionem: primo est antithesis ad v.17, ad quem pertinet propter formulationem parallelam, et secundo introducit partem sequentem. Quoad parallelismum amborum versiculorum vide schema:

dik.gar theou en autô apokalyptetai ---> ek p.eis p.+confirm. ex S.S.

apokal. gar orgê th. ap.ouranou. ---> epi pasan...+ conf.ex rev.nat.

(2) Actio divina habet duplicem aspectum (salutiferum et perniciosum) correspondentem responsioni humanae. Aspectus salutiferus responsione negativa hominis in contrarium vertitur et ita fit in perniciem hominis. - De explicatione fusiore conceptus iustitiae Dei vide infra (§3 A), ubi etiam ambo versiculi fusius tractabuntur.
Revelatio irae Dei fit sicut revelatio iustitiae Dei in tempore praesenti, i.e. in tempore eschatologico (vide apokalyptetai), quod iam incepit cum adventu Christi. Vide vocabularium eschatologicum in v.16-18: sôteria, apokalyptetai (bis), dikaiosynê theou, orgê theou. Cf. Lyonnet, Quaestiones in ep.ad Rom., 52, et Bornkamm, Das Ende des Gesetzes, 9.

habere: aspectum salvificum et aspectum perniciosum (1). In sequentibus versiculis, usque ad 3,20, Paulus aspectum perniciosum explicat: Describit nempe statum miserum hominis causatum a peccato, quod iram Dei, iam nunc in tempore praesenti efficacem, evocat.

Primo Paulus de paganis tractat (2). In v.18-32 cap.1 rationem (cf. 'dioti' v.19 et 21), cur sint sub ira Dei et effectus (cf. 'paredôken' v.24 et 26 et 28) huius iudicii divini super eos nominat:

---

(1) Ii, qui credunt, accipiunt salutem, ii, qui veritatem in iniustitia detinent, aliis verbis: qui non credunt, iram Dei experiuntur. Cf. Klostermann, Die adaequate Vergeltung, ZNW 32 (1933) 3: "Hier redet eben der Missionsprediger Paulus, der die einzige 'dynamis eis sôterian' zu preisen und zur Vorbereitung darauf den stärksten Eindruck von dem außerhalb des Evangeliums herrschenden Gotteszorn hervorzurufen gewohnt war."

Simili modo, etsi cum alio accentu, salus et pernicies (duplex aspectus praedicationis Apostoli) iuxtaponuntur in 2Cor 2,15s: "Quia Christi bonus odor sumus Deo in iis, qui salvantur, et in iis, qui pereunt, alteris quidem odor ex morte in mortem, alteris autem odor vitae in vitam." (cf. etiam 2Cor 4,3s).
1Cor 1,18 (cf. 1Cor 1,23s): "Verbum enim crucis pereuntibus quidem stultitia est, iis autem, qui salvantur, nobis, virtus Dei est."
Etiam in VTo iustitia Dei et ira Dei haud raro iuxtaponuntur: cf.e.g. Mich 7,9; Ps 84; ad hoc vide Lyonnet, Quaestiones, 60, cum aliis exemplis ex litteratura iudaica contemporanea: Henoch, 4Esdras, Doc.Dam.

(2) Quamquam sermo est de hominibus ('anthrôpôn'), tamen intelligendi sunt pagani: nam deest conceptus legis in sequentibus versiculis et vitia descripta sunt typica vitia pagana.

habere: aspectum salvificum et aspectum perniciosum (1).

In sequentibus versiculis, usque ad 3,20, Paulus aspectum perniciosum explicat: Describit nempe statum miserum hominis causatum a peccato, quod iram Dei, iam nunc in tempore praesenti efficacem, evocat.

Primo Paulus de paganis tractat (2).

In v.18-32 cap.1 rationem (cf. 'dioti' v.19 et 21), cur sint sub ira Dei et effectus (cf. 'paredôken' v.24 et 25 et 28) huius iudicii divini super eos nominat:

---

(1) Ii, qui credunt, accipiunt salutem, ii, qui veritatem in iniustitia detinent, aliis verbis: qui non credunt, iram Dei experiuntur. Cf. Klostermann, Die adaequate Vergeltung, ZNW 32 (1933) 3: "Hier redet eben der Missionsprediger Paulus, der die einzige 'dynamis eis sôterian' zu preisen und zur Vorbereitung darauf den stärksten Eindruck von dem außerhalb des Evangeliums herrschenden Gotteszorn hervorzurufen gewohnt war."

Simili modo, etsi cum alio accentu, salus et perniciees (duplex aspectus praedicationis Apostoli) iuxtaponuntur in 2Cor 2,15s: "Quia Christi bonus odor sumus Deo in iis, qui salvantur, et in iis, qui pereunt, alteris quidem odor ex morte in mortem, alteris autem odor vitae in vitam." (cf. etiam 2Cor 4,3s).
1Cor 1,18 (cf. 1Cor 1,23s): "Verbum enim crucis pereuntibus quidem stultitia est, iis autem, qui salvantur, nobis, virtus Dei est."
Etiam in VTo iustitia Dei et ira Dei haud raro iuxtaponuntur: cf. e.g. Mich 7,9; Ps 84; ad hoc vide Lyonnet, Quaestiones, 50, cum aliis exemplis ex litteratura iudaica contemporanea: Henoch, 4Esdras, Jos.Asen.

(2) Quamquam sermo est de hominibus ('anthrôpôn'), tamen intelligendi sunt pagani: nam desunt concepta iudaica in sequentibus versiculis et vitia descripta sunt typica vitia pagana.

Propter illorum idololatriam et iniustitiam - quamquam Deum ex creaturis cognoverunt Eum non ut creatorem glorificaverunt et Ei gratias non egerunt (1) - Deus tradidit eos in immunditiam, v.24, in passiones ignominiae, v.26, et in reprobam mentem, v.28. Paulus suam accusationem contra paganos finit cum catalogo vitiorum, v.29-31, et phrasi religiosa iuridica, v.32, exprimente iudicium Dei super omnes, qui talia (in catalogo contenta) agunt et consentiunt facientibus (2).

In capite 2 aspectus convertitur ad iudaeos (3).

---

(1) Observa, factum et non possibilitatem naturalis Dei cognitionis asseri.

(2) In versiculis 18-32 possumus videre reflexum praedicationis missionariae paulinae, quae habet suas parallelas in genere sermonis apocalypticae iudaicae (cf. Doc.Dam.2,3; aeth. Henoch 91, Or.Sib.3,24ss: Cf. Michel 62: "apokalyptischer Offenbarungsstil"); etiam adsunt elementa ex theologia naturali et ethica stoica (ad hoc vide praesertim Bornkamm, art.cit.), quae tamen in unitatem novam posita sunt, quae ab aspectu christiano formata est.

(3) Etsi hic non expressis verbis de iudaeo loquitur - ut iam de paganis (cf.pg.36 n.2) - expressis verbis sermo est de iudaeo in v.9s et deinde a v.17 - 'pas ho krinôn' tantum potest esse iudaeus, qui despicit paganos (cf. Michel 73). Vide expressiones typicas propheticas, v.5, ad aggrediendum populum iudaicum: 'sklêrotêta' et 'ametanoêton kardia'.
Iuxta Lyonnet, Exeg.in Rom. 157, Paulus cautelae causa incipit aggredi iudaeum forma velata.
Suitbert a S.J. a Cr. non habet rationem, quod pars de paganis tractans se extendat usque ad 2,16 (cf. VD 34 (1956) 68-87). Sed forsitan possumus loqui de aliqua indole transitionis usque ad 2,17.

2,1-11.

2,12,16,

2,17-24

2,25-29.

3,1-8

Iudaeus est in eadem situatione ac paganus: est peccator. Inde non habet ius iudicandi alium, econtra ipse iudicabitur secundum opera eius, quia apud Deum non est acceptatio personarum, 2,1-11.
Etiam institutiones, de quibus iudaeus valde gloriatur, legis et circumcisionis, ei nihil prosunt. Nam, cum quidam paganis sine lege conscientia duce postulata legis impleant 2,12-16, iudaei ipsi legem transgrediuntur, 2,17-24, sic lex in iudicio contra eos loquetur.
Idem valet pro circumcisione: vera circumcisio habetur in impletione mandatorum. Haec impletio etiam incircumcisum circumcisum reddit, 2,25-29.

In v.1-8 cap.3 sententiarum ordo aliquantulum deflectitur, quia Paulus breviter obiectionem componit, quae accusatione contra iudaeos evocata est: ipse (Paulus) non tolleret iura praecipua iudaeorum. De his iuribus fusius in cap.9 loquetur, hic tantum affirmat fidelitatem divinam infidelitate humana non concuti posse. Potius iustitiam Dei iniustitia hominum demonstrari, sed ex hoc non sequi, quod peccata non punirentur.

In v.9 ad suum propositum revertitur: id quod dictum est in v.1 reprimens et totam partem antecedentem, 1,18-2,29, complectens constituit, omnes, iudaeos et paganos, sub peccato esse.

Iudaeus est in eadem situatione ac paganus: est peccator. Inde non habet ius iudicandi alium, econtra ipse iudicatur secundum opera eius, quia apud Deum non est acceptio personarum.

Etiam institutionum, de quibus iudaeus valde gloriatur, legis et circumcisionis, ei nihil prodest. Nam cum quidam pagani sine lege conscientia duce postulata legis impleant 2,12-16, iudaei ipsi legem transgrediuntur, 2,17-24, sic lex in iudicio contra eos loquetur.

Idem valet pro circumcisione: vera circumcisio habetur in impletione mandatorum. Haec impletio etiam incircumcisum circumcisum reddit, 2,25-29.

In v.1-8 cap.3 sententiarum ordo aliquantulum deflectitur, quia Paulus breviter obiectionem componit, quae accusatione contra iudaeos evocata est: ipse (Paulus) non tolleret iura praecipia iudaeorum. De his iuribus fusius in cap.9 loquetur, hic tantum affirmat fidelitatem divinam infidelitate humana non concuti posse. Potius iustitiam Dei iniustitia hominum demonstrari, sed ex hoc non sequi, quod peccata non puniantur.

In v.9 ad suum propositum revertitur: id quod dictum est in v.1 reprimens et totam partem antecedentem, 1,15-2,29, complectens constituit, omnes, iudaeos et paganos sub peccato esse.

Suam accusationem confirmat serie citationum ex Psalmis (1).

Argumentationem ad finem perducit cum iudicio legi omnem valorem salutis abdicante et simul secundum scopum suae argumentationis patefaciente: "ex operibus non iustificabitur omnis caro coram illo", per legem venit tantum cognitio peccati, aliis verbis, homo propriis viribus non potest salvus fieri.

Nunc debemus quaerere, quaenam relatio inter partem a nobis breviter descriptam et pericopam sequentem exstet. Hoc nobis clarum fiet, si animum advertimus ad functionem, quam pars 1,18-3,20 in argumentatione Apostoli habet. Paulus in illa parte describit tempus (2), quod tempus Christi antecedit, et simul situationem hominis sine Christo.

Situatio hominis sine Christo signata est facto, quod sub peccato est (3,9).

---

(1) V.15 = Is 59,7s. Hanc seriem aut ipse componit aut ex florilegio desumpsit; cf. Lyonnet, Exeg.in Rom., 206.

(2) Hoc sequitur ex oppositione ambarum partium propter 'nyn' in 3,21 (de significatione temporali de 'nyn' cf. exegesim in paragrapho sequente): Paulus vult opponere duo tempora.

[illegible]

[illegible]

[illegible]

3,21-26 [illegible]

In hac re autem accentus quoad paganum et quoad iudaeum diverse positus est: situatio misera pagani magis ab ira Dei dependet, et situatio iudaei magis a facto, quod lex (et circumcisio) ei non potest afferre salutem (postea, Rom 5,20, Paulus dicet: legem subintravisse, ut delictum abundaret).
Si dictum tempus characterisare volumus, possumus dicere pro pagano illud tempus describi magis tamquam tempus irae Dei et pro iudaeo magis tamquam tempus imperii legis (in qua re subintellectum est: legis, quae salvare nequit)(1).

Constatatione universalitatis peccati (primus scopus argumentationis) et impossibilitatis ex illa provenientis hominis se liberandi propria virtute (secundus scopus argumentationis) Paulus necessitatem salutis demonstrare intendit et ita praeparat partem 3,21-26, in qua re

---

(1) Propterea illud tempus non generaliter tempus irae Dei nominarem, ut fit saepe in commentariis. Nam Paulus non intendit praecipue iram Dei describere. Ira Dei est tantum aspectus partialis descriptionis, qui apparet adhuc bene in parte de paganis tractante, 1,18-32, ubi situatio misera clare cognoscitur ut consequentia irae Dei, quae ex sua parte ab idololatria causata est. Sed iam in parte de iudaeis tractante ira non ita premitur sed tantum pro futuro comminatur propter transgressionem legis (2,5.8; 3,5). Argumentum principale in dicta parte est, quod Paulus statuere vult, iudaeos in eadem situatione esse ac pagani, esse peccatores, quia legem, quae salvare nequit, transgrediuntur. Si quis de tempore irae loqui vellet, aliquo modo sibi ius putare posset pro tempore paganorum sed non cum eodem iure pro tempore iudaeorum.

[illegible] (3,20)

[illegible]

[illegible] (1,18-3,20) + 3,21-26) [illegible]

[illegible]

[illegible] 3,21-26 [illegible] 1,18-3,20 [illegible]

[illegible]

[illegible] 1,18-3,20 3,21-26 [illegible]

[illegible]

[illegible] 3,21-26 [illegible] 1,18-3,20

[illegible] Illustration [illegible] 3,21: [illegible]

observandum est, quod accentus in decursu argumentationis in iudaeum migravit, ita ut secundus scopus argumentationis (3,20), ut ita dicam, in coloribus iudaicis vel sub aspectu iudaico describitur (1).

Ex hoc liquet ambas partes (1,18-,3,20 et 3,21-26), quamquam sub aspectu temporali oppositas, strictam relationem inter se habere, ita ut inter se clarificent.
Sic erat 3,21-26 iam in 1,18-3,20 medium arcanum argumentationis (2), situatio desperata nempe hominum ante Christum et sine Christo tantum sub luce salutis in Christo adventae plene intelligitur (3).
Ex altera parte 1,18-3,20 ad illustrationem de 3,21-26 confert, non tantum generaliter, ut salus in Christo clarior fiat, sed etiam in particularibus.
Hanc collationem peculiarem in tria puncta complecti possumus.
1. Ut "folia obscura" (4) facti salutis in 3,21-26 descripti 1,18-3,20 est optima illustratio de 3,21: omnes enim peccaverunt et egent gloria Dei.

---

14 (1) Ratio pro hac re est disputatio cum iudaeis, quae stat in recessu (Hintergrund) huius partis.
15 (2) Cf. Kuß 59: "~~geheime Mitte des Denkens~~".
16 (3) Cf. Kuß 33/34.
17 (4) Cf. Kuß 71: "~~dunkle Folie~~".

2. Tempus factum salutis antecedens (descriptum in 1,18-3,20) correspondet partim (i.e. quoad iudaeos, ut videbimus) tempori, quod in 3,26 tempus 'anochê tou theou' nominatur. Ergo clarificandum erit, quomodo illa expressio et indoles temporis ex 2,1-3,20 deducta inter se habeant.

3. Observatio, quod accentus argumentationis in iudaeum migravit propter aggressionem Pauli contra mentalitatem iudaicam, magni momenti est pro diiudicatione ambientis, in quo pericopa sequens stat, quia ambiens pericopae magnum influxum habet ad rectam intelligentiam pericopae.

[illegible]: Rom 3,21-26 (-31).

[illegible]

v 21: [illegible] kairos: ho nyn kairos.

[illegible] de: [illegible]

[illegible] (3,21-31) [illegible] (1,18-3,20) [illegible]

[illegible] Abraham (Kap. 4).

§2. DE CONTEXTU PROXIMO: ROM 3,21-26 (-31).

Postquam contextum remotum et relationem eius ad pericopam sequentem breviter descripsimus, nos conferimus ad contextum proximum ipsum, quem versiculum pro versiculo examinabimus.

V.21:

'nyn': Hoc verbo Paulus saepe utitur ad signandum tempus salutis (1), vel solus vel in coniunctione cum 'kairos': 'ho nyn kairos' (2).

Hunc sensum verbum habet etiam hic. Positio initialis et coniunctio cum'de': 'nyn de', indicat, novam sectionem incipere, logice et temporaliter spectatum.

Hoc vult dicere, quod Paulus intentionem habet partem nunc sequentem (3,21-31) opponere sectioni antecedenti; ex eo sequitur etiam sectionem antecedentem (1,18-3,20) tempus indicare, quod differt a tempore 'nyn', i.e. a tempore salutis. Sed observandum est ambo tempora non absolute opposita esse, nam iam ante Christum (sed non sine Christo) iustitia fidei efficax erat in Abraham (cap.4)

---

(1) Cf.e.g. Rom 8,1: "Nihil ergo nunc damnationis est iis, qui sunt in Christo Jesu."

(2) Cf. Rom 3,26; 8,18; 11,5; 2Cor 6,2 et excursum de tempore salutis infra (§3 C).

[illegible] (Rom 2,29).

[illegible]

[illegible]

[illegible] (Rom 1,7 f) – Rom 1,32,

[illegible] gnontes, poiousin, syneudokousin) [illegible]

[illegible] Gal 1,4 [illegible] saeculum

[illegible]

chôris nomou: [illegible] v. 20 [illegible] ex ergôn nomou [illegible]

[illegible]

et in paganis, qui habent "circumcisionem cordis in spiritu" (Rom 2,29) (1).
Ex alia parte tempus irae Dei et imperii legis in Christo fundamentaliter finitum tamen aliquo modo (quoad suas sequelas) in tempore praesenti perdurat pro eis, qui non credunt. Hoc possumus concludere ex praesentia irae Dei, quae simul cum iustitia Dei revelatur (Rom 1,17s) et ex Rom 1,32, ubi Paulus mediantibus formis durativis ('epignontes', 'poiousin', 'syneudokousin') de in tempore praesenti peccantibus paganis loquitur (2). In hoc sensu in Gal 1,4 sermo est de praesenti saeculo maligno; itaque etiam in tempore salutis non totaliter exclusum est imperium peccati, quod iram Dei evocat.

'chôris nomou': Haec phrasis nos reicit ad v.20 ('ex ergôn nomou) rem contrariam indicans: legem in tempore salutis omnem valorem perdidisse, tempus salutis est tempus sine lege in hoc sensu, quod lex in origine salutis nullam partem habet.
Hoc effatum clare contra iudaeum dirigitur.

---

20 (1) Cf. K.Wennemer, Geist und Leben 29 (1956) 362.

21 (2) Cf. Michel, 70/71: "Die hier unerwartet einsetzenden Praesentia zeigen, daß Paulus in seiner Darstellung nicht einen historisch abgeschlossenen Prozeß, sondern die eschatologische und gegenwärtige Auflösung des Heidentums schildern will."

[illegible] chôris nomou [illegible] ex ergôn nomou [illegible]

[illegible] v. 22).

[illegible]

[illegible] 1,17 [illegible]

[illegible] dikaiothesetai [illegible] v. 20 [illegible]

pephanerotai: [illegible]

[illegible] (vgl. Rom 16,26: [illegible]

[illegible] v. 25)

Probabiliter propter relationem cum versiculo praecedente, specialiter cum phrasi: 'ex ergôn nomou' (et 'dia nomou'), phrasis 'chôris nomou' iam alludit ad factum, quod dikaiosynê theou efficax fit vel appropriatur sine lege, i.e. non mediantibus operibus legis (sed mediante fide, de qua sermo erit in v.22).

<u>'dikaiosynê theou'</u>: est conceptus typicus temporis salutis. Hac in pericopa est verbum motivi (occurrit quater). De eius significatione fusius infra (cf.§3 A) loquemur. Formaliter possumus iam dicere eius significationem etiam dependere de significatione notionis in Rom 1, 17, quia conceptus illic annuntiatus hic explicatur. Plane formaliter 'dikaiosynê' item remonstrat ad 'dikaiôthêsetai' in v.20.

<u>'pephanerôtai'</u>: 'phaneroô' habet sensum manifestandi, id ante oculos ponere, quod antea absonditum erat sed iam existebat (cf. Rom 16,26: "quod nunc patefactum est per Scripturas Prophetarum", nempe: "mysterium temporibus aeternis tacitum", v.25) (1).

---

(1) Vide etiam 1Cor 4,5; cf. Lyonnet, Exeg.in Rom., 214/215. K.Wennemer, l.c., intelligit 'pephanerôtai' de effectu iustitiae Dei in hominibus credentibus ("ihr Wirklichwerden in den Menschen des Glaubens", 359); iuxta me haec est conclusio amplior textui hic aliena.

[illegible] Epiphanie [illegible]

[illegible] (cf. Zorell)

[illegible] signum characteristicum [illegible]

[illegible] apokalyptetai 1,17 [illegible]

[illegible]

[illegible] Thorah [illegible] (cf. Rom 1,2.

[illegible]

[illegible]

Insuper verbum exprimit aliquam epiphaniam Dei, nam iustitia Dei in hoc tempore apparet, in momento historico patefacta est et ex illo momento ab omnibus aperte cognosci potest, quia effectus illius actionis historicae durat in tempore praesenti (sensus perfecti), ergo "nobis revelata praeiacet" (Zorell). Haec praesentia hoc in loco premitur, est signum characteristicum temporis salutis. Quoad relationem cum 1,17 dicendum est, quod 'pephanerôtai' correspondet 'apokalyptetai' et recipit argumentum illius versiculi, quod nunc in sequentibus versiculis explicatur.

<u>'martyroumenê (1) hypo tou nomou kai tôn prophêtôn'</u>:
De iustitia Dei dicitur testificatam esse a Tôrah et Prophetis (cf. Rom 1,2: Evangelium Dei, quod praeannuntiaverat per prophetas suos in scripturis sacris (2)), inde non est res absolute nova, novum est eius manifestatio aperta in hoc tempore, quae manifestatio est simul impletio prophetiae (3).

---

(1) 'martyreô' est terminus iuridicus adhibitus in iure processali sed habet etiam sensum "kerygmaticum" pro testificatione veritatum revelationis.

(2) Ex hoc sequitur iustitiam Dei et Evangelium Dei habere aliquid commune: Evangelium est conceptus formalis et iustitia Dei eius argumentum.

(3) Ex alia parte testificatione VTi innuitur efficaciae iustitia Dei in VTo; nam possum tantum testari aliquid cuius certus sum, quia id comperi: iustitia Dei est factum certum in VTo.

[illegible]

[illegible] (de-explic) [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

(rot. [illegible])

[illegible]

Propter suam tastificationem in VTo 'dikaiosynê theou' est res praesertim iudaeis nota (1).

V.22:

'dikaiosynê de theou': In hoc versiculo iustitia Dei, de qua sermo erat in versiculo praecedente specificatur ('de' - explicativum) et quoad suos effectus describitur. Agitur nempe de iustitia, quae vindicatur vel suum effectum producit

'dia pisteôs': mediante fide, et quidem per fidem

'Iêsou Christou':(2) in Jesum Christum; genitivus est genitivus obiectivus. Jesus Christus est nomen proprium, in quo 'Christus' adhuc aliquo modo munus Messiae indicat, ex quo liquet iustitiam Dei relationem habere cum Messia.

'eis pantas tous pisteuontas': (3) Praepositione 'eis' indicatur finis theologicus iustitiae Dei, nam ista est tamquam conceptus correspondentiae essentialiter relata

---

26 (1) In Judaismo tardiore 'lex et prophetae' est terminus technicus pro tota Sacra Scriptura. Lex hoc in loco habet alium sensum quam in phrasi 'chôris nomou'. Dum hic significat aliquam partem S.S, VTi: libros Pentateuchi, illic lex intelligitur ut institutio ~~salutis~~, quae ut talis nihil ad salutem confert.

27 (2) Codices ℵ C K G habent 'Jesum', in D et Marcion deest.

28 (3) Lectio 'eis pantas kai epi pantas' (K D G) est combinatio tardior sub influxu Vg.

Propter suam testificationem in V.21 'dikaiosyne theou' est res praesertim iudaeis nota (1).

V.22:

'dikaiosynê de theou': In hoc versiculo iustitia Dei, de qua sermo erat in versiculo praecedente specificatur ('de' explicativum) et quoad suos effectus describitur. Agitur nempe de iustitia quae vindicatur vel suum effectum producit

'dia pisteôs': mediante fide, et quidem per fidem

'Iêsou Christou':(2) in Jesum Christum; genitivus est genitivus obiectivus. Jesus Christus est nomen proprium, in quo 'Christus' adhuc aliquo modo munus Messiae indi[illegible] ex quo liquet iustitiam Dei relationem habere cum Mes[illegible]

'eis pantas tous pisteuontas': (3) Praepositione 'eis' indicatur finis theologicus iustitiae Dei, nam ista est tamquam conceptus correspondentiae essentialiter relata

---

(1) In Judaismo tardiore 'lex et prophetae' est terminus technicus pro tota Sacra Scriptura. Lex hoc in loco habet alium sensum quam in phrasi 'chô ris nomou'. Dum hic significat aliquam partem S.S., V.[illegible] libros Pentateuchi, illic lex intelligitur ut institutio salutis, quae ut talis nihil ad salutem confert.

(2) Codices ℵ C K G habent 'Jesum', in B et Marcion deest.

(3) Lectio 'eis pantas kai epi pantas' (in D [illegible]) est conon[illegible] natio tardior sub influxu Vg.

ad credentem.

'pantas' accentuatum est: nemo excluditur ex ambitu huius iustitiae, cuius conditio ex parte hominis tantum fides est, in qua re verbum ('pisteuontas') <u>actum</u> fidei sublineat. (Iam in annuntiatione thematis 1,16s aspectus universalitatis ('panti') premebatur).

Duplex nominatio fidei in hoc versiculo sublineat valorem et momentum fidei in tempore salutis, est signum characteristicum existentiae christianae in laudato tempore, quod tollit omnem distinctionem inter iudaeum et paganum, quae distinctio usque adhuc existebat.

<u>'ou gar estin diastolê'</u>: Haec phrasis demonstrat in tempore salutis omnes aequos esse quoad salutem; "nunc" tantum iustitia Dei et fides valent et non iam pertinentia ad populum iudaicum (nota polemicam occultam contra iudaeos).

<u>V.23:</u>

<u>'pantes gar hêrmaton'</u>: Paulus dicit hominem ad adipiscendam iustitiam Dei nullum meritum afferre, econtra omnes peccavisse (1), quod iam luculenter in sectione 1,18-3,20

---

(1) Aoristus accentuat factum sine respectu ad durationem actionis; cf. Bl.-Debr. §318: "konstatierender oder komplexiver Aorist".

[illegible]

[illegible] gen. subj. [illegible] gen. auct. (gen. complexivus) [illegible]

[illegible] (cf. E. Tax) [illegible]

[illegible] hymnet [illegible] (cf. Ps 85, 10.) [illegible]

demonstravit: homo stat ante Deum cum manibus vacuis, est in situatione misera.

In quo constat haec situatio misera dicitur per phrasim:

'kai hysterountai tês doxês tou theou': 'kai' habet sensum consecutivum = ita at (1): colligit quasi fructum peccandi: omnes peccaverunt et ita indigent gloria Dei vel exclusi sunt ex gloria Dei (2).

Obiectum indigentiae est gloria Dei: 'theou' est genitivus subiectivus vel qualitatis et auctoris (complexivus): gloria, quae propria est Deo et gloria, cuius auctor est Deus; 'doxa' est conceptus correspondentiae: gloria propria divina dirigitur ad hominem, ab eo agnoscenda et ei communicanda est.

Hic idea negative exprimitur: quia homines peccantes Deum non agnoscebant, indigent gloria eius.

Iuxta categorias VTi possumus etiam cum Lyonnet (3) sub 'doxa' intelligere praesentiam divinam, quae promissa est temporibus messianicis (vide Ps 85,10: "Certe propinqua

---

30 (1) Cf. Bl.-Debr. § 442,2.

31 (2) Ratio indigentiae quoad paganos est, quod mutaverunt ('êllaxan') gloriam immortalis Dei in similitudinem imaginis corruptibilis hominis, et volucrum, et quadrupedum, et serpentium (Rom 1,23).

32 (3) Cf. Exeg.in Rom., 221.

[illegible] 1891

vgl. Rom 8,30:

[illegible] doxa tou theou [illegible]

[illegible] doxa [illegible]

v. 24: [illegible]

[illegible]

est salus eius timentibus eum, ut habitet gloria in terra nostra." vel Is 40,5: "... et revelabitur gloria Domini." Haec praesentia habet effectum internum in homine: est bonum eschatologicum a Deo communicatum, quod perficietur in futuro, vide Rom 8,30: "Quos autem praedestinavit, hos et vocavit, et quos vocavit, hos et iustificavit, quos autem iustificavit, illos et glorificavit ('edoxasen') (1). Ita 'doxa tou theou' aliquo modo congruit cum dikaiosynê theou, est quasi perfectio iustitiae in homine (2). Conceptus salutis optime duplicem aspectum doxae exprimeret (3).

V.24:

'diakioumenoi': Post sententiam negativam sequitur explicatio positiva illius aspectus essentialis dikaiosynê theou, qui tendit in hominem, in credentem.

---

33 (1) Iuxta Wennemer, art.cit., 362/363, doxa non est participatio perfecta eschatologica gloriae Dei sed bonum quod homo possidere posset et deberet, iustitiam Dei. Iuxta me unum aliud non excludit sed includit.

34 (2) Iuxta Michel, 105, doxa est forsitan plus quam dikaiosynê theou.

35 (3) Cf. Kuß 616 et totum excursum: Die Herrlichkeit, 608-618.
Pro conceptu doxa cf. E.Pax, Herrlichkeit, in Handbuch theologischer Grundbegriffe, München 1963, 680-685.

[illegible] v 24 [illegible] v. 22 [illegible]; v 23 – [illegible]
[illegible]. dikaioumenoi [illegible] pantas in v. 22,
[illegible] pantes v. 23.

[illegible] verbum finitum [illegible]

[illegible]

dorean: [illegible]
[illegible] dorean [illegible] charis [illegible]
[illegible] cond. [illegible]
[illegible]

te autem chariti: ~~[illegible]~~ [illegible]
[illegible] Gal 2,21 [illegible]

Propterea v.24 coniungendus est potius cum v.22 quam cum v.23, qui est practice parenthesis, decursui idearum moram afferens. Ergo 'dikaioumenoi' quoad sensum se refert ad 'pantas' in v.22, grammaticaliter quidem ad 'pantes' v.23.
Continuatio constructionis cum participio post verbum finitum apud Paulum saepe invenitur (1).
Participium passivum describit effectum vel fructum iustitiae Dei in credente: iustificationem: to iustum-esse.

'dôrean': fructus applicatur gratis, accipientes non debent solvere pretium, melius non possunt aliquid offerre, i.e. mereri nequit operibus legis, ut opinabantur iudaei; in hoc sensu 'dôrean' continuat 'chôris nomou', itaque aliquam acerbitatem contra iudaeum continet.
Ex gratitudine iustificationis liquet etiam fidem non merere eam sed tantum esse conditionem sine qua non.
Nam iustificatio est donum Dei veniens ex gratia eius.

'tê autou chariti': indicat rationem iustificationis, quae fit ex aliquo favore Dei (nota 'autou', quod accentuatum est) benigno. Ex alia parte sicut apud doxa conceptu charis etiam fructus in homine simul innuitur (vide Gal 2,21

---

36 (1) Cf. Bl.-Debr. § 468,1.

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] LXX [illegible]

[illegible] (cf. Ps 111,9) [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] pauvres.

"non invalidum facio gratiam Dei, si enim per legem iustitia, quidem Christus gratis mortuus est.").
In quo charis consistit per sequentem phrasim indicatur.

<u>'dia apolytrôseôs tês in Christô Iêsou'</u>:
'dia' significat medium, quo utitur dikaiosynê Theou ad efficiendum suum fructum.
Deus suam charin exprimit in eo, quod sua iustitia iustificationem efficit mediante 'apolytrôsi' in Christo Jesu.
'apolytrôsis' primitive emptionem, quae fit soluto pretio, significans, in LXX erat terminus pro liberatione populi israelitici ex captivitate aegyptiaca (cf.Ps 111,9), quae liberatio fit imago redemptionis a Jesu Christo factae.
Hoc in loco adhuc aliquid de sensu primitivo conservatum est (1), ut monstrat conceptus sequens 'hilastêrion', in quo quasi pretium intelligi potest, quod Deus ipse solvit, quod ex altera parte aspectum gratiosum (charis) redemptionis sublineat.
Conceptus redemptionis nunc in duobus sequentibus versiculis explicatur. Cum his versiculis venimus ad contextum immediatum nostrae conceptus 'paresis'.

---

(1) Cf. Kuß 168.

v. 25-26.

Scheme

V.25-26:

Antequam exegesim horum amborum versiculorum facimus, eorum constructionem formalem statuere volumus.
Agitur de phrasi relativa: 'hon proetheto......haimati, quam sequitur duplex constructio finalis: eis endeixin... pros tên endeixin.....
Hae constructiones finales parallelismum formant, in qua re secundum membrum constructione consecutiva (eis to einai.. eis = ita ut) ampliatum est.
Ambo membra a sententia relativa tamquam eorum titulo dependent, qui qoad sensum ante singulum membrum repetendus esset.
En schema:

hon proetheto ho theos hilastêrion dia p....haimati (titulus)

a — b — c

eis endeix.t.dik.aut. — dia t.paresin... — en t.anochê t.th.

a — c

pros t.end.t.dik.aut. — en t.nyn kairô

(b)

eis to einai dikaion kai dikaiounta...

(constructio consecutiva aliqomodo correspondet phrasi 'dia tên paresin...' in primo membro).

a b c : a c (b).

Debemus statuere in hac constructione parallela secundum

[illegible]

[illegible] (cf. v. 26 [illegible]

Inclusio) [illegible]

proetheto: [illegible] protithethai [illegible]

[illegible]

[illegible] proetheto peplerosthai v. 21 [illegible]

[illegible]

membrum accentuatum esse(membrum crescens).
Hoc non est lusus artificiosus sed habet momentum pro theologia: iam ex forma externa possumus concludere argumentum secundi membri accentuatum esse.
Momentum theologicum huius parallelismi nunc in exegesi videbimus.

<u>'hon'</u>: pertinet ad Jesum Christum in versiculo antecedente, qua re Christus intentionaliter in initio huius pericopae ponitur, sicut pericopa cum suo nomine clauditur (cf. v.26: qui est ex fide Jesu), itaque Christus includit totam pericopam, eam definit vel destinat.

<u>'proetheto'</u>: hoc in loco significat iuxta totum contextum: proponere, publice exponere vel ante oculos ponere, et non: sibi proponere vel decernere, decretum facere (1) sicut in aliis locis paulinis (vide Rom 1,13; Eph 1,9, et substantivum 'prothesis' Rom 8,28; 9,11).
Locus propositionis innuitur phrasi 'en tô autou haimati': est crux.
'proetheto' illustrat bene vocem 'pephanerôtai' in v.21 et monstrat, ubi et quando revelatio vel manifestatio

---

(1) Ita Ceuppens, Quaestiones selectae ex epistolis S. Pauli, 33; cf. etiam Lyonnet, Exeg. in Rom., 217.

membrum accentuatum esse(membrum urescens).
Hoc non est lusus artificiosus sed habet momentum pro theologia: iam ex forma externa possumus concludere argumentum secundi membri accentuatum esse.
Momentum theologicum huius parallelismi nunc in exegesi videbimus.

'hon': pertinet ad Jesum Christum in versiculo antecedente, qui re Christus intentionaliter in initio huius pericopae ponitur, sicut pericopa cum suo nomine clauditur (cf. v.26: qui est ex fide Jesu), itaque Christus includit totam pericopam, eam definit vel destinat.

'proetheto': hoc in loco significat iuxta totum contextum proponere, publice exponere vel ante oculos ponere, at non: sibi proponere vel decernere, decretum facere (1) sicut in aliis locis paulinis (vide Rom 1,13; Eph 1,9) et substantivum 'prothesis' Rom 8,28; 9,11).
Locus propositionis imuitur phrasi 'en tô autou haimati': est crux.

'proetheto' illustrat bene vocem 'pephanerôtai' in v.21 et monstrat, ubi et quando revelatio vel manifestatio

---

(1) Ita Ceuppens, Quaestiones selectae ex epistolis S. Pauli, 55; cf. etiam Lyonnet, Exeg. in Rom., 217.

iustitiae Dei facta est: in hora historica (aoristus) crucifixionis.

<u>'ho theos':</u> Articulum 'ho' habet sensum demonstrativum = Deus <u>ipse</u> Christum hominibus palam ostendit, itaque est auctor redemptionis.

<u>'hilastêrion'</u>: Quoad significationem habemus duas possibilitates:

1) potest significare generaliter piaculum, sacrificium piaculare (ex radice 'hilask-' = expiare + -têrion', quod indicat medium, cf. 'potêrion' = medium bibendi, poculus) ergo medium expiationis (1).

2) potest significare specialiter in LXX (cf. Ex 31,7; Lev 16,2 et saepius) kapporeth arcae (2).

Probabiliter duae significationes coniungendae sunt: Christus est piaculum, quod simul functionem tês kapporeth VTi in NTo accipit et repraesentat, est id pro NTo, quod kapporeth erat in VTo. De hac re videbimus in fra (vide §3 B).

---

(1) Sic in Hellenismo: donum deo oblatum, donum expiationis (Paton and Hicks, The inscr. of Cos, Nr.81.347; Joseph. ant. 16,182; Dio Chrys.,Or.11,121).
Theoretice posset esse accusativus adiectivi masc. = propitiatorem: ita habent Ambrosiaster, Pelagius (cf. Schelkle, Paulus, 116), sed haec forma nullum testimonium habet in litteratura (cf. Michel, 108).

(2) Primitive LXX interpretes 'hilastêrion' intelligebant in sensu "aliquid expians" ("das Sühnende ganz allgemein") cf.Ex 25,16; hinc fiebat terminus techn.pro kapporeth. Cf.Büchsel TWNT III,320.

iustitiae Dei facta est: in hora historica (aoristus) crucifixionis.

'ho theos': Articulum 'ho' habet sensum demonstrativum = Deus ipse Christum hominibus palam ostendit, itaque est auctor redemptionis.

'hilastêrion': Quoad significationem habemus duas possibilitates:

1) potest significare generaliter piaculum, sacrificium piaculare (ex radice 'hilask-' = expiare + -têrion', quod indicat medium, cf. 'potêrion' = medium bibendi, poculus) ergo medium expiationis (1).

2) potest significare specialiter in LXX (cf. Ex 25,17; Lev 16,2 et saepius) kapporeth arcae (2).

Probabiliter duae significationes coniungendae sunt: Christus est piaculum, quod simul functionem tês kapporeth in VTo accipit et repraesentat, est id pro NTo, quod kapporeth erat in VTo. De hac re videbimus infra (vide B).

---

(1) Sic in Hellenismo: donum deo oblatum, donum expiationis (Paton and Hicks, The inscr. of Cos, Nr.81.347; Joseph. ant. 16,182; Dio Chrys.,Or.11,121).
Theoretice posset esse accusativus adiectivi masc. = propitiatorem: ita habent Ambrosiaster, Pelagius (cf. Schelkle, Paulus, 115), sed haec forma nullum testimonium habet in litteratura (cf. Michel, 103).

(2) Primitive LXX interpretes 'hilastêrion' intelligebant in sensu "aliquid expians" ("das Sühnende ganz allgemein") cf. Ex 25,16; hinc fiebat terminus techn. pro kapporeth. Cf. Büchsel ThWNT III,32..

Factum, quod Deus Christum proposuit ut piaculum, nobis monstrat, Deum non desinere esse iudicem, quod iam sectio 1,18-3,20 indicaverat! Ex altera parte suam gratiam et favorem ostendit, quia ipse expiationem efficit. Hoc respiciendum est in definitione notionis dikaiosynê theou.

<u>'dia pisteôs'</u>: (1) Primo aspectu videtur ordinem idearum perturbare (propterea forsitan a Codice A omittitur), sed optime exprimit positione sua communitatem inter partem divinam et humanam, quae communitas fit mediante fide. 'dia pisteôs' hic habet eandem functionem sicut in v.22. Ac 'dikaiosynê theou' etiam 'hilastêrion' efficax fit per fidem. Mediante fide homines fructum sacrificii sibi Christi approprient, qui pro hominibus intervenit, quia non propriis virtutibus expiationem facere potuerunt.
Iteratio phrasis 'dia pisteôs' in hoc versiculo ex alia parte indicat relationem inter conceptum 'dikaiosnê theou' et conceptum 'hilastêrion' exstantem, quae se habent ut causa et effectus. 'dikaiosynê theou' est causa, 'hilastêrion' effectus, tamen in ultima analysi sunt tantum duo aspectus eiusdem voluntatis salutiferae Dei, 'hilastêrion' est quasi concretisatio tês 'dikaiosynês theou': in Christo tamquam 'hilastêrion' se revelat iustitia Dei.

---

(1) Deest in cod.A; B inserit 'tês'; debet teneri, quia est lectio difficilior.

[illegible]

... finale Präp. [illegible]

[illegible]

... pephanerôtai in v. 21 ... [illegible]

[illegible]

'en tô autou haimati': pertinet ad 'hilastêrion' et alludit ad crucem (cf. supra sub 'proetheto'). Expiatio fit per sanguinem Christi profusum in cruce. Itaque redemptio hic proprie sub aspectu expiationis spectatur.

In sequentibus scopus divinus redemptionis, quam sententia relativa descripsit, explicatur per constructionem parallelam, cuius formam externam iam monstravimus.

'eis': praepositio finalis cum sensu theologico, indicat scopum divinum redemptionis (1).

'endeixin': habet sensum demonstrationis, quae fit non theoretice sed practice mediantibus signis et factis ab omnibus perceptibilibus. In hoc 'endeixis' correspondet vel congruit cum 'pephanerôtai' in v.21.
Hic praevalet autem sensus efficaciae (2).

'tês dikaiosynês autou': est obiectum ostensionis et efficaciae; propter hunc connexum 'dikaiosynê theou' dynamice interpretandum est, quomodo, videbimus.
Hic conceptus reasumit v.21 (cf. praeter 'dikaiosynê theou etiam 'pephanerôtai), quod respiciendum est in inter-

---

(1) Apud S.Paulum praepositiones saepe sensum theologicum habent.

(2) Cf. 2Tim 4,14: 'endeiknymai' = afficio aliquem aliqua re; germanice = erweisen (vide Zorell s.v.).
Alexandros aerarius multa mala mihi ἐνεδείξατο: ostendit

[illegible]

[illegible] (cf. Kap 2) [illegible]

[illegible]

pretatione.

Notandum est in constructione sententiae 'eis endeixin tês dik. autou' se referre ad phrasim antecedentem et subsequentem: ergo primum membrum (et quoad sensum etiam secundum membrum) parallelismi quasi ad duas partes apertum est, nam notio 'dik. theou' explicatur positione Christi ut 'hilastêrion' et notio ita explicata illustrat ex alia parte phrasim sequentem efficaciam iustitiae pro tempore 'anochê' (vide infra) demonstrans.

<u>'dia'</u>: cum accusativo indicat causam: propter (1), itaque explicat ostensionem iustitiae Dei, dat rationem pro dicta ostensione.

<u>'tên paresin'</u>: est conceptus centralis nostrae dissertationis, cuius significationem philologicam (i.e. eius significatio in textibus profanis) iam demonstravimus (cf. caput 2) et cuius theologiam postea explicabimus.

<u>'tôn progegonotôn hamartêmatôn':</u> Hic genitivus dependet a 'paresis', quod verbum igitur ea re praecisatur ut actio pertinens ad peccata, quae facta sunt "antea" = 'pro'.

Praepositio 'pro' hic habet sensum temporalem, i.e.

---

44 (1) In aliquibus casibus etiam in usu est pro causa finali, probabiliter Rom 4,25; cf. Zorell s.v.

pretatione.

Notandum est in constructione sententiae 'eis endeixin tês dik. autou' se referre ad phrasim antecedentem et subsequentem: ergo primum membrum (et quoad sensum etiam secundum membrum) parallelismi ipsi [illegible] partes apertum est, nam notio 'dik. theou' explicatur positione Christi ut 'hilastêrion' et notio ita explicata illustrat ex alia parte phrasim sequentem efficaciam huius iustitiae pro tempore 'anochê' (vide infra) demonstrans.

'dia': cum accusativo indicat causam: propter (1), itaque explicat ostensionem iustitiae Dei, dat rationem pro dicta ostensione.

'tên paresin': est conceptus centralis nostrae dissertationis, cuius significationem philologicam (i.e. eius significatio in textibus profanis) iam demonstravimus (cf. caput 2) et cuius theologiam postea explicabimus.

'tôn progegonotôn hamartêmatôn': hic genitivus dependet a 'paresis', quod verbum igitur ea re praecisatur ut actio pertinens ad peccata, quae facta sunt "antea" = 'pro'.

Praepositio 'pro' hic habet sensum temporalem, et i.e.

---

(1) In aliquibus casibus etiam in usu est pro causa finali, probabiliter Rom 4,25; cf. Zorell s.v.

indicat tempus, quod in momento locutionis iam praeteritum est. In constructione sententiae monstrat ad et praeparat phrasim immediate subsequentem:

'en tê anochê tou theou': Propter parallelismum cum phrasi 'en tô nyn kairô' hac phrasi tempus describitur, ad quod iam 'pro (-gegonotôn) demonstraverat (1).
Hoc tempus suam indolem accipit ab 'anochê tou theou', quidnam sit videbimus infra (cf. §3 C).
Ergo hac phrasi duplex dicitur: tempus et simul eius qualitas.

'pros tên endeixin tês dikaiosynês autou': introducit secundum membrum parallelismi, (in qua re praepositio 'pros' fortius propinquitatem temporis salutis sublineat, cum 'eis' (in primo membro) magis ad tempus praeteritum remonstraverit.)

'en tô nyn kairô': correspondet 'en tê anochê tou theou' et significat tempus salutis, quod in v.21 per 'nyn' indicatum est; est tempus, quod sequitur tempus 'anochê' (2).

---

(1) Iuxta aliquos e.g. Käsemann sub 'anochê' tantum sermo est de actione divina et non de tempore.

(2) Cf. infra excursum de tempore salutis (§3 C).

eis to einai ... : eis to einai [illegible]

[illegible]

kai dikaiounta: [illegible] (Kai expl.) [illegible]

[illegible]

[illegible] hos ek nomou (Rom 4,14) [illegible]

[illegible]

'eis to einai dikaion': 'eis to einai' habet sensum consecutivum (ita ut) et explicat pros tên endeixin...' totam parallelismum finiens et simul momentum secundi membri premens, quod hoc modo primum membrum superat, non tantum formaliter sed etiam quoad argumentum, quo indicatur praevalentia 'nunc - temporis' super tempus - 'anochê'.

Ostensio efficax iustitiae Dei fundatur in eo, quod Deus est iustus, in quo sensu iustus est, explicat phrasis sequens:

'kai dikaiounta': Deus iustus est in quantum iustificat (kai-explicativum). Hoc iterum monstrat iustitiam Dei dynamice interpretandam esse et essentialiter relatam esse ad hominem, i.e. ad credentem, ut sequens phrasis prosequitur.

'ton ek pisteôs Iêsou': Obiectum iustificationis est homo, qui conditionem sine qua non implevit: fidem. Formulatio 'hos ek pisteôs' opponitur formulationi 'hoi ek nomou' (Rom 4,14) et innuit differentiam inter duo testamenta: sicut in VTo lex forma vitae erat sic in NTo forma vitae fides est.

Pericopa finitur cum voce Jesu, quae vox eam iam incipiebat (cf. 'hon'). Haec inclusio unitatem et intimam cohaerentiam duorum versiculorum clare ostendit.

'eis to einai dikaion'; 'eis to einai' habet sensum consecutivum (ita ut) et explicat pros tên endeixin...' totum parallelismum finiens et simul momentum secundi membri praemens, quod hoc modo primum membrum superat, non tantum formaliter sed etiam quoad argumentum, quo indicatur praevalentia 'nunc - temporis' super tempus - 'anochê'.

Ostensio efficax iustitiae Dei fundatur in eo, quod Deus est iustus, in quo sensu iustus est, explicat phrasis sequens:

'kai dikaiounta': Deus iustus est in quantum iustificat (kai-explicativum). Hoc iterum monstrat iustitiam Dei dynamice interpretandam esse et essentialiter relatam esse ad hominem, i.e. ad credentem, ut sequens phrasis prosequitur.

'ton ek pisteôs Iêsou': Obiectum iustificationis est homo, qui conditionem sine qua non implevit: fidem.

Formulatio 'hos ek pisteôs' opponitur formulationi 'hoi ek nomou' (Rom 4,14) et indicat differentiam inter duo testamenta: sicut in VTo lex forma vitae erat sic in NTo forma vitae fides est.

Pericopa finitur cum voce Iesu, quae vox eam iam incipiebat (cf. 'hon'). Haec inclusio unitatem et intimam cohaerentiam duorum versiculorum clare ostendit.

Punctum unionis est Jesus Christus, ut in titulo dicitur: 'hon proetheto ho theos hilastêrion dia pisteôs en tô autou haimati'.
Significatio et scopus huius propositionis Jesu Christi ex parte Dei, i.e. redemptionis, quae sub aspectu expiationis describitur, est ostensio dikaiosynê theou, quae efficax fit in duobus temporibus (1), ex quo liquet duo tempora relationem habere cum Jesu Christo, in quo iustitia Dei revelata vel manifestata est.
Adhuc observandum est, quod in prima periodo, quae nobis specialiter interest, peccata aliquo modo accentuata sunt, dum illa in secunda periodo formaliter totaliter recedunt, hic premitur ostensio iustitiae Dei.

Post exegesim huius partis principalis totius epistolae eam vertere (in qua re omnes conceptus, qui adhuc in excursibus tractandae sunt non vertimus) et eius ordinem idearum breviter complecti volumus.

"Nunc autem sine lege 'dikaiosynê theou' manifestata est, testimonium habens a lege et prophetis, 'dikaiosynê'

---

(1) Duplicem ostensionem iustitiae Dei distinguit etiam Lietzmann, cf. pg. 50 et 51.

Punctum unionis est Jesus Christus, ut in titulo dicitur: 'hon proetheto ho theos hilastêrion dia pisteôs en tô autou haimati'.

Significatio et scopus huius propositionis Iesu Christi ex parte Dei, i.e. redemptionis, quae sub aspectu expiationis describitur, est ostensio dikaiosynê theou, quae efficax fit in duobus temporibus (1), ex quo liquet duo tempora relationem habere cum Jesu Christo, in quo iustitia Dei revelata vel manifestata est.

Nunc observandum est, quod in prima periodo, quae nobis specialiter interest, peccata aliquo modo accentuata sunt dum illa in secunda periodo formaliter totaliter recedunt. Hic premitur ostensio iustitiae Dei.

Post exegesim huius partis principalis totius epistolae eam vertere (in qua re omnes conceptus, qui adhuc in excursibus tractandae sunt non vertimus) et eius ordinem idearum breviter completi volumus.

"Nunc autem sine lege 'dikaiosynê theou' manifestata est, testimonium habens a lege et prophetis, 'dikaiosynê'

(1) Duplicem ostensionem iustitiae Dei distinguit etiam Lietzmann, cf. pg. 50 et 51.

nempe 'theou' mediante fide Jesu Christi in omnes
credentes: non enim est distinctio: omnes enim pecca-
verunt et indigent gloria Dei - iusti fiunt gratis
gratia eius per redemptionem, quae in Christo Jesu:
quem publice exposuit Deus ipse 'hilastêrion' mediante
fide in sanguine ipsius
ad ostensionem (efficacem) 'tês dikaiosynês autou'
propter 'tên paresin' antea-factorum peccatorum (nempe)
in (tempore) 'anochê tou theou',
ad ostensionem (efficacem) 'tês dikaiosynês autou'
in nunc tempore, ita ut ipse sit iustus in quantum
iustum facit eum, qui ex fide Jesu.

Doctrina theologica haec est:

Thema et argumentum Evangelii, quod in 1,17 praeannunti-
atum fuerat, in 3,21 resumitur et in sequentibus versi-
culis evolvitur (nota repetitionem idearum: diakiosynê
theou, apokalyptetai - pephanerôtai - endeixis, pistis).
Agitur de manifestatione dikaiosynê theou in tempore
salutis. Haec dikaiosynê, quae a VTo testimonium habet,
efficax fit mediante fide et tendit in omnes credentes -
in posterum non iam adest differentia quoad salutem:
nunc omnes in eadem situatione sunt ante Deum -.

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] ambiente [illegible] dosa - apolytr. - hil.

[illegible]

Fructus dikaiosynê theou in credentibus est, ut iusti fiant = salutem accipiant.

Fructus efficitur per redemptionem in Christo Jesu.

Redemptio consistit in eo, quod Deus ipse ut auctor redemptionis Filium suum ut mediatorem tamquam hilastêrion palam proposuit in sanguine eius - hoc factum iterum efficax fit mediante fide.

Scopus huius actionis historicae est ostensio dikaiosynê theou, cuius efficacia in duobus temporibus valet (quod pro tempore 'anochê' adhuc demonstrandum est).

Itaque argumentum Evangelii est dikaiosynê theou se revelans in cruce Filii sui, et sic correspondet id, quod in hac pericopa dictum est, eae annuntiationi in 1,2s, ubi sermo erat de Evangelio de Filio suo, quod iam per prophetas praeannuntiaverat.

Notandum est notionem principalem vel verbum motivi huius pericopae, 'dikaiosynê theou', redire ad VT, v.21, i.e. ad mentalitatem iudaicam.

Etiam non praetermitti potest aliqua acerbitas formulationis contra iudaeum: vide 'chôris nomou', v.21, 'ou gar estin diastolê', v.22, 'dôrean', v.24.

Ergo hic sumus in aliquo ambiente iudaico, pro quo adhuc conceptus doxa et apolytrôsis loquuntur et quod nobis hilastêrion adhuc monstrabit - quod correspondet optime

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

ambienti ultimae partis sectionis antecedentis (i.e. eius colori iudaico).
Hoc ambiens comprehendit etiam v.27-31, ubi Paulus evidenter viam iudaicam ad salutem aggreditur et legem fundamentalem iustificationis repetit: hominem iustificari per fidem sine operibus legis.
Haec observatio nos adiuvabit multum in definitione conceptuum 'anochê' et 'paresis'.

Adhuc nostrum est definiendi id, quod pro notione 'paresis' sequitur ex hoc contexto a nobis investigato.
1. 'paresis' invenitur in contextu proximo, cuius verbum motivi est 'dikaiosynê theou' et cuius ambiens iudaicum est.
2. 'paresis' est pars primi membri parallelismi, quod efficaciam tês 'dikaiosynês theou', in tempore 'anochê tou theou' describit. Et quidem fundat (propter) ostensionem dik.theou pro isto tempore, dicit, quomodo sermo esse possit de efficacia dik.theou in illo tempore eam explicans ut actionem relate ad peccata in eo comissa.

Ergo omnes hi conceptus : 'hilastêrion', 'dikaiosynê theou', 'paresis', 'anochê tou theou', unus ad alium spectat. Exeo evenit, quod 'paresis' in sua significatione

ambienti ultimae partis sectionis antecedentis (i.e.
eius colori iudaico).
Hoc ambiens comprehendit etiam v.27-31, ubi Paulus
evidenter viam iudaicam ad salutem aggreditur et legem
fundamentalem iustificationis repetit: hominem iustificari
per fidem sine operibus legis.
Haec observatio nos adiuvabit multum in definitione
conceptuum 'anochê' et 'paresis'.

Adhuc nostrum est definiendi id, quod pro notione
'paresis' sequitur ex hoc contexto a nobis investigato.
1. 'paresis' invenitur in contexto proximo, cuius verbum
motivi est 'dikaiosynê theou' et cuius ambiens iudaicum
est.
2. 'paresis' est pars primi membri parallelismi, quod
efficaciam tês 'dikaiosynês theou', in tempore 'anochê
tou theou' describit. Et quidem fundat (probat) ostensio-
dik.theou pro isto tempore, dicit, quomodo sensum esse
possit de efficacia dik.theou in illo tempore eam
explicans ut actionem relate ad peccata in eo commissa.

Ergo omnes hi concepta : 'endeixin', 'dikaios
theou', 'paresis', 'anochê tou theou', suos ad idem
spectat. Exho evenit, quod 'paresis' in sua significatio

a significatione 'dikaiosynê theou', 'hilastêrion' et 'anochê tou theou' dependet, vel eis theologice congruere debet.

Ex quo via amplius procedendi in definitione notionis 'paresis' liquet:

Primum statuendum est sensus vocis 'dikaiosynê theou', conceptus principalis huius partis et insuper totius epistolae.

Dictus conceptus simul nos ducit ad ipsum versiculum vocis quaesitae 'paresis', cuius ambae alterae notiones principales: 'hilastêrion' et 'anochê', quas in exegesi omisimus, adhuc antea clarificandae sunt.

Ope conclusionum horum trium conceptuum sensum theologicum de 'paresis' definire intendimus.

[illegible] ([illegible])

A. [illegible]

[illegible] 3,21-26, [illegible] 4 [illegible]

[illegible]

[illegible] 3,21-26 [illegible]

Rom 1,17: [illegible] Rom [illegible] 16+18 [illegible]

[illegible]

[illegible]

v.17. [illegible]

18. [illegible]

§3. DE CONCEPTIBUS IN SIGNIFICATIONEM DE 'PARESIS' INFLUXUM EXERCENTIBUS.

A. DE NOTIONE 'DIKAIOSYNE THEOU'.

Haec notio est, ut iam vidimus, verbum motivi sectionis 3,21-26, ubi occurrit quater.
In tractatione huius notionis valde disputatae omnes controversias interim praetermittimus et tantum testimonia colligere intendimus, quae in epistola ad Romanos exstant, in quare methodice primum locos parallelos investigabimus, postea textum ipsum 3,21-26 quoad sua asserta de 'diakaiosyne theou' (1) adibimus.

Rom 1,17.

Est primus locus, ubi d.th. in epistola ad Romanos occurrit.
Hic versiculus stat in nexu logico cum v.16 et 18 mediante particula 'gar', itaque etiam isti versiculi ad explicationem attrahendi sunt.
En textus in versione latina:

V.16 "Non enim me pudet Evangelii: virtus enim Dei est in salutem omni credenti, Judaeo primum et Graeco.

V.17 iustitia enim Dei in eo revelatur ex fide in fidem, sicut scriptum est: iustus autem ex fide vivet.

V.18 Revelatur enim ira Dei de caelo super omnem impietatem et iniustitiam hominum, qui veritatem in iniustitia detinent."

---

(1) In parte sequente 'diakiosynê theou' abbreviatur: d.th.

v. 16 [illegible]

[illegible] 1 Cor 1,24 (1) [illegible]

[illegible]

In v.16 Evangelium (laetus nuntius) describitur ut virtus Dei in salutem, est igitur aliquid dynamicum effluens ex potestate divina. Dicta potestas respicit salutem.

Si quaerimus, in quonam consistat virtus Dei, responsionem invenimus in 1Cor 1,24 (1), ubi Christus ut 'dynamis theou' annuntiatur, secundum contextum, 1,23, agitur de Christo crucifixo.

Inde liquet: Evangelium esse virtutem Dei, quia eius argumentum est Christus crucifixus, cuius crucifixio scopum salutarem habet.

Ergo aspectus dynamicus Evangelii in eo consistit, quod in eo sermo est de actione Dei in Christo, quae actio tendit in salutem.

Conceptus salutis apud S.Paulum saepius occurrit una cum conceptu irae (cf.1Thess 5,9s; Rom 5,9s (2)), in eo sensu, quod salus constat in liberatione ab ira eschatologica Dei.

---

49 (1) 1Cor 1,23s: "Nos autem praedicamus Christum crucifixum: Judaeis quidem scandalum, Gentibus autem stultitiam, ipsis autem vocatis Iudaeis atque Graecis, Christum Dei virtutem et Dei sapientiam."

50 (2) 1Thess 5,9s: "Quoniam non posuit nos Deus in iram, sed in acquisitionem salutis per Dominum nostrum Jesum Christum, qui mortuus est pro nobis."
Rom 5,9: "Multo igitur magis nunc iustificati in sanguine ipsius, salvi erimus (sôthêsometha) ab ira per ipsum."

[illegible]

v.17: [illegible] (cf. v.16) [illegible] Hab 2,4 [illegible]

[illegible] AT [illegible] (cf. Rom 1,17)

[illegible] dikaios [illegible]

Haec liberatio ab ira contingit omni credenti, concrete iudaeo, qui sub respectu historiae salutis primo loco stat, nam usque adhuc habebat aliquam praestantiam (quamnam videbimus), et graeco, qui nunc aaquale ius habet ac iudaeus, quia in ordine Evangelii omnia iura praecipua abolita sunt, tantum fides valet a parte hominis et non iam pertinantia ad certum populum.
Propinquitas salutis ad iram iam innuebat duplicem aspectum virtutis Dei, quae credenti salutem et non credenti iram efficit, ergo virtus Dei habet aspectum salutiferum et aspectum perniciosum, prout singuli actioni divinae respondent.
De dicto duplici aspectu ambo versiculi sequentes loquuntur.

<u>V.17</u>: Aspectus salutiferus virtutis Dei revelatur in Evangelio ut iustitia Dei; aliis verbis argumentum Evangelii est iustitia Dei ut virtus divina salutifera.
Et denuo (vide iam v.16: omni credenti) pondus fidei ('ek pisteôs eis pistin' habet sensum plenitudinis) ut responsio hominis sublineatur.
Sententia fundatur ex VTo, i.e. citatione prophetae Habacuc 2,4, quacum Paulus probat, Evangelium iam in VTo praeannuntiatum esse (cf.Rom 1,2).
In hoc textu citato 'dikaios' secundum mentem et interpretationem paulinam est homo, qui expertus est in se d.th., fructus igitur d.th. est, quod credens iustus fit.

[illegible] v 18 [illegible]

[illegible]

(att. [illegible])

v. 18 [illegible] v. 17 [illegible]

ap. ouranou - en auto; asebeia + adikia - pistis (1).

[illegible]

[illegible]

[illegible]

Aspectus perniciosus virtutis Dei in v.18 explicatur. Super eos, qui veritatem Dei (iuxta contextum est cognitio Dei practica) in iniustitia detinent, ira Dei se emittit a coelo (expressio VTi).

Itaque v.18 clare oppositus est v.17, in qua re correspondent: orgê theou - dik.th.; ap-ouranou - en autô; asebeia et adikia - pistis (1).

Ex quo liquet iram Dei nihil aliud esse quam pars negativa d.th. erga eos, qui in iniustitia (cum sensu dynamico) vivunt, i.e. qui non credunt; inde ab ira Dei, sic possumus concludere, salvat solum fides.

Notandum est iram Dei et iustitiam Dei eodem tempore efficacias esse, hoc vult dicere etiam Deum salvantem remanere iudicem (2).

---

(1) Cf. etiam pg.35 n.1 et 2.

(2) De ira Dei praesenti loquitur etiam 1Thess 2,16: "pervenit enim ira Dei super illos (= iudaeos) usque in finem."
Vide etiam Col 3,6 et Eph 5,6.
Qui non credit, i.e. qui facit voluntatem carnis, est natura filius irae (cf. Eph 2,3).
Pro Paulo ergo tantum duae possibilitates adsunt: credere = salvari et non credere = tradi irae.
Haec alternativa etiam hic in nostro textu apparet, concludi potest ex oppositione irae et iustitiae Dei.

[illegible] 2 dyn. th.

– orge theon ~ [illegible] (gen. ~ gen. subj.)

2. [illegible]

3. [illegible]

4. [illegible] (1).

5. [illegible]

[illegible]

Rom. 3,5 [illegible] Rom 3,5 [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

Pro significatione d.th. ex hoc contextu sequitur:

1. d.th. est actio Dei (genitivus theou est genitivus subiectivus) propter parallelismum cum 'dynamis theou' et cum 'oggê theou' (dynamica).
2. Haec actio divina in Evangelio revelatur, i.e. in nuntio de Christo crucifixo, qui est virtus Dei.
3. Actio divina se refert ad credentes eis salutem conferens.
4. Fructus huius actionis est iustitia in homine (1).
5. Opposita est actioni perniciosae Dei, quae ira Dei appellatur.

Ergo breviter: d.th. est actio Dei salvifica pro credentibus.

Rom 3,5:

Secundus locus, ubi d.th. occurrit in epistola ad Romanos est 3,5. Ad melius intelligendum hunc versiculum debemus recurrere etiam ad v.3 et 4.

En textus:

"Quid enim? Si quidam non crediderunt, numquid infidelitas eorum fidelitatem Dei inefficacem reddet? Absit!
Esto autem Deus verax, omnis autem homo mendax, sicut scriptum est: Ut iustificeris in sermonibus tuis et vincas cum iudicaris." cum iudicaveris
Si autem iniustitia nostra theou dikaiosynên commendat, in lucem ponit
quid dicemus? Numquid iniustus est Deus, qui infert iram?"

---

53 (1) Est aliquid internum, nam iusti sunt.

[illegible] (1) [illegible]
[illegible] (2) [illegible] (4) [illegible]
[illegible] (3) [illegible]
[illegible] Ps 81,6 [illegible]
[illegible] Ps [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] Ps 81,6 [illegible]
[illegible] (4).

In v.3 interrogatur, num infidelitas (1) aliquorum fidelitatem Dei (erga foedus) invalidam faciat, i.e. foedus solvat.

Hoc a Paulo emphatice negatur.

E contrario: Deus esto (2) verax, i.e. iuxta versiculum praecedentem (pistis) fidelis (erga promissiones suas).

At homo est totaliter vel fundamentaliter (3) mendax, hoc est infidelis, transgressor foederis.

Veritas seu fidelitas Dei nunc per citationem ex Ps 51,6 sollemniter ratificatur.

Si Psalmum in se spectamus, agitur de processu Dei contra hominem.

In duobus stichis parallela sunt et 'dikaiôthês' - 'nikêseis' et 'en tois logois sou' - 'en tô krinesthai se'.

Ex parallelismo concluditur 'ta logia' esse verba iudicii.

Sensus est hic: In processu Dei contra hominem Deus vincit, habet ius; agitur nempe in Ps 51,6s de doxologia iudicii = qui peccavit, invitatur Jahve gloriam dare, quod connotat Jahve consentire (4).

---

54 (1) 'apistia' potest etiam significare incredulitas sed propter oppositionem ad fidelitatem Dei hic significat infidelitas.

55 (2) 'ginesthô' ~~est postulatio conscientiae religiosae~~; cf. Lietzmann, 45: Der Imperativ bei der Forderung des religiösen Bewußtseins.)

56 (3) Cf. Kuß,102: "Paulus wendet den Gedanken ins Grundsätzliche."

57 (4) Cf. Kraus, Die Psalmen, Neukirchen 1960, 386.

[illegible] dikaiothes alethes [illegible]

[illegible] logois sou [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] adikia [illegible] apistia [illegible] pseustes [illegible] dik. [illegible]

[illegible] dikaiothes [illegible]

[illegible]

[illegible] (4)

[illegible]

[illegible] pistos (v 3) – alethes (v 4) [illegible]

[illegible] apistia – pseustes

Hic sensus primitivus a Paulo mutatur. Quia in contextu in epist. ad Rom. 'dikaiôthês' continuat 'alethês', sensum fidelitatis assumit et in correspondentia 'logoi sou' sunt promissiones divinae: hanc fidelitatem in promissionibus Deus praestat in iudicio, quod igitur exitum salutiferum habet pro accusato.

V.5 omnia in duobus praecedentibus versiculis dicta complectitur et ea applicat novae quaestioni:
sub voce 'adikia' comprehenduntur 'apistia' et 'pseustês',
sub voce 'dikaiosynê' comprehenduntur 'pistis' et 'alêthês'
et simul resumitur 'dikaiôthês', et tunc argumentatur:
Nostra iniustitia (infidelitas) videtur aliquo modo Deo prodesse, quia Iste nunc habet occasionem ponendi in lucem suam fidelitatem. Secundum consequentiam humanam tunc Deus esset iniustus, si infert iram. Hanc consequentiam autem Paulus statim ut impiam repellit. (1).

<u>Conclusiones pro d.th. ex hoc textu:</u>

Quia d.th. correspondet 'pistis' (v.3) et 'alêthês' (v.4) intelligenda est in sensu fidelitatis dynamicae erga foedus, qui sensus dynamicus adhuc sublineatur actionibus

---

58 (1) Observa, quod d.th. iram non excludit, quae infertur (iuxta totum contextum v.6-8) super eos, qui in peccato permanent.

[illegible] (2).

[illegible]

Rom 10,3: [illegible] 10,3.

[illegible] 9.30 (3), [illegible]

oppositis humanis: 'apistia' (v.3) et 'pseustês' (v.4).
Ex alia parte notioni d.th. inhaeret aliquid iuridicum propter suam correspondentiam ad 'dikaiôthês' (v.4), quod in contextu primitivo (in Psalmo ipso) certe habebat sensum iuridicum; etsi in contextu in epist. ad Rom. aspectus salutiferus praevalet, tamen aliquid de aspectus iuridico conservatum est, quod etiam transit in d.th. (1).
Propterea non excluderem (2) omnem sensum iuridicum a d.th.
Ergo: d.th. hoc in loco est actio salutifera Dei, quae tamen aliqua indole iuridica non caret.

<u>Rom 10,3:</u>

Antequam adimus textum nostrum 3,21-26, adhuc restat examinare ultimum locum, ubi d.th. invenitur: 10,3.
Laudatus versiculus stat in contextu, in quo 'diakiosynê' est verbum motivi (nota: non d.th. sed simplex substantivum!).
Haec sectio iam incipit in 9,30 (3), ubi Paulus constatat: "gentes, quae non sectabantur iustitiam, apprehenderunt iustitiam, iustitiam quidem, quae ex fide est. Israel

---

(1) Vide etiam iuxtapositionem de iustitia Dei et ira Dei.
(2) Ac Lyonnet, cf. Exeg. in Rom., 192-204: De sensu "iustitia DEi" in v.5.
(3) Cf. Michel, 253.

[illegible] 28,16 [illegible]

[illegible] kal epignosin [illegible]

[illegible] 2,266 [illegible]

[illegible] 2 [illegible]

[illegible] agnoountes – zetountes

agnoeo [illegible]

[illegible] epignosis [illegible] 1,9.8 (2)).

[illegible] (3) [illegible]

[illegible] cf 10,10) [illegible]

autem sectando legem iustitiae ad impletionem legis (1) non pervenit." Cur? Quia viam falsam ingrediebatur: viam operum et non viam fidei, offenderunt nempe in lapidem offensionis, quod citatione ex Is 28,16 probatur.

Hoc thema quoad iudaeos in cap.10 amplius tractatur, ubi Paulus, qui salutem eorum desiderat et pro ea orat, illis testimonium perhibet, quod studium Dei habent, sed non 'kat'epignôsin'. Et in v.3 prosequitur:

"Ignorantes enim tên tou theou dikaiosynên et suam quaerentes statuere, tê dikaiosynê tou theou non se subiecerunt."

In interpretatione huius versiculi exeundum est a secunda parte versiculi: tê diakiosynê tou theou non se subiecerunt. Ex hoc liquet d.th. esse aliquid dynamicum, nempe actio Dei, cui iudaei non se subiecerunt. In quo to non subicere consistit, dicunt duo participia: 'agnoountes' et 'zêtountes'.

'agnoeô' non theoretice interpretari debet sed practice, cum "Nunace" voluntatis, sicut iam 'epignôsis' (= agnitio practica voluntatis Dei; cf. Col 1,9s (2)).

Ergo non volebant agnoscere actionem divinam (3) sed quaerebant statuere propriam actionem (propter parallelismum),

---

62 (1) Cf. Zerwick, Analysis philologica, ad locum.

63 (2) Cf. Michel, 254.

64 (3) De qua actione agatur, concludi potest ex v.6-9: de actione Dei in Christo.

autem sectando legem iustitiae ad impletionem legis (1) non pervenit." Cur? Quia viam falsam ingrediebantur: viam operum et non viam fidei, offenderunt neque in lapidem offensionis, quod citatione ex Is 28,16 probatur.

Hoc thema quoad iudaeos in cap.10 amplius tractatur, ubi Paulus, qui salutem eorum desiderat et pro ea orat, illis testimonium perhibet, quod studium Dei habent, sed non 'kat'epignôsin'. Et in v.3 prosequitur:

"Ignorantes enim tên tou theou dikaiosynên et suam quaerentes statuere, tê dikaiosynê tou theou non se subiecerunt."

In interpretatione huius versiculi exeundum est a secunda parte versiculi: tê dikaiosynê tou theou non se subiecerunt. Ex hoc liquet d.th. esse aliquid dynamicum, nempe actio Dei, cui iudaei non se subiecerunt. In quo to non subicere constitit, dicunt duo participia: 'agnoountes' et 'zetountes'. 'agnoeô' non theoretice interpretari debet sed practice, sim "Nuance" voluntatis, sicut iam 'epignôsis' (=agnitio practica voluntatis Dei; cf. Col 1,9 (2))

Ergo non volebant agnoscere actionem divinam (3) sed quaerebant statuere propriam actionem (propter particula-

(1) Cf. Zerwick, Analysis philologica, ad locum.

(2) Cf. Michel, 254.

(3) De qua actione agatur, concludi potest ex v.4: de actione Dei in Christo.

i.e. mediantibus operibus propriis iustitiam (= salutem; cf. 10,10) apprehendere volebant.
Sed haec via operum in Christo finem habet, cum eo venit iustitia ex fide, v.4. Dum iustitia ex lege in impletione legis consistit, v.5, consistit iustitia ex fide prorsus in fide in facta a Deo patrata in Christo, v.6-10.
Haec fides ducit ad salutem.

<u>Quid sequitur ex hoc contextu pro d.th.</u>?

Etiam hic d.th. est actio Dei salvifica, cui homines se subicere(= credere) debent ad impetrandam salutem.
Debemus observare, quod Paulus in 10,3 conceptum d.th. non explicat sed ut notum praesupponit, quocum indirecte remonstrat ad locos, ubi fusius de hoc conceptu sermo erat. Hoc in loco dictus conceptus ei tantum inservit ad illustrandum oppositionem inter iustitiam ex lege et iustitiam ex fide (1). Hoc est punctum principale argumentationis. In ea re possumus videre in iustitia ex fide fructum tês d.th., qui fructus, quia efficitur per d.th., 'dikaiosynê = iustitia nominatur (2).

---

65 (1) Prior efficitur actione propria et secunda efficitur actione Dei in Christo, quae actio d.th. nominatur.

66 (2) De hoc fructo, i.e. de iustitia in homine, sermo est in omnibus locis, ubi occurrit simplex substantivum dikaiosynê: cf. Rom 4,3.5.6.9.11.13.22; 5,17.21; 6,13. 16.19; 8,10; 14,17.

i.e. mediantibus operibus propriis iustitia (= salutem; cf. 10,10) apprehendere volebant.
Sed haec via operum in Christo finem habet, cum se venit iustitia ex fide, v.4. Dum iustitia ex lege in impletione legis consistit, v.5, consistit iustitia ex fide prorsus in fide in facta a Deo patrata in Christo, v.6-10.
Haec fides ducit ad salutem.

<u>Quid sequitur ex hoc contextu pro d.th.?</u>

Etiam hic d.th. est actio Dei salvifica, cui homines se subicere (= credere) debent ad impetrandam salutem. Debemus observare, quod Paulus in 10,3 conceptum d.th. non explicat sed ut notum praesupponit, quocum indirecte remonstrat ad locos, ubi fusius de hoc concepti sermo erat. Hoc in loco dictus conceptus ei tantum inservit ad illustrandam oppositionem inter iustitiam ex lege et i-tiam ex fide (1). Hoc est punctum principale argumentonis. In ea re possumus videre in iustitia ex fide fructûs d.th., qui fructus, quia efficitur per d.th., dikaiosynê = iustitia nominatur (2).

---

(1) Prior efficitur actione propria et secunda efficitur actione Dei in Christo, quae actio d.th. nominatur.

(2) De hoc fructo, i.e. de iustitia in homine, sermo e[st] in omnibus locis, ubi occurrit simplex substantiv[um] dikaiosynê: cf. Rom 4,3.5.6.9.11.13.22; 5,17.21; 6.13; 8,10; 14,17.

Quod hic fructus in conceptu d.th. inclusus est, nobis indicat clare locus, ubi d.th. primum in litteratura paulina occurrit: 2Cor 5,21 (1), ubi d.th. certe iustitiam in homine significat (2). Postea d.th. pro actione Dei salvifica adhibebatur et pro fructu in homine simplex substantivum.

Ergo d.th. est actio Dei salvifica, cuius ffuctus vel effectus est iustitia interna in homine.

Nunc venimus ad locum principalem, Rom 3,21-26, ubi d.th est verbum motivi.

Exegesim iam fecimus tantum conclusiones pro d.th. faciendae sunt.

Prima quaestio est: Num d.th. sit aliquid Dei aut aliquid hominis (aliis verbis: estne genitivus 'theou' genitivus subiectivus aut auctoris?).

Solutio est haec: d.th. est aliquid Dei et quidem actio divina.

---

67 (1) 2Cor 5,21: "Eum, qui non noverat peccatum, pro nobis peccatum fecit, ut nos efficeremur dikaiosynê theou in ipso."

68 (2) Iuxta Prümm, Diakonia Pneumatos, 478-480, iam ibi actio divina innuitur, propter factum, quod Paulus cum hoc conceptu sectionem finit, in qua principaliter de actione divina locutus est, et quia in ultimis effatis alicuis sectionis omnem gravitatem theologicam suorum dictorum ponere solet. Ergo locutus est de actione divina, claudit sectionem ope conceptus d.th., itaque d.th. inhaereat etiam qualitas actionis.

v. 21-22: [illegible] 1,17 + 3,21 [illegible]

[illegible]

v. 25-26: ~~[illegible]~~

~~[illegible]~~ (dikaiomata) [illegible]

[illegible]

[illegible] 3,21-26 [illegible] 3,21-26 [illegible]

[illegible] v. 25b-26c [illegible]

1. [illegible] (v. 21, [illegible] 1,17)
2. [illegible] (v. 21+26)
3. [illegible] (v. 21)
4. [illegible] (v. 21)
5. [illegible] (v. 22)
6. [illegible] 1,17 [illegible] (v. 22) [illegible]
7. [illegible] (dikaioumenoi) (v. 24);

[illegible] (v. 24)

[illegible] (v. 24)

[illegible] v. 25.

Rationes: Pro v.21-22: relatio inter 1,17 et 3,21; quid illic annuntiatum erat, hic resumitur et explicatur. Illic certe sermo erat de actione divina, itaque etiam hic. Pro v.25-26: propter sensum efficaciae substantivi 'endeixis' et propter constructionem consecutivam, quae d.th. explicat ut actionem (dikaiounta).

De hac actione in 3,21-26 (in qua re hic excludimus v.25b-26a) sequentia dicuntur:

1. manifestatam esse (v.21; cf. 1,17);
2. 'nyn' vel 'en tô nyn kairô' manifestatam esse: in tempore salutis (v.21 et 26);
3. 'chôris nomou', i.e. sine adiutorio legis manifestatam esse (v.21);
4. a lege et prophetis, i.e. a VTo testificatam esse (v.21);
5. mediante fide efficax fieri (v.22);
6. relationem habere ad credentes (v.22) = conceptus correspondentiae;
7. effectum eius in iustificatione consistere (dikaioumenoi) (v.24);
8. effectus eius gratis donari (v.24);
9. effectum suum producere mediante redemptione in Christo Jesu (v.24);
10. ostendi et efficacem esse in sacrificio piaculari Jesu Christi (v.25);

[illegible] (v. 26)
[illegible] (v. 26)
[illegible] 24:
[illegible]
[illegible] „logos tou staurou" 1 Cor 1,18-24) [illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] 24.

11. ostendi et efficacem esse in hoc tempore (v.26);

12. esse actum iustificandi (v.26).

Si hunc eventum cum eventibus aliorum locorum, in quibus d.th. occurrit, complectimur, sequitur pro theologia d.th.:

1. d.th. est primarie et praesertim actio divina salvifica, quae in tempore salutis in cruce Christi ostenditur et in Evangelio (= in verbo crucis 'logos tou staurou' 1Cor 1, 18-24) revelatur.

Haec actio nempe non facta est pro se ipso sed essentialiter directa est ad credentes ad efficiendum in eis mediante redemptionis in Christo Jesu iustificationem vel iustitiam internam, quae datur gratis, i.e. non mereri potest operibus legis, sed tantum requirit fidem ut responsionem ab homine.(1).

In hoc sensu d.th. quasi identica est cum misericordia Dei.

---

(1) Iure Lyonnet (cf.VD 42 (1964)) ex conceptu d.th. excludit aliquid hominis significare (ita etiam Kuß, cf. excursum: Die Gerechtigkeit Gottes 115-121). Tamen, ut iam constatavimus, ex d.th. iustitia interna hominis effluit ut fructus, qui quidem in epistl ad Rom. non d.th. sed simpliciter dikaiosynê aut dik. ek pisteôs (9,30.32; 10,6) aut dik. pisteôs (4,13) (cf. etiam Phil 3,9: dik. ek theou) nominatur. Ergo opinio eorum, qui in d.th. praedicatum hominis vident, non valet pro epist. ad Rom. Cf. e.g. Oepke, TLZ 78 (1953) 275-264, exiens de Judaismo, et Zahn. Certe relatio inter d.th. et ideas iudaicas adest - hoc videbimus - sed hoc non significat eo ipso identitas; Paulus sensum mutavit.

2. d. th. [illegible]
[illegible] ~~[illegible]~~ widirchen [illegible] 1,17 + 3,5 ff.
[illegible] 3,25 [illegible] (1)
[illegible]
[illegible] 2 Kor 5,21 [illegible]
[illegible] (2).
[illegible] v. 25–26 [illegible]
[illegible]

2. Sed d.th. est etiam actio iudicialis. Hic aspectus iuridicus iam forma linguistica externa exprimitur, nam vox 'dikaiosynê' pertinet ad campum iuridicum. Haec propinquitas ad iudicium iam in 1,17s et 3,5 apparebat et clare cognosci potest in 3,25: propositione Jesu Christi ut sacrificium piaculare (1).

Hac propositione Deus suam iustitiam manifestare vel ostendere voluit: est igitur Deus, qui expiationem pro peccato vult, qui punit peccata in Filio suo crucifixo. Locus parallelus, 2Cor 5,21, idem dicit: "Eum, qui non noverat peccatum pro nobis peccatum fecit," i.e. peccatum punivit in eo pro nobis (2).

Iure O.Kuß notat: v.25 et 26 sacrificium cruentum Christi explicantes respondere ad quaestionem: cur hoc modo (3)? Responsio: quia Deus voluit expiationem, quam Christus

---

(1) Cf. K.Prümm, Diakonia Pneumatos, 480: "Sühne ist ein Tun, das für das menschliche Empfinden sehr stark in den Rechtsbereich gehört."

(2) Quamquam Paulus non expresse loquitur Christum punitum esse pro nobis, tamen idea sacrificii piacularis indolem punitivam habet, quasi in forma mitigata hoc exprimitur. Cf. Metzinger, Bib 21 (1940) 185/186. Pro 2Cor 5,21 cf.Prümm, l.c., 480.

(3) Cf. pg. 111: "Warum auf diesem Wege?"

3. d. th. [illegible] Kontinuität [illegible]

[illegible] 1,17 [illegible]

pro nobis fecit. Hic aspectus iudicialis non debet praeteriri (1). Tamen quoad hominem praevalet misericordia, quia non ipse iudicatur sed Filius Dei pro eo. In hoc consistit gratia, quod Deus ipse expiantionem postulatam perficit. (2).

3. d.th. est actio divina, quae iam in VTo testificata est. Hoc factum non tantum continuitatem historiae salutis monstrat sed etiam indicat radices huius conceptus in VTo quaerendas esse.

Paulum cum hoc conceptu ad VT redire liquet etiam probatione ex sacra scriptura, quam in locis de d.th. tractantibus adducit, i.e. Paulus videt d.th. in coniunctione cum historia salutis VTi: vide 1,17 + Hab 2,4; 3,4s + Ps 51,6;

---

73 (1) Cf. K.Prümm, l.c., 329: "Die exegesegeschichtliche Feststellung, daß die Gottesgerechtigkeit in den großen Erlösungstexten von 2Cor und Röm oft als göttliche Strafgerechtigkeit mißdeutet worden ist, darf nicht Anlaß geben, im Rückschlag dagegen jeden Zusammenhang des Begriffs Gerechtigkeit mit der Sühneforderung Gottes und damit jede Linie vom Gerechtigkeitsstand zum göttlichen Gerichtshandeln hin zu bestreiten."
Cf. etiam Oepke, l.c., 260.

74 (2) Prümm, l.c., 336 n.1: "Am Schauspiel der Passion meines Sohnes sollt ihr Menschen sehen, was Gottesgerechtigkeit ist. Das Schauspiel ist eine Demonstration meines Anspruchs auf Sühne, die von der schreienden Verachtung meiner Heiligkeit herausgefordert ist, aber weil nicht abgefordert von den Menschen eigentlich Schuldigen, sondern freiwillig dargeboten von meinem Sohn und von mir angenommen, ist es eine noch strahlendere Kundgebung meines Gnadenwillens."

pro nobis facit. Hic aspectus iudicialis non debet praeteriri (1). Tamen quoad hominem praevalet misericordia, quia non ipse iudicatur sed Filius Dei pro eo. In hoc consistit gratia, quod Deus ipse expiationem postulatam perficit. (2).

[illegible]

3. d.th. est actio divina, quae iam in VTo testificata est. Hoc factum non tantum continuitatem historiae salutis monstrat sed etiam indicat radices huius conceptus in VTo quaerenda esse.

[illegible]

Paulum cum hoc concepto ad VT redire liquet etiam probatione ex sacra scriptura, quam in locis de i.th. tractantibus adducit, i.e. Paulus videt d.th. in coniunctione cum historia salutis VTi: vide 1,17 + Hab 2,4; 3,4s + Ps 51,6;

A) 'dynamische …' [illegible]

(1) Cf. K.Prümm, l.c., 329: "Die exegesegeschichtliche Feststellung, daß die Gottesgerechtigkeit in den Erlösungstexten von 2Kor und Röm oft als göttliche Strafgerechtigkeit mißdeutet worden ist, darf ni... Anlaß geben, im Rückschlag dagegen jeden Zusammen... des Begriffs Gerechtigkeit mit der Sühneforderung und damit jede Linie vom Gerechtigkeitsstand zum ...lichen Gerichtshandeln hin zu bestreiten."
Cf. etiam Oepke, l.c., 260.

(2) Prümm, l.c., 335 n.1: "Im Schauspiel der Passion ... Sohnes sollt ihr Menschen sehen, was Gottesgerechtigkeit ist. Das Schauspiel ist eine Demonstration ... Anspruchs auf Sühne, die von der schmerzenden ... meiner Heiligkeit herausgefordert ist, aber weil ni... abgefordert von den Menschen, eigentlich schuldig... sondern freiwillig dargeboten von meinem Sohn und mir angenommen, ist es eine noch strahlendere E... gebung meines Gnadenwillens."

3,21-31 + 4 (iustificatio Abrahae ex fide, cum citationibus ex Gen, praesertim 15,6); 9,30-10,13 + Is 28,16; Joel 3,5.

Omnes aspectus essentiales huius notionis iam in VTo praeformati erant, quod breviter exemplis ex Psalmis et Prophetis, quos Paulus praecipue in epistola ad Rom. citare solet(1), monstrare volumus (2).

EXCURSUS: De iustitia Dei in Psalmis et libris propheticis.

Iustitia Dei in dictis libris VTi triplicem aspectum prae se fert: aspectum dynamicum, aspectum salvificum et aspectum iudicialem.

A) Aspectus dynamicus.

Notio d.th. in VTo apparet sub radice צדק aut צדקה, inter quas duas formas non adest differentia essentialis (3). Si aspectum in Psalmos (4) et Prophetas convertimus, animadvertere possumus hanc radicem ideam dynamicam connotare, itaque non indicare normam moralem neque attributum staticum divinum sed ostensiones virtutis Dei (5), quae

---

75 (1) Vicies Psalmos, vicies quater Prophetas: novies Is, decies IsII; vicies Pentateuchum.

76 (2) Cf. O.Kuß, 119: "Dem pl. Begriff "Gerechtigkeit Gottes" stehen besonders nahe manche Propheten, vor allem IsII und bestimmte Psalmen."

77 (3) Cf.F.Nötscher, Die Gerechtigkeit Gottes bei den vorexilischen Propheten, Münster 1915, 4.

78 (4) Quoad Psalmos cf. E.Pax, Studien zum Vergeltungsproblem der Psalmen, LA 11 (1960/61) 56-111; Die Gerechtigkeit Gottes: 85-87; fuse de iustitia in Psalmis cf. van der Weijden, Die Gerechtigkeit in den Psalmen, 1952.

79 (5) Cf. G.v.Rad, Theologie des AT,√370: "Jahves Gerechtigkeit war keine Norm sondern Taten und zwar Heiserweisungen."

v vol I

[illegible] cf. Ps 85,14; 97,6; 46,13.

B. [illegible]

[illegible] (1). Ps 103,6.17.

[illegible] (Jer 23,6)

[illegible] Ps 71,16

[illegible] (2): Ps 40,11; Ps 85,11 (cf. [illegible])

[illegible] Ps 71,2

[illegible] Ps 143,1; 11; 16.

saepe coniunctae sunt cum theophaniis. Vide Ps 85,14: "Iustitia ante eum incedet et salus in via gressuum eius." Ps 97,6: "Caeli annuntiant iustitiam eius; et omnes populi vident gloriam eius."
Is ~~43,46:~~ 46,13 "Prope feci iustitiam meam, non elongabitur et salus mea non morabitur. Dabo in Sion salutem et in Israel gloriam meam."

B) <u>Aspectus salvificus</u> (vel correspondentiae).

Indoles dynamica huius radicis resultat ex coniunctione cum idea foederis, nam iustitia Jahve directa est ad impletionem foederis, quod cum populo israelitico iniit et cuius salutem ope huius foederis intendit.(1).
Ps 103,6: "Opera iustitiae patrat Dominus, et omnibus oppressis ius reddit."
Ps 103,17: "Misericordia autem Domini ab aeterno in aeternum erga timentes eum, et iustitia eius erga filios filiorum."
Populus israeliticus adeo conscius est huius adiutorii Jahve, ita ut Jahve nominat: "Dominus iustus noster" (Jer 23,6).

Deus fidelis remanet, etsi populus se avertit ab eo: Is 51,6: "Salus autem mea in sempiternum erit et iustitia mea non deficiet." (retromansit)

Aspectus salutis adeo cum radice צדק coniunctus est, ut iustitia et salus quasi identica sint (2):
Ps 40,11: "Iustitiam tuam non abscondi in corde meo, fidelitatem tuam et auxilium tuum narravi. Non occultavi gratiam tuam et fidelitatem tuam coetui magno."
Ps 85,11: "Misericordia et fidelitas obviam venient sibi, iustitia et pax inter se osculabuntur." (cf. adhuc Is 51,6; 46,13, supra).

Quia iustitia Dei salvifica est, populus advocat hanc iustitiam in oratione:
Ps 71,2: "Secundum iustitiam tuam eripe me et libera me; inclina ad me aurem tuam et salva me."
Ita cum salute identica est, ut etiam peccator ad iustitiam Jahve appellare possit:

---

80 (1) Cf.L.Köhler, Theologie des Alten Testaments, 16: "Die Gerechtigkeit Gottes besteht darin, daß er den Seinen hilft."

81 (2) Cf.F.Nötscher, BTW, 456: "Gerechtigkeit und Treue (emeth) Gottes, Gnade und Heil (shalom) stehen auf einer Stufe."

saepe coniunctae sunt cum theophaniis. Vide Ps 85,14: "Iustitia ante eum incedet et salus in via gressuum eius." Ps 97,6: "Caeli annuntiant iustitiam eius; et omnes populi vident gloriam eius."
Is 46,13: "Prope feci iustitiam meam, non elongabitur et salus mea non morabitur. Dabo in Sion salutem et in Israel gloriam meam."

B) <u>Aspectus salvificus</u> (vel correspondentiae).

Indoles dynamica huius radicis resultat ex coniunctione cum idea foederis, nam iustitia Jahve directe est ad impletionem foederis, quod cum populo israelitico iniit et salutem ope huius foederis intendit.(1).
Ps 103,6: "Opera iustitiae patrat Dominus, et omnibus oppressis ius reddit."
Ps 103,17: "Misericordia autem Domini ab aeterno in aeternum erga timentes eum, et iustitia eius erga filios filiorum."
Populus israeliticus adeo conscius est huius adiutorii Jahve, ita ut Jahve nominat: "Dominus iustus noster" (Jer 23,6).

Deus fidelis remanet, etsi populus se avertit ab eo: Is 51,6: "Salus autem mea in sempiternum erit et iustitia mea non deficiet."

Aspectus salutis adeo cum radice ṢDQ coniunctus est, ut iustitia et salus quasi identificantur.(2).
Ps 40,11: "Iustitiam tuam non abscondi in corde meo; fidelitatem tuam et auxilium tuum narravi. Non occultavi gratiam tuam et fidelitatem tuam coetui magno."
Ps 85,11: "Misericordia et fidelitas obviam veniebant sibi, iustitia et pax invicem osculabantur." (cfr. etiam Is 45,15, supra).

Quia iustitia Dei salvifica est, populus advocat hanc iustitiam in oratione:
Ps 71,2: "Secundum iustitiam tuam eripe me et libera me; inclina ad me aurem tuam et salva me."
Ita cum salute identica est, ut etiam peccator ad iustitiam Jahve appellare possit:

---

(1) Cf. L. Köhler, Theologie des Alten Testaments, 15: "Gerechtigkeit Gottes besteht darin, daß er den Menschen hilft."

(2) Cf. F. Nötscher, [illegible]: "Gerechtigkeit [illegible] Gottes, Gnade und Heil (Schalom) [illegible]

Ps 143,1s: "Domine audi orationem meam, percipe obsecrationem meam pro fidelitate tua, exaudi me pro tua iustitia. Ne vocaveris in iudicium servum tuum, quia nemo vivens iustus est coram te."
Ps 51,16: "Libera me a poena sanguinis, Deus, Deus salvator meus, exultet lingua mea de iustitia tua."

Responsio hominis ad hanc iustitiam est gratiarum actio et laudatio:
Ps 71,15: "Os meum annuntiabit iustitiam tuam, toto die auxilia tua: neque enim novi mensuram eorum. Ennarabo potentiam Dei, Domine, praedicabo iustitiam tuam solius."

C) <u>Aspectus iudicialis</u>.

Etsi loci pauci sunt, tamen hic aspectus non excluditur. Quia hi loci disputantur, fusius de eis loquamur.
<u>Is 5,16</u>: "Et exaltabitur Dominus exercituum in iudicio et Deus sanctus sanctificabitur in iustitia."
Iuxta totum contextum hic agitur de supplicio supra Israel. Observa 'vae' in v.8.11.18.20.21.22 et in ipso v.16 parallelismum inter iudicium et iustitam.

De eodem supplicio divinitus admisso sermo est in <u>Is 10,22</u>: "Si enim fuerit populus tuus Israel quasi arena maris, reliquum convertetur in eo, interemptio (populi) decreta est, affert (eam) iustitia. V.23: Quia poenam decretam Dominus Deus exercituum perficiet in medio omnis terrae."
Hoc in loco iustitia habet notam iudicialem, quia apportabit perniciem. Probabiliter de iustitia divina dicitur (1).

Iuxta Zorell (2) de iustitia puniente adhuc sermo est in Is 59,16-18; Dan 9,7; fortasse Am 5,24 (3).

Quoad Is 59,16s dicendum est: certe adest parallelismus

---

82 (1) Iuxta Lyonnet hic non sermo est de iustitia Dei. In His locis Lyonnet omnino abdicat iustitiae indolem iudicialem. Iuxta eum aliam interpretationem patiuntur: Pro eo iustitia hic habet indolem salvificam (ita quia Is 5,16 in Targum intellectum esset de iustitia salvifica). Tamen in VD 42 (1964) 136 affirmat generaliter iustitiam Dei punire posse, dummodo poenae ut poenae medicinales intelligantur et non ut poenae vindicativae (cf. etiam Exeg. in Rom., 101).

83 (2) Lexicon Hebraicum, s.v. <u>צדקה</u>.

84 (3) Quid Lyonnet (cf. Exeg. in Rom.,92/93) iterum negat: in Is 59,16s propter parallelismum inter iustitiam et salutem; in Dan ex contextu; in Amos non agi de iustitia Dei.

[illegible]

[illegible] Amos 1,24 [illegible]

[illegible] contradictio [illegible] (2)

[illegible]

inter iustitiam et salutem: "et salvavit sibi brachium suum et iustitia eius, ipsa adiuvit eum. Indutus est iustitia ut lorica et galea salutis in capite eius, indutus est vestimentis ultionis et induit sicut pallium zelum." Sed propter totum contextum iustitiae adhaeret aliquid iudiciale, quod quidem finaliter tendit in salutem, sed in prima linea est iudicium.

In Dan 9,7 solutio remanet incerta:
In v.7: "Tibi Domine iustitia, nobis autem confusio faciei. Sicut est hodie viro Juda et habitatoribus Jerusalem et omni Israel, his qui prope sunt et his qui procul sunt in universis terris, ad quas eiecisti eos propter iniquitates eorum in quibus peccaverunt in te", iustitia revera intelligi potest in sensu iudiciali, quia Deus eicit populum propter iniquitates eius, quod probat etiam v.14: "et vigilavit Dominus super malititam et adduxit eam super nos, nam iustus Dominus Deus noster in omnibus operibus suis, quae fecit, non enim audivimus vocem eius."
Sed in v.9 apparet aliquis aspectus salvificus, qui facit solutionem incertam: "Tibi autem Domino Deo nostro misericordia et propitiatio, quia rebellavimus contra Te." Tamen, puto, facere non possumus, quin aliquam notam iudicialem videamus in v.7 et 14.

In Amos 5,24: "Et revelabitur quasi aqua iudicium et iustitia quasi torrens fortis", iuxta me sermo est de iustitia Dei, et quidem puniente, propter parallelismum.

Ergo etsi exempla paucissima sunt (1), tamen iustitiam punientem praeterire non possumus. Ea non est "contradictio in adiectis" (2) sed alter aspectus actionis divinae in ultima analysi quidem tertum salvifica, quia poenae a iustitia provenientes medicinales sunt.

Aspectus iudicialis iustitiae divinae non est alienus, quia fundamentum huius conceptus foedus est, quocum eo ipso elementa iuridica (e.g. fractio et renovatio foederis) connexa sunt, quae elementa tamen nihil aliud sunt quam

---

85 (1) In psalmis nullum exemplum adest, postquam E.Beaucamp probavit etiam in Ps 50,6 de iustitia salvifica agi (Cf. La Theophanie du Psaume 50, in Nouv.Rev.Theol. 1959, 897-915; cf. ad hoc Lyonnet, Exeg. in Rom.,94/95, et Pax, art.cit.).

86 (2) Cum Nötscher, l.c., contra von Rad, l.c. 376.

[illegible] (1) [illegible] (2).
[illegible] 22,3 (3).
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

aspectus speciales aspectus fundamentalis religiosi (1). et quia iam radix צדק propriam rationem iuris significare potest (2).

Ita iustitia Dei potuit fieri exemplum pro iustitia sociali hominis: Cf. Jer 22,3: Haec dicit Dominus, facite iudicium et iustitiam et liberate vi oppressum de manu calumniatoris..." (3).

Si omnes hos tres aspectus complectimur iustitiam Dei in VTo (i.e. in Psalmis et Prophetis) definire possumus ut conceptum, qui communitatem religiosam inter Deum et hominem exprimit, in qua re Deus sua sponte se quasi obligavit homini salutem dandi et, si res postulat, etiam mediante poena medicinali, (et homo ex sua parte actionem divinam salvificam agnoscit confitendo et imitando in suo ambiente).

Hic brevis excursus nos certiores fecerit Paulum cum notione d.th. ad VT adnexisse, quia omnes proprietates huius conceptus, ad minus formaliter in epist. ad Rom. reapparent.

---

87 (1) Propterea iuxta Nötscher quaestio, num iustitia primitive sit conceptus profano-iuridicus aut religiosus, inuntilis est, nempe etiam vita iuridica habet relationem ad Deum; cf. l.c., 454.

88 (2) Cf. Prümm, l.c., 480-482.

89 (3) Cf. F.Horst, Naturrecht und AT, in Gottes Recht, Studien zum Recht im Alten Testament, München 1961, 257: "'Gerechtigkeit ist gewiß ein gemeinschaftsbezogener Begriff. Aber dieser Begriff wäre als die gemeinschaftsgemäße Verhaltensweise nicht ausreichend bestimmt. Er hat im AT jene konstitutive Bezogenheit auf das sich offenbarende, Bund setzende Handeln Gottes, aus dem seine Gemeinschaftsbezogenheit sich ableitet und ergibt. Das Gerechtsein umschreibt damit ein Verhalten, das dem von Gott für das Bestehen des Bundes ergehenden Weisungen und Anordnungen entspricht."

aspectus specialis aspectus fundamentalis religiosi (1). Et quia iam radix צדק propriam rationem iuris signi[illegible]ficare potest (2).

Ita iustitia Dei potuit fieri exemplum pro iustitia sociali hominis: Cf. Jer 22,3: Haec dicit Dominus, Facite iudicium et iustitiam et liberate vi oppressum de manu calumniatoris..." (3).

Si omnes hos tres aspectus complectimur iustitiam Dei in VTo (i.e. in Psalmis et Prophetis) definire possumus ut conceptum, qui communitatem religiosam inter Deum et hominem exprimit, in qua re Deus sua sponte se quasi obligavit homini salutem dandi et, si res postulat, etiam mediante poena medicinali, (ut homo ex sua parte actionem divinam salvificam agnoscit confitendo et imitando in suo agendo).

Hic brevis excursus nos certiores fecerit ... notione d.th. ad VT adnexisse, quia omnes proprietates huius conceptus, ad minus formaliter in agiat. ad nom. reapparent.

---

(1) Proterea iuxta Nötscher quaestio, num iustitia primitive sit conceptus forensis (iuridicus) aut religiosus, inutilis est, nempe etiam vita iuridica habet relationem ad Deum; cf. l.c., 454.

(2) Cf. Prümm, l.c., 430-432.

(3) Cf. F.Horst, Naturrecht und AT, in Gottes Recht, Studien zum Recht im Alten Testament, München 1961, 237: "Gerechtigkeit ist gewiß ein gemeinschaftsbezogener Begriff. Aber dieser Begriff wäre als ... gemäße Verhaltensweise nicht ausreichend bestimmt. ... hat im AT jene konstitutive Bezogenheit auf das sich offenbarende, ... handeln ..., ... dem seine Gemeinschaftsbezogenheit ... Das Gerechtsein ... von Gott für das ... Weisungen und Ordnungen ..."

Praeterea notabilis sensus ambiguus de radice צדק ex eius indole iuridico effluens, bonam ansam praebet ad exprimendum duplicem scopum, quem Deus cum crucifixione Filii sui persecutus est: ad parandam expiationem et efficiendam salutem humano generi; ita iam vox, in VTo praeformata, est optima illustratio aenigmatis, quod Deus proposuit, cum per mortem Filii sui misericorditer salutem peccatoribus effecit (1).
Econtra noster conceptus hodiernus de iustitia minime argumentum d.th. exhaurit, potius in errorem ducit, quia ei deest prorsus aspectus salvificus dynamicus. Noster hodiernus conceptus exclusive iuridicus factus est.

Denique debemus videre novitatem christianam, quae iam ipso facto salutis in Christo, quod est mysterium temporibus aeternis tacitum nunc autem patefactum et omnes cogitationes superans (cf. Rom 16,25s et 1Cor 2,7-9), data est.

---

(1) Cf. O.Kuß, 120s: "und es scheint als ob ihm der merkwürdig doppelsinnige Begriff 'Gerechtigkeit Gottes' mit seiner prophetischen wie mit seiner iuristischen Komponente besonders hilfreich wurde, das Rätsel aufzuhellen, welches Gott aufgab, wenn er ausgerechnet durch den schändlichen Tod Jesu barmherzig das Heil für die Sünder wirkte."

[illegible]

[illegible]

[illegible]

Sub hoc aspectu VT potius formam externam praeparabat, quam Paulus cum novo argumento implevit, nempe cum asserto, quod Deus suam iustitiam ostendit in redemptione per Jesum Christum. Novitas christiana specialiter in hoc consistit, quod poena in NTo a Filio Deu ipso portabatur, dum in VTo homines ipsi poenas medicinales ad restituendum foedus supportare debebant. In passione vicaria Christi elucet maxime character gratiosus NTi.

Quod Paulus in epistola ad Rom conceptum iustitiae Dei adhibet, habet adhuc aliam rationem. Ratio sita est in proprietate dictae epistolae, quae radices, originem et naturam salutis christianae, praesertim viam ad salutem sub continuo respectu postulationis Judaismi ad suam accessionem specialem ad salutem = ad iustitiam, tractat (1). Nam consectatio iustitiae est forma specifica iudaica petitionis communiter humanae ad salutem consequens ex lege (2), quam formam propria experientia cognoscebat et quam refellere volebat.

---

(1) Cf. K.Prümm, Bib 32 (1950) 166: "Der Römerbrief ist dann auch in der Tat auf weite Strecken hin so angelegt, daß seine Hauptfragen, nämlich die nach den Wurzeln, dem Zustandekommen und der Wesensart der christlichen Heilswirklichkeit, namentlich aber die nach dem Weg zum Heil, unter fortwährender Mitberücksichtigung der Ansprüche behandelt wird, die das Judentum auf einen Sonderzugang zur Gerechtigkeit erhebt."

(2) Cf. W.Grundmann, Gesetz, Rechtfertigung un Mystik bei Paulus, in ZNW 32 (1933) 59: "Die Frage nach der Gerechtigkeit ist die spezifisch jüdische Form der allgemein menschlichen Heilsfrage."

Sin hoc aspectu VT potius formam externam praeparabat, quam Paulus cum novo argumento implevit, neque cum assertio, quod Deus suam iustitiam ostendit in redemptione per Jesum Christum. Novitas christiana specialiter in hoc consistit, quod poena in NTo a Filio Dei ipso portabatur, dum in VTo homines ipsi poenas medicinales ad restituendum foedus supportare debebant. In passione vicaria Christi elucet maxime character gratiosus NTi.

[illegible]

Quod Paulus in epistola ad Rom conceptum iustitiae Dei adhibet, habet adhuc aliam rationem. Ratio alta est in proprietate dictae epistolae, quae radices, originem et naturam salutis christianae, praesertim viam ad salutem sub continuo respectu postulationis Iudaismi ad suam accessionem specialem ad salutem = ad iustitiam, tractat (1). Nam consectatio iustitiae est forma specifica iudaica petitionis communiter humanae ad salutem consequendam ex lege (2), quam formam propria experientia cognoscebat et quam refellere volebat.

[illegible]

(1) Cf. K.Prümm, Bib 32 (1950) 165: "Der Römerbrief ist dann auch in der Tat auf weite Strecken hin so angelegt, daß seine Hauptfragen, nämlich die nach dem Vorsein, dem Zustandekommen und der Wesensart der christlichen Heilswirklichkeit, namentlich aber die nach dem Weg zum Heil, unter fortwährender Mitberücksichtigung des Anspruchs behandelt wird, die das Judentum auf einen Sonderzugang zur Gerechtigkeit erhebt."

(2) Cf. W.Grundmann, Gesetz, Rechtfertigung und Mystik bei Paulus, in ZNW 32 (1933) [illegible]: "Die Frage nach der Gerechtigkeit ist die spezifisch jüdische Form der allgemein menschlichen Heilsfrage."

In aliis epistolis haec intentio recedit, propterea in eis conceptus d.th. raro invenitur (tantum in 2Cor ét Phil), nam Paulus habet multas possibilitates factum salutis et viam ad salutem exprimere (e.g. 'katallagê', 'sôzein', 'kainê ktisis' etc. (1).

In epistola ad Rom. autem Paulus intendit ostendere viam iudaicam ad salutem falsam esse: hominem non ex operibus legis iustitiam invenire sed per d.th. = actionem Dei salvificam in Christo Jesu, et eam rem demonstrans Paulus adhibet conceptum iudaeis notum, cui autem novum argumentum dabat.

Quod tempore Pauli conceptus iustitiae Dei in Judaismo vivax erat, pro hoc habemus optimum exemplum in scriptis qumranicis, quid ahuc breviter altero excursu illusrtare volumus.

EXCURSUS: De notione 'iustitia Dei'in scriptis qumranicis.

Scripta qumranica nobis patefaciunt ambiens iudaicum, ex quo conceptus d.th. revera ortus est.
Etiam in Qumran iustitia Dei est actio Dei relata ad foedus cum electis in communitate: Cf. 1QHVII,19-20: "(nam in) tua iustitia posuisti me pro foedere tuo et firmiter teneo in veritate tua (2)."

---

93 (1) Cf. O.Kuß, 122. übersetzung nach

94 (2) ~~Pro versione latina de 1QH usus sum editione textuum~~ a E.Lohse, Die Texte aus Qumran, hebräisch und deutsch, München 1964.

[illegible] "1QS 1,5" [illegible]

[illegible] (cf 1QM 8,6-8)

[illegible] cf 1QpHab VIII,1) [illegible]

[illegible]: cf 1QH 1,26s.

[illegible] 1QH 16,8s. [illegible]

1QS 11,14s. (cf 1QS XI,3)

[illegible] (4)

[illegible]: 1QS X,23

[illegible]: cf 1QH 14,15s.

Electi communitatis, quorum est, "ut procul sint ab omni malo et adhaereant omnibus operibus bonis, et ut faciant veritatem et iustitiam et iudicium in terra (1QSI,5 (1))", se existimant ut successores legitimos antiqui populi foederis, quibus benedictiones foederis contingunt (cf. 1QMXVIII,6-8: "Benedictum nomen tuum Deus (Eli)m, quia mirabiliter egisti (cum populo tuo) et foedus tuum servasti nobis antiquitus. Et portas auxiliorum tuorum aperuisti nobis saepenumero prop(ter foedus tuum) (2)").

Facultas electorum foedus servandi (i.e. legem implendi; cf. 1QpHabVIII,1: "Interpretatio eius est de omnibus facientibus legem in domo Juda (3)") venit ex parte Dei, quia ex seipsis tantum peccata faciunt: Cf. 1QHI,26s: "apud te, tu Deus cognitionum, omnia opera iustitiae et consilium veritatis sed apud filios hominis servitium peccati et opera fallaciae."

Ex activitate Dei, i.e. ex sua iustitia, venit misericordia pro homine: 1QHXVI,8s: "Ecce dignatus es ad fa(ciendum in me)misericordiam et misertus es mihi in spiritu bonitatis tuae (...)in gloria tua. Tibi, tibi iustitia, quia Tu fecisti om(nia haec)." Item venit ex illa iustitia remissio peccatorum: 1QSXI,14s: "In iustitia fideli iudicavit me, et in multitudine bonitatis suae expiabit omnes iniquitates meas, et in iustitia sua purificabit me ab impuritate hominis et a peccato filiorum hominis." (cf. adhuc 1QSXI,3: "Et in iustitiis eius obliterabitur scelus meum).

Ergo etiam in Qumran iustitia, gratia, benignitas et misericordia quasi identica sunt (4).

Responsio hominis est laudatio huius activitatis Dei: 1QSX,23: "Agendo gratias aperiam os meum et iustitias Dei narrabit lingua mea assidue."

Sed etiam in litteratura qumranica iustitiae Dei non deest aspectus iudicialis: cf. ;QHXIV,15s: "Omnem iniustitiam autem (et ini)quitatem delebis in aeternum, et revelabitur iustitia tua oculis omnium operum tuorum."

---

(1) 1QS, 1QM et 1QpHab citantur iuxta editionem a P.Boccaccio-G.Berardi, Fani 1957 et 1956.
(2) Vide notam (1).
(3) Vide notam (1).
(4) Cf. F.Nötscher, Die theologische Terminologie der Qumrantexte, Bonn 1956, 183: "ßedaqah Gottes wird geradezu Glück und Rettung für die Frommen."

[illegible]

[illegible]

[illegible] 12 5 11, 12-15

[illegible]

[illegible]

[illegible] (1) [illegible] 2 Kor. 5, 21 (2) [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

Hoc iudicium eschatologicum directum est contra malignos, sed non tantum isti etiam ~~iusti~~ membra communitatis subiecta sunt iudicio, illo autem discrimine interposito, quod iudicium effluens ex iustitia Dei erga pios habet exitum salutarem: consistit in expiatione et liberatione a peccatis, cf. 1QSXI,12-15: "Et si lapsus ero ob iniquitatem carnis, iudicium (iustificatio?) meum in iustitia Dei (quae) stat in perpetuum. Et si expanderit adversitatem meam, tamen de fovea extrahet animam meam, et diriget ad viam passus meos. Miserationibus suis accedere me fecit et benignitatibus Suis adducet iudicium (iustificationem?) meum. In iustitia fideli Sua iudicavit (iustificavit?) me, et in multitudine bonitatis Suae expiabit omnes iniquitates meas, et in iustitia Sua purificabit me ab impuritate hominis et a peccato filiorum hominis."
Notandum est, quod iudicium fit in iustitia Dei, quae in parallelismo est cum bonitate et ita expiationem iniquitatum et liberationem a peccato efficit.
Propter hanc affinitatem ad gratiam et remissionem peccatorum conceptus qumranicus de iustitia Dei valde propinquus est conceptui neotestamentario de iustificatione per gratiam (1), praesertim ultimus locus citatus habet quasdam similitudines cum Rom 3,21ss (2) et sua doctrina de iustitia Dei: ambo loci activitati Dei liberationem a peccatis adscribunt.

Cum igitur Rabbinismus 'iustitiam Dei' coangustavit in actum mere iudicialem Dei, qui tantum iustitiam hominis iam

---

(1) Cf. F.Nötscher, l.c.,185: "Indem sich die Gerechtigkeit Gottes also in Gnade und Sündenvergebung auswirkt, kommt der Begriff in die Nähe der ntl. Auffassung von der Rechtfertigung eben durch Gnade."

(2) Cf. M.Burrows, Die Schriftrollen vom Toten Meer, München[2] 1958, 276: "Der Punkt auf den es hier vor allem ankommt, ist, daß der Mensch zwar von sich aus keine Gerechtigkeit hat, es aber eine Gerechtigkeit gibt, die Gott aus eigener Gerechtigkeit freigiebig austeilt. Was Rom 3,21ff. mit Gottesgerechtigkeit gemeint ist, wird dadurch ins Licht gesetzt und zeigt seine Herkunft aus dem vorchristlichen Judentum."

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] (2).

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

mediantibus propriis operibus habitam constatat (1), existebat in communitate qumranica opinio: salutem dependere de activitate salvifica (i.e. de sua iustitia), qui hominem electum ex misericordia et benignitate a peccato liberat.
Hoc nobis monstrat doctrinam VTi de iustitia Dei in hoc ramo Iudaismi pure conservatum fuisse.
Scripta qumranica igitur sunt optimum testimonium traditionis, ad quam Paulus adnectere potuit. Sed hoc non significat Paulum mutuationem fecisse apud theologiam qumranicam vel doctrinam qumranicam et paulinam identicas esse. Possumus dicere praesupposita esse aequalia et aliquas consequentias, nam Paulus formam communem novo argumento implebat (2).
Nam, dum in Qumran iustitia Dei hominem, i.e. electum - alii exclusi sunt -, aptum faciebat pro foedere, i.e. ad melius tenendam legem, lex apud Paulum abolita est, iustitia Dei prorsus sine lege in facto salutis in Christo Jesu manifesta est. Et haec iustitia habet indolem universalitatis et non tantum valet pro electis, i.e. pro numero clauso.
Ita clarum est factum salutis Jesu Christi conceptum iustitiae Dei mutavisse: cum Christo novus ordo incipit, dum communitas qumranica adhuc in VTo stat.

---

98 (1) Cf. O.Kuß, 12o, qui sequitur W.Bousset-H.Greßmann, Die Religion des Judentums; cf. etiam Lyonnet, Exeg. in Rom., 97.
H.Braun, Vom Erbarmen Gottes über den Gerechten, Zur Theologie der Psalmen Salomos, in ZNW 43 (1950/51) 1-54, demonstrat, quod etiam misericordia Dei iuxta hanc mentalitatem a iusto meretur: "Gottes Barmherzigkeit ist keine voraussetzungslose dem Menschen zugewandte richtende und rettende Tat, sie wirkt vielmehr gelegentlich als begünstigende Verschönung, die Gott demjenigen zukommen läßt, der für sie die Voraussetzungen liefert," i.e. qui eam vita sua pia meruit.

99 (2) Cf. K.H.Schelkle, Die Gemeinde von Qumran und die Kirche des Neuen Testaments, Düsseldorf 1960, 101: "Die jüdische Theologie von Qumran wie die jüdischen Voraussetzungen der Theologie des Paulus stimmen in manchen Grundsätzen wie in daraus gezogenen Folgerungen überein."

mediantibus propriis operibus habitam constabat (1), existebat in communitate qumranica opinio: salutem dependere de activitate salvifica (i.e. de sua iustitia), qua hominem electum ex misericordia et benignitate a peccato liberat.
Hoc nobis monstrat doctrinam VTi de iustitia Dei in hoc ramo Iudaismi pure conservatam fuisse.
Scripta qumranica igitur sunt optimum testimonium traditionis, ad quam Paulus adnectere potuit. Sed hoc non significat Paulum mutationem fecisse apud theologiam qumranicam vel doctrinam qumranicam et paulinam identicas esse. Possumus dicere praesupposita esse aequalia et aliquas consequentias, nam Paulus formam communem novo argumento implebat (2).
Nam, dum in Qumran iustitia Dei hominem, i.e. electum - alii exclusi sunt -, aptum faciebat pro foedere, i.e. ad melius tenendam legem, lex apud Paulum abolita est, iustitia Dei prorsus sine lege in facto salutis in Christo Jesu manifesta est. Et haec iustitia habet indolem universalitatis et non tantum valet pro electis, i.e. pro numero clauso.
Ita clarum est factum salutis Jesu Christi conceptum iustitiae Dei mutavisse: cum Christo novus ordo incipit, dum communitas qumranica adhuc in VTo stat.

(1) Cf. O.Kuss, 120, qui sequitur W.Bousset-H.Greßmann, Die Religion des Judentums; cf. etiam Lyonnet, Exeg. in Rom., [illegible]
H.Braun, Vom Erbarmen Gottes über den Gerechten. Zur Theologie der Psalmen Salomos, ZNW 43 (1950/51) 1-54, demonstrat, quod etiam misericordia Dei iuxta hanc mentalitatem a iusto meretur: "Gottes Barmherzigkeit ist keine voraussetzungslose dem Menschen zugewandte richtende und rettende Tat, sie wirkt vielmehr eigentlich als begünstigende Verschonung, die [illegible] denjenigen zukommen läßt, der für sie die Vorgabe liefert." i.e. qui eam vita sua pia meruit.

(2) Cf. K.H.Schelkle, Die Gemeinde von Qumran und die Kirche des Neuen Testaments, Düsseldorf 1960, ... Die jüdische Theologie von Qumran wie die jüdischen Voraussetzungen der Theologie des Paulus stimmen in manchen Grundsätzen wie in daraus gezogenen Folgerungen überein.

Ergo conceptus 'iustitia Dei' non est aliquid novum quoad formulationem, novum est eius usurpatio pro facto salutis in Christi, ope cuius Deus iustitiam internam credentis efficit.

Auquiperatio iustitiae Dei cum toto Evangelio est res Paulo propria (1), in hoc sensu S.Clemens dicit (1Clem 5,7): Paulum universo mundo iustitiam docuisse (2).

Conclusio generalis de conceptu d.th.

d.th. est notio, quacum Paulus ad VT et mentalitatem iudaicam adnectit et quam adhibet ad designandum activitatem Dei salvificam, quae se manifestat in facto salutis a Deo in Jesu Christo patrato pro credentibus.

Sicut igitur huic conceptui aspectus salvificus inhaeret, eodem modo ei proprius est apectus iuridicus - iam a voce ipsa innuitus -, quia Deus salutem effecit mediante sacrificio cruento Filii sui, qui pro hominibus expiavit et eos salvos faciens (i.e. iustitiam internam

---

100 (1) Cf. O.Michel, 15: "Mag man auch im Judentum und im Urchristentum häufig von der Gerechtigkeit Gottes gesprochen haben, so ist doch eine derartige Beschreibung des ganzen Evangeliums als eine Enthüllung der Gerechtigkeit Gottes neu."

101 (2) PG 1,220 :"dkaiosynên didaxas holên ton kosmon."

donans) ab ira eschatologica Dei eripuit.

Ambo aspectus notioni essentialiter propriae sunt et ab ea seperari nequeunt.

A conceptu hoc modo intellecto profidiscendum est postea interpretando conceptum 'paresis' (1).

---

102 (1) Interpretationes speciales de d.th. dant Dobschütz et Schlier.
Iuxta Dobschütz (cf. Zahn, 174 n.35) d.th. est ordo salutis, qui hominem ducit ad iustitiam.
Iuxta Schlier (cf. Von den Juden, in Die Zeit der Kirche, Freiburg 1958, 41) d.th. est postulatio Dei, quam homo ipse non potest implere et quam idcirco Deus ipse in Christo implevit. Sed hoc est iuxta me tantum unus aspectus.

[illegible] v. 25. v. 25a [illegible]

apolytrosis [illegible] hil. (1) [illegible] pas. [illegible]

[illegible] pas. [illegible]

hil. [illegible] ~~[illegible]~~

~~[illegible]~~

~~[illegible] hil. [illegible] hil.~~

hil. [illegible] hil.

[illegible] LXX

[illegible] kapporeth (...) [illegible]

B. DE NOTIONE 'HILASTERION'.

Postquam verbum motivi nostrae pericopae investigavimus, venimus ad versiculum 25.
V.25a est sententia relativa, quae conceptum 'apolytrôsis' amplius illustrat ope notionis 'hilastêrion' (1).
Ab hac sententia relativa, dependet primum membrum parallelismi, in quo noster conceptus 'Paresis' occurrit.
Propter hanc relationem notio 'hilastêrion' hic nobis interest.

'hilastêrion' se refert ad Christum (hon), qui est obiectum propositionis a parte Dei.
Ut iam vidimus: 'proetheto' in coniunctione cum 'en tô autou haimati' alludit ad crucem, quia inducit ideam sacrificii.
Inde liquet vocem 'hilastêrion' inservire ad illustrationem facti crucis: Christus in cruce est 'hilastêrion'.
Significationem huius vocis iam statuimus (vide exegesim): potest significare generatim: medium expiationis, piaculum; et speciatim: est terminus technicus in LXX pro kapporeth (vicies semel: cf.e.g. Ex 31,7; 35,12; Lev 16,2) aut pro eo, quod post eversionem primi templi eius locum

---

103 (1) Cf. id, quod diximus in exegesi.

c. DE NOTIONE 'HILASTÊRION'.

Postquam verbum motivi nostrae pericopae investigavimus, venimus ad versiculum 25.

V.25a est sententia relativa, quae conceptum 'apolytrôsis' amplius illustrat ope notionis 'hilastêrion' (1).

Ab hac sententia relativa, dependet prima [illegible] parallelismi, in quo noster conceptus 'paresis' occurrit.

Propter hanc relationem notio 'hilastêrion' hic nobis interest.

'hilastêrion' se refert ad Christum (hon), qui est obiectum propositionis a parte Dei.

Ut iam vidimus: 'proetheto' in coniunctione cum 'en tô autou haimati' alludit ad crucem, quae inducit ideam sacrificii.

Inde liquet vocem 'hilastêrion' inservire ad illustrationem facti crucis: Christus in cruce est 'hilastêrion'.

Significationem huius vocis iam statuimus (vide exegesim): potest significare generatim: medium expiationis, piaculum; et specialim: est terminus technicus in LXX pro kapporeth (vicies semel: cfr. e.g. Ex 31,7; 35,12; Lev 16,2) aut pro eo, quod post eversionem primi templi eius locum

(1) Cf. id, quod diximus in exegesi.

tenebat: <u>עזרה</u> = crepido altaris (cf. Ez 43,14.17.20).

Quae ex his duobus significationibus in nostro loco adhibenda est? Iam diximus probabiliter duas possibilitates coniungendas esse; cur, nunc demonstrandum est.

Sensus esset hic: Deus ipse Christum palam proposuit ut piaculum, actu dictae propositionis Christus factus est id, quod 'hilastêrion' resp. kapporeth tempore VTi erat, pro NTo.

Primum adducimus rationes pro hoc, quod hic allusio fit ad hilastêrion - kapporeth (1):

1) <u>rationes externae</u>.

a) Si Paulus, cuius epistolae plenae sunt citationum et allusionum ex LXX (2), hic terminum adhibet, qui in LXX saepius invenitur, hoc facit intentionaliter (3).

b) Totus character vel ambiens huius pericopae loquitur pro acceptione termini veteritestamentarii: Verbum motivi (d.th.) est notio, quae adnectit ad VT; tota pericopa continet polemicam contra iudaeos: 'chôris nomou',

---

(1) Item Büchsel, 'hilastêrion', in TWNT III,320-324; Lyonnet, De vocabulario redemptionis, 67-138; L.Moraldi, VD 26 (1948) 257-276; etiam Althaus, Kühl, Nygren, Schlatter, cf. O.Kuß 157.

(2) Cf. Büchsel, l.c., 323.

(3) Iuxta Lyonnet, l.c.,144, lectores vel auditores epistolae statim ad VT cogitavisse, cum notionem hilastêrion audirent. - Cognitionem VTi a parte lectoris supponit tota epistola.

[illegible] ~~[illegible]~~ [illegible] (1)

c) [illegible] hilarmus [illegible] (y..)

2 [illegible] X [illegible] hil NT [illegible] kap AT (V) [illegible]

[illegible] kap AT [illegible] NT [illegible]

1. [illegible] kap AT (3)

'dikaioumenoi dôrean', 'ouk estin diastolê'; denique Paulus hic formulat doctrinam de salute valde sublineans gratiositatem, quod aperte directum est contra opinionem iudaicam de iustitia operibus merita (1).

c) Alia ratio, quasi negativa, est, quod Paulus non usus est termino 'hilasmos', qui simpliciter expiationem, piaculum significat (cf. 1Joh 2,2; 4,10 (2)).

2) <u>Ratio interna</u>.
Similitudo inter Christum ut hilastêrion in NTo et institutionem kapporeth in VTo (ambo eandem functionem habent pro suo tempore).
Ad hoc melius intelligendum debemus statuere primum functionem kapporeth in VTo et postea functionem sacrificii piacularis Christi in NTo et eorum correspondentiam.

1. <u>De functione kapporeth in VTo</u> (3).

Ex 25,17-22; Lev 16,2.13-16; Num 7,89 et 1Chron 28,11

---

(1) Cf. O.Michel, 11: "Man wird festzustellen haben, daß Paulus in der Auseinandersetzung mit dem Judentum notwendig auch den Judaismus treffen muß. Das gilt vor allem für die hervorgehobene Themastellung Röm 1,17, <u>für die polemische Anwendung der Formulierungen seiner Rechtfertigungslehre Röm 3,21-31</u> und für die Ausführung des Abrahamsbeispiel Röm 4,9ff."

(2) 1Joh 2,2: "Et ipse (Jesus Christus) 'hilasmos' est pro peccatis nostris..."
1Joh 4,10: "et misit Filium suum 'hilasmon' pro peccatis nostris." Cf. Lyonnet, l.c.,117.

(3) Ad hoc cf. R. De Vaux, Les Institutions, vol.II et praesertim Büchsel, l.c.; Moraldi, l.c.; Lyonnet, l.c.

'dikaioumenoi dôrean', 'ouk estin diastolê'; denique Paulus hic formulat doctrinam de salute valde sublimeam gratuitatem, quod aperte directum est contra opinionem iudaicam de iustitia operibus merita (1).

c) Alia ratio, quasi negativa, est, quod Paulus non usus est termino 'hilasmos', qui simpliciter expiationem, piaculum significat (cf. 1Joh 2,2; 4,10 (2)).

2) Ratio interna.

Similitudo inter Christum ut hilastêrion in NTo et institutionem kapporeth in VTo (ambo eandem functionem habent pro suo tempore).

Ad hoc melius intelligendum debemus statuere primum functionem kapporeth in VTo et postea functionem sacrificii piacularis Christi in NTo et eorum correspondentiam.

1. De functione kapporeth in VTo (3).

Ex Ex 25,17-22; Lev 16,2.13-15; Num 7,89 et 1Chron 28,11

(1) Cf. O.Michel, 11: "Man wird feststellen haben, daß Paulus in der Auseinandersetzung mit dem Judentum notwendig auch den Judaismus treffen muß. Das gilt vor allem für die hervorgehobene Themastellung Röm 1,17, für die polemische Anwendung der Formulierungen seiner Rechtfertigungslehre Röm 3,21-31 und für die Ausführung des Abrahamsbeispiel Röm 4,9ff."

(2) 1Joh 2,2: "Et ipse (Jesus Christus) 'hilasmos' est pro peccatis nostris..."
1Joh 4,10: "et misit filium suum 'hilasmon' pro peccatis nostris." Cf. Lyonnet, l.c.,117.

(3) Ad hoc cf. R. De Vaux, Les Institutions, vol.II et praesertim Büchsel, l.c.; Moraldi, l.c.; Lyonnet, l.c.

possumus concludere: kapporeth esse

1) aliquid sui iuris praeter arcam foederis, utique maioris momenti quam arca ipsa: iuxta 1Chron 28,11 sanctissimum templi destinatum est pro kapporeth, dum de arca non sermo est (1).

Numquam kapporeth kapporath arcae nominatur sed kapporeth, quod est supra arcam (cf. Num 7,89; Lev 16,2).

Et in Ex 26,34 non dicitur kapporeth functionem habere cooperire arcam sed tantum, ut Moyses eam poneret super arcam (2).

2) locum praedilectum praesentiae Jahve (Ex 25,22; 30,6; Num 7,89) - vide formulationem: Jahve sedens super Cherubim (1Sam 4,4 et saepius) - hic Jahve erat speciali modo propinquus populo suo; huc venit Moyses, qui semper - summus sacerdos semel tantum in anno - accedere potebat loquendi causa cum Jahve (3).

3) institutionem, quae intime cum remissione peccatorum coniuncta est, quod praesertim monstrat rituale diei magni expiationis (jom kippur): cf. Lev 16, 23,27s (extra hanc

---

(1) 1Chron 28,11: "Dedit autem David Salomoni filio suo descriptionem portici et templi et cellariorum et habitaculorum et cellarum interiorum et domus kapporeth.

(2) Propterea iuxta Cheyne, Encycl.Bibl.III,3027, falsum est ex loco kapporeth (super arcam) concludere eam voce operculi vertendum esse; cf. Moraldi, l.c.,263 n.2.

(3) Propterea Vg vertit kapporeth voce 'oraculum': cf. e.g. Ex 25,18.20 et saepius.

possumus concludere: kapporeth esse

1) aliquid sui iuris praeter arcam foederis, atique maioris momenti quam arca ipsa: iuxta 1Chron 28,11 sanctissimum templi destinatum est pro kapporeth, dum de arca non sermo est (1).

Numquam kapporeth kapporeth arcae nominatur sed kapporeth, quod est supra arcam (cf. Num 7,89; Lev 16,2).

Et in Ex 26,34 non dicitur kapporeth functionem habere cooperire arcam sed tantum, ut Moyses eam poneret super arcam (2).

2) locum praedilectum praesentiae Jahve (Ex 25,22; 30,6; Num 7,89) - vide formulationem: Jahve sedens super Cherubim (1Sam 4,4 et saepius) - hic Jahve erat speciali modo propinquus populo suo; huc venit Moyses, qui semper - summus sacerdos semel tantum in anno - accedere potebat loquendi causa cum Jahve (3).

3) institutionem, quae intime cum [illegible] expiatoria coniuncta est, quod praesertim monstrat rituale diei magni expiationis (jom kippur): cf. Lev 16. 23,27s (extra hanc

(1) 1Chron 28,11: "Dedit autem David Salomoni filio suo descriptionem portici et templi et cellariorum et habitaculorum et cellarum interiorum et domus kapporeth.

(2) Propterea iuxta Cheyne, Encycl. Bibl. III, 3027, falsum ex loco kapporeth (super arcam) concludere eam voce operculi vertendum esse; cf. Moraldi, l.c., 253 n.2.

(3) Propterea Vg vertit kapporeth voce 'oraculum': cf. e. Ex 25,18.20 et saepius.

diem ritus sanguinis contra velum sanctuarii fiebat: cf. Lev 4,6).

Ex coniunctione cum ritibus expiatoriis et condonatione peccatorum kapporeth nomen assumpsit: est nomen actionis de radice כפר (piel) et significat: expians, expiationem faciens, expiatrix (1).

Ergo kapporeth est quasi complexio cogitationum VTi de remissione peccatorum, "adeo ut peccata collectiva condonari aut deleri seu expiari non censerentur nisi in connexione cum " kapporeth (2).

---

113 (1) Cf. Moraldi, l.c.,269.
Terminus technicus cultualis kipper non significat cooperire peccata, neque placare Deum sed expiare seu delere peccata. "Verbo kipper in Rituali semper innuitur specialis ritus quo Sacerdos S.- qui solus est huius verbi subiectum - aliquid agit, quod dirigitur in deletionem peccati...Verbo nostro igitur non exprimitur neque 'placatio irae divinae' neque recompensatio vel reparatio Deo danda, sed destructio seu dimissio peccati" Moraldi, l.c.,268.
Tantum in sensu profano kipper significat placare aliquem (cf. Gen 32,21).
Extra Rituale numquam Deus est obiectum verbi kipper sed semper peccata(cf. e.g. Ex 32,30); sed non semel Deus est subiectum: Ps 65,4; 78,38; Is 27,9; Jer 18,23.
Propterea radix כפר probabiliter potius accadico 'kuppuru' = abstergere quam arabico 'kafara' = cooperire correspondet (cf. Th.C.Vriezen, Theologie des AT in Grunzügen, 245).
Sed quoad etymologiam semper observandum est, quod dicit A.Metzinger, Bib 21 (1940) 267: "daß die Etymologie als solche und vollends eine aus fremden Sprachen entnommene wohl zur Ermittlung des ursprünglichen Wortsinnes beitragen, nicht aber darüber entscheiden kann, was die alten Israeliten unter dem kultischen kipper sich wirklich dachten."

114 (2) Lyonnet, l.c., 114.

diem ritus sanguinis contra velum sanctuarii fiebat: cf. Lev 4,6).

Ex coniunctione cum ritibus expiatoriis et condonatione peccatorum kapporeth nomen assumpsit: est nomen actionis de radice כפר (piel) et significat: expians, expiationem faciens, expiatrix (1).

Ergo kapporeth est quasi complexio cogitationum VTi de remissione peccatorum, "adeo ut peccata collectiva condonari aut deleri seu expiari non censerentur nisi in connexione cum " kapporeth"(2).

---

(1) Cf. Moraldi, l.c.,259:
Terminus technicus cultualis kipper non significat cooperire peccata, neque placare Deum sed expiare seu delere peccata. "Verbo kipper in Rituali semper innuitur specialis ritus quo sacerdos S. qui solus est huius verbi subiectum- aliquid agit quod ordinatur in deletionem peccati...Verbo nostro igitur non exprimitur neque placatio irae divinae neque condonatio vel reparatio Deo dando, sed destructio seu eliminatio peccati" Moraldi, l.c.,259.
Tantum in sensu profano kipper significat placare aliquem (cf. Gen 32,21).
Extra Rituale numquam Deus est obiectum verbi kipper sed semper peccata(cf. e.g. Ex 32,30); sed non semel Deus est subiectum: Ps 65,4; 78,38; Is 27,9; Jer 18,23.
Propterea radix כפר probabiliter potius accadico 'kuppuru' = abstergere quam arabico 'kafara' = cooperire correspondet (cf. Th.C.Vriezen, Theologie des AT in Grundzügen, 245).
Sed quoad etymologiam semper observandum est, quod A.Metzinger, Bib 21 (1940) 257: "Ist die Etymologie als solche und vollends eine aus fremden Sprachen genommene wohl zur Ermittlung des ursprünglichen Wortsinnes beitragen, nicht aber darüber entscheiden was die alten Israeliten unter den kultischen Kt.. sich wirklich dachten."

(2) Lyonnet, l.c., 114.

Propterea nunc res praecipuas de expiatione et condonatione peccatorum in VTo summatim dicendae sunt, quia intime cum idea kapporeth connexae sunt.

De remissione peccatorum in VTo (1).

Remissio peccatorum in VTo a prima origine cum ritibus expiatoriis ligata est: cf. Lev 4-5; 16; Num 15,22-31. Etsi omnia sacrificia valorem expiantem habent (cf. Lev 1,4, ubi de holocausto sermo est, quod "in expiationem offerentis proficiet (2)), tamen pro expiatione praesertim חטאת et אשם instituta sunt, cum scopo restituendi foedus, quod peccatis laesum est.
Haec sacrificia inserviunt ad expianda peccata non tantum per imperitiam (Lev 4,2.13.22.27) et per errorem (Lev 5,15) et per ignorantiam (Lev 5,17) facta sed etiam ad expianda peccata realia (Lev 5,1.21-26; 19,20-22 (3).

Medium expiationis est sanguis: cf. Lev 17,11: "quia anima carnis in sanguine est, et ego dedi illum vobis, ut super altare in eo expietis pro animabus vestris, et sanguis pro animae piaculo sit." (4).
Sanguis suam vim expiatoriam habet, "quia anima (nephesch) carnis in sanguine est", i.e. quia sanguis vitam portat.

---

115 (1) Ad totum cf. De Vaux, l.c., 295-299, 309-311, 343-344, 415-420.

116 (2) Cf. adhuc 1Sam 3,14, ubi generatim sermo est de expiatione victimis et muneribus facta: "Idcirco iuravi domui Heli, quod non expiatur iniquitas domus eius victimis et muneribus usque in aeternum."

117 (3) Iuxta W.Eichrodt, Theologie des AT, vol.I,98 n.326, חטאת post exilium ad peccata per ignorantiam commissa coangustari videtur ratione proelii communitatis contra elementa infida in medio eius.
Etsi textus post exilium orti sunt, tamen sacrificia ipsa antiqua sunt (De Vaux,l.c.,309-311); festum magni diei expiationis certe post exilium ortum est (cf.l.c., 418-420. Eius vis expiatoria universalis habebatur (cf. Str.B. III,175s).

118 (4) Quia quasi in omnibus sacrificiis sanguis magni momenti est, omnia sacrificia cruenta valorem expiatorium habent, nam valor praecipuus sanguinis est expiatio; Cf. De Vaux, l.c., 343.

[illegible]

[illegible]

[illegible]

Propterea victima vice hominis fungi potest (1), quod impositione manus super victimam exprimitur: homo ex posseesinne sua Deo donat victimam pro se ipso (cf. Lev 1,4: "ponetque manum super caput hostiae, et acceptabilis erit, atque in expiationem eius proficiens"(2).

Sanguis autem effectum suum non producit ex opere operato sed ex ordine divino (cf.Lev 17,11: "ego dedi illum vobis"), habet vim expiatoriam, quia Deus voluit. Hoc posset innui symbolice actu, quo sanguis aspergitur versum kapporeth, quid est quasi actus consecrationis. Et tantum post hunc actum consecratorium fit propria expiatio, cum sanguis ita consecratus in cornua altaris lineatur (3).

Ex hoc liquet Jahve esse fontem expiationis, quae ducit ad remissionem peccatorem, in qua re ritus sanguinis est tantum condicio a sacerdote implenda, post quam Deus peccata condonat (4). Remissio igitur venit ab Illo solo, sacerdos tantum ritus conficit (cf. Lev 4,35; 5,26; 16,30) (5).

---

(1) Cf. A.Metzinger, l.c., 355.

(2) Ergo hoc ritu non peccata ad victimam transferuntur (cf. Metzinger, l.c.,255), ut e.g. Volz, Die Handauflegung beim Opfer, in ZAW 21 (1901) 93-100, opinabatur. Iuxta illum impositione manus exsecrationem et impuritatem omnium et singulorum victimae transferri et daemonibus tradi. Volz clare ad caprum Azazel alludit (cf. Lev 16,8-10, 20-22), qui tamen non est victima sed in desertum mittitur.

(3) Cf. Vriezen, l.c.,248 n.1.
Observa affinitatem cum verbo accadico 'kuppuru' = linere, abstergere: actu symbolico linendi peccata quasi absterguntur.

(4) In certo sensu est etiam aliqua satisfactio, quia fit cum sanguine victimae locum hominis tenentis.

(5) Hoc est sensus primitivus verbi kipper: zeremonias expiationis conficere, tunc fiebat terminus pro remissione peccatorum: cf. e.g. Ps 65,4; 78,38; 79,9.
Ex alia parte vox kipper = condonare peccata remonstrat ad primitivam sedem in vita in cultu.

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

In ultima analysi expiatio et remissio seu condonatio coincidunt. Nam Jahve proprie non est is, qui accipit expiationem sed qui facit expiationem, est auctor expiationis = remissionis (cf. Deut 21,8; Ps 65,4; 78,38; 79,9; Jer 18,23; Ez 16,63; 2Chron 30,18; Dan 9,24), propterea expiatio essentialiter est factum salutis (1), quo Jahve populum suum a peccatis liberat (2).

Locus, ubi condonatio iuxta mentalitatem iudaicam fiebat, erat kapporeth, ubi Jahve praesens erat et populo suo peccata remittebat, praesertim in die magno expiationis (3).
Ita erat in conscientia populi kapporeth symbolum praesentiae Jahve et "potentiae suae benevolae" (4).
Atque adeo possumus videre in kapporeth expressionem velantem pro Jahve ipso, qui post institutionem kapporeth quasi se occultabat (i.e. in cultu), quod iam a nomine ipso innuitur: est nomen actionis (5) (vide supra): aliquid quod expiat, condonat, nempe Deus ipse sub hac institutione se velans.

Ergo kapporeth-hilastêrion in VTo functionem habebat repraesentandi Deum ipsum in medio populi praesentem in sua potestate benevola, quae efficax fit in condonatione peccatorum populi. Quantopere idea expiationis cum cultu connexa erat, monstrat etiam translatio nominis hilastêrion in LXX ad expressionem עזרה in Ez.

---

124 (1) Cf. G.von Rad, Theologie des AT, vol.I, 269-270.

125 (2) Cf. A.Metzinger, l.c.,268: "Ob kipper den Priester oder das Opferblut (bzw. die nephesch) zum Subject hat, letztlich ist es immer Jahve als Bundesgott, der entsühnt, der aus Gnade die Wirkung und Frucht der Sühne, die Vergebung gewährt."

126 (3) De hac re cf. testimonia in Joma VI,2b et VTTI,8b.

127 (4) Philo, De vita Mosis II,96 (ed. L.Cohn, Berolini 1902, vol.IV): "hoper eoiken einai symbolon physikôteron men tês hileô tou theou dynameôs."

128 (5) Nota etiam significationem primitivam de hilastêrion in LXX: aliquid expians (vide supra exegesim).

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] (2).

[illegible] (3).

Haec functio kapporeth correspondet bene functioni, quam Christus habet ut hilastêrion in NTo.
Haec functio apparet clare in Rom 3,25s.

2. <u>De Christo tamquam hilastêrion (1) in NTo</u>.

Ad interim omnem relationem ad VT excludentes statuimus: sacrificium Christi, de quo sermo est in v.25a, quamquam 'proetheto' factum historicum indicat, ideam stabilitatis includere, esse aliquid, quod in tempore sequenti perdurare, aliis verbis esse institutionem aliquo modo stabilem.
Elementum perdurationis per phrasim 'dia pisteôs' exprimitur. Dicta phrasis indicat medium, quo fructus sacrificii crucis sibi approprientur. Haec appropriatio autem non tantum semel sed semper, si quis credat, possibilis est, i.e. semper, si homo, qui vivit tempore mortem Christi sequente, credit in hunc factum salutis, mors Christi denuo efficax fit, et quidem in iustificatione credentis (2).
Hic est praeter satisfactionem Deo datam alter fructus sacrificii crucis (3).

---

129 (1) In sequentibus hilastêrion ita abbreviatur: hil.

130 (2) Ad hoc cf. K.Wennemer, apolytrôsis.

131 (3) Cf. duplicem aspectum iustitiae Dei: aspectum iuridicum = huic correspondet satisfactio, aspectum salvificum = huic correspondet iustificatio ut fructus, de quo fructu clare sermo est Rom 4,6-8, ubi etiam dicitur iustificationem consistere in remissione peccatorum; ad hunc locum cf. O.Michel, 118.

Haec functio kapporeth correspondet bene functioni, quam Christus habet ut hilastêrion in NTo.

Haec functio apparet clare in Rom 3,25a.

2. De Christo tamquam hilastêrion (1) in NTo.

Ad interim omnem relationem ad VT excludentes statuimus: sacrificium Christi, de quo sermo est in v.25a, quamquam 'proetheto' factum historicum indicat, ideam stabilitatis includere, esse aliquid, quod in tempore sequenti perdurare, aliis verbis esse institutionem aliquo modo stabilem.

Elementum perdurationis per phrasim 'dia pisteôs' exprimitur. Dicta phrasis indicat medium, quo fructus sacrificii crucis sibi appropriantur. Haec appropriatio autem non tantum semel sed semper, si quis credat, possibilis est, i.e. semper, si homo, qui vivit tempore mortem Christi sequente, credit in hunc factum salutis, mors Christi denuo efficax fit, et quidem in iustificatione credentis (2). Hic est praeter satisfactionem Deo datam alter fructus sacrificii crucis (3).

---

(1) In sequenti hilastêrion ita abbreviatur: hil.

(2) Ad hoc cf. K.Wennemer, apolytrôsis.

(3) Cf. duplicem aspectum iustitiae Dei: aspectum iuridicum = huic correspondet satisfactio, aspectum salvificum = huic correspondet iustificatio ut fructus, de quo fructu clare sermo est Rom 4,5-8, ubi etiam dicitur iustificationem consistere in remissione peccatorum, ad hunc locum cf. O.Michel, 115.

Incitamentum ad fidem praebet praedicatio, in qua factum salutis crucis Christi omnibus ante oculos ponitur, ut ad salutem accedere possint (cf. Rom 1,17 et 3,21-26).
In Evangelio igitur, in verbo crucis (1Cor 1,18), perdurat factum crucis et fit denuo credenti in possibilitatem salutem accipiendi (cf. Rom 1,16s).
Itaque crux Christi est institutio stabilis, in qua pro omnibus temporibus voluntas Dei efficax condonandi revelatur, i.e. in Christo et propter Christum Deus omnibus credentibus iustitiam donat, aliis verbis Christus crucifixus est symbolum remissionis a parte Dei in NTo.
In hoc sensu crux Christi correspondet functioni kapporeth, nam in duobus casibus habemus institutionem, quae remissionem peccatorum a parte Dei symbolisat et efficit, in qua re propter novitatem christianam in NTo persona Jesu Christi in medio stat, qui est quasi instrumentum Dei vel mediator remissionis (1).

Propterea vox hil. non tantum mortem Christi generatim ut sacrificium piaculare characteriset sed intentionaliter ad kapporeth alludat, non quidem in sensu aequiperationis sed in sensu imaginis (2).

---

132 (1) Non tubemur idea impersonali, apud S.Paulum tales ideae non rarae sunt: cf. e.g. 2Cor 5,21, ubi Christus factus est pro nobis peccatum = similis idea impersonalis.

133 (2) Cf. O.Michel, 107.

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

Hoc sibi vult: Si Paulus terminum hil. adhibet, functionem kapporeth in memoriam revocare vult et simul illam iuxta modum imaginis ad crucem Christi vel Christum crucifixum transferre, quae vel qui iuxta eum in eius locum succedit. Nam sicut in VTo kapporeth functionem habebat Deum ut peccata condonantem repraesentare ita in NTo crux Christi est medium et causa remissionis peccatorum vel iustitiae hominis.

Ergo Christus proprio sanguine suo ('autou' accentuatum est) Deo satisfactionem praebens - idea satisfactionis iam aliquo modo usu kapporeth innuita erat: per ritus sanguinis a sacerdote perficiendos versum kapporeth, qui sunt in certo sensu aliqua satisfactio (quidem non sufficiens), sine qua condonatio non praebebatur - factus est in remissionem peccatorum vel in fontem iustitiae et ita accepit functionem, quam in VTo kapporeth habebat, sine qua remissio peccatorum immaginari non potebat, ita ac nunc in NTo sine cruce remissio peccatorum immaginari nequit.

Kapporeth - hil. igitur est optima imago ad illustrandum significationem sacrificii Christi cum suis duobus aspectibus: aspectus satisfactionis (correspondentis iustitiae iudiciali) et aspectus condonationis (correspondentis iustitiae salvificae).

Hoc sibi vult: Si Paulus terminum hil. adhibet, functionem kapporeth in memoriam revocare vult et simul illam iuxta modum imaginis ad crucem Christi vel Christum crucifixum transferre, quae vel qui iuxta eum in eius locum succedit. Nam sicut in VTo Kapporeth functionem habebat Deum ut peccata condonantem repraesentare ita in NTo crux Christi est medium et causa remissionis peccatorum vel iustitiae hominis.

Ergo Christus proprio sanguine suo ('autou' accentuatum est) Deo satisfactionem praebens - idea satisfactionis iam aliquo modo usu kapporeth innuita erat: per ritus sanguinis a sacerdote perficiendos versum kapporeth, qui sunt in certo sensu aliqua satisfactio (quidem non sufficiens), sine qua condonatio non praebebatur - factus est in remissionem peccatorum vel in fontem iustitiae et ita accepit functionem, quam in VTo kapporeth habebat, sine qua remissio peccatorum immaginari non potebat, ita ac nunc in NTo sine cruce remissio peccatorum immaginari nequit.

Kapporeth - hil. igitur est optima imago ad illustrandum significationem sacrificii Christi cum suis duobus aspectibus: aspectus satisfactionis (correspondentia iustitiae iudiciali) et aspectus condonationis (correspondentia iustitiae salvificae.

Sed quia imago et non aequiperatio habetur, adsunt differentiae, quae ex superioritate NTi super VT effluunt. Conceptus imaginis igitur dicit ideam generalem transferri, in qua re in singulis rebus differentiae adesse possunt.

Hae differentiae consistunt in modo diverso, quo condonatio repraesentatur et efficax fit.

Dum in VTo kapporeth modo magis velante Deum condonantem repraesentabatur, in NTo Deus remittit peccata in Christo palam crucifixo, ita simul universalitatem salutis patefaciens.

Dum in VTo satisfactio fiebat ritibus sanguinis a sacerdote persolvendis, quorum valor sub aspectu christiano nullus est (cf.Hebr 10,4: "impossibile est sanguine taurorum et hircorum aufferri peccata" (1)), in NTo satisfactio fit sanguine Jesu Christi (2).

---

134 (1) De hac re adhuc fusius loquendus erit in paragrapho sequente.

135 (2) Si igitur hil. hoc modo intelligimus ut imaginem, quae alludit ad functionem kapporeth, difficultates corruunt, quas auctores adducunt contra opinionem a nobis demonstratam.
Rationes contrarias complectus est Th.Zahn, 188s:
1. Nullibi Christus cum instrumento cultuali comparari;
2. Deesse punctum comparationis inter kapporeth et Christum morientem, lignum crucis fuisset tale;
3. quanto mirior idea tanto clarior exprimi debuisse;
4. obiectum, quod tantum semel occurrit, non tacite ut conceptus generis (Gattungsbegriff) praedicative adhiberi nequi, explicationem forma identificationis aut per articulum adesse debere;

[illegible] kap. [illegible] AT [illegible]
[illegible]
[illegible] kap [illegible]
Conclusio: [illegible] AT 16 [illegible]
[illegible]
[illegible]

Denique in fine possumus dicere, ex facto, quod Paulus imaginem kapporeth - hil. ad Christum crucifixum adhibet, patere eum VT, ut ita dicam, cum oculis christianis legisse. Pro eo haec applicatio non est res externa sed Paulus videt internam relationem inter ambo, propter quam hanc imaginem adhibet. Pro eo ambo ad se ordinata sunt, kapporeth praefigurabat condonationem venturam in sanguine Christi. Hunc connexum adhuc profundius esse sequens paragraphus monstrabit.

<u>Conclusio</u>: Paulus cum termino technico cultuali hil. ad ideas expiationis et condonationis VTi adnectit. Ope eius in coniunctione cum 'en tô autou haimati' mortem Christi signat tanquam sacrificium piaculare, quod locum et momentum illius institutionis VTi (kapporeth) accepit.

./. 5. positio publica contradicere statu occulto kapporeth. Ad hoc dicendum est: Iam vidimus non agi de comparatione cum instrumento cultuali sed de applicatione idearum cum kapporeth connectarum ad Christum in sensu imaginis. Deinde si nobis hodie idea mira est, tamen non erat lectoribus epistolae tempore Pauli.
Absentia articuli indicet non haberi identificationem sed imaginem.
Quod attinet ultimum punctum, constatavimus institutionem VTi in NTo modo superiore impletam esse.

[illegible]

[illegible] Par. [illegible]

[illegible] Par.

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] kairos [illegible]

[illegible]

C. 'EN TE ANOCHE TOU THEOU'.

Cum notione hil. iam intravimus in constructionem, in qua noster conceptus 'paresis' stat.
Sed antequam hunc ipsum adimus, adhuc remanet inquirere phrasim 'en tê anochê tou theou', quae stat ac paresis' in primo membro parallelismi et dictum membrum claudit.
Iam statuimus (vide exegesim) hac phrasi duplicem dici:
1. fundamentaliter indicatur tempus, quod stat in parallelismo cum 'ho nyn kairo';
2. simul indicatur qualitas huius temporis, expressa in notione 'anochê'.
Paulus igitur hoc in loco duo tempora opponit ea describens in sua relatione ad Christum tamquam hil. (1).
Sententia 'hon proetheto....haimati' est quasi titulus, quem sequuntur duae definitiones temporales, quae ostensionem efficacem iustitiae Dei, quam propositio Christi tamquam hil. intendebat, describunt.

In descriptione temporis 'anochê' incipimus cum brevi excursu de conceptu 'ho nyn kairos', quasi a noto ad ignotum procedens.

---

(1) Contra A.Kirchgäßner, Erlösung und Sünde im NT, 103/104: "Es ist unwahrscheinlich, daß Paulus die Gegenüberstellung vorchristlicher Geduldsperiode und gnadenvolle Jetztzeit an unserer Stelle beabsichtigt, zumal er ja wohl auch nicht meint, jetzt sei es mit Gottes Geduld vorbei."

[illegible] Rom 3,21-26 [illegible]

[illegible] (Rom 16, 25 s) [illegible]

[illegible] (2 Kor 6,2) [illegible]

[illegible]

EXCURSUS: 'ho nyn kairos'. (1)

Ope notionis 'ho nyn kairos' aut solum 'nyn' Paulus designat tempus salutis.
Quasi omnia essentialia, quae dicenda sunt de tempore salutis inveniuntur in nostro textu Rom 3,21-26.
Propria dicti temporis nota est factum revelationis et efficaciae (cf. 'pephanerôtai' v.21 et 'endeixis' v.25s) iustitiae Dei, quae manifesta est in cruce Christi, qui pro salute omnium credentium mortuus est.
Jesus Christus igitur stat in centro huius temporis, ille est proprium fundamentum illius temporis nomine salutis characterisati.

Quid in aliis locis dicitur sunt tantum sequelae ex hoc facto centrali, quod temporibus aeternis tacitum nunc autem patefactum est (Rom 16,25s), quo nunc tempus gratissimum seu dies salutis incipit (2Cor 6,2) (cf. etiam Eph 3,5.10).
Hae sequaelae sunt:
Solutio a lege (Rom 7,6), liberatio a peccato (Rom 6,22) et a damnatione pro eis, qui in Christo Jesu sunt (Rom 8,1); nam iustificati sunt sanguine eius et reconciliationem acceperunt (Rom 5,9.11; cf. etiam Col 1,22 et Eph 2,13), propterea sunt servi Dei (Rom 6,22).

Tamen perfectio salutis demum in futuro habetur (Rom 13,11); haec perfectio consistit in salvatione ab ira iudicii eschatologici (Rom 5,8s).

Salus in Christo donata non liberat ab opera personali econtrario postulat membra exhibere servire iustitiae (Rom 6,19), passiones sustinere (Rom 8,18), vivere in fide, spe et caritate (1Cor 13,13).

Una cum tempore salutis existit etiam sphaera mala, in qua mysterium iniquitatis ('anomias') (2Thess 2,7) operatur, et quam Paulus hoc saeculum malignum ('aiôn enestôs poneros', Gal 1,4) nominat.
In hoc saeculo maligno christianus probari debet, non debet conformari huic saeculo (Gal 1,4 et Rom 12,2), quod stat sub "deo huius saeculi" (2Cor 4,4).

Inde 'ho nyn kairos' est tempus interiectum, in quo salus iam incepit sed nondum perfecta est et in quo credens

---

137 (1) Ad hoc cf. O.Kuß, 275-291: Die Heilsgeschichte; Stählin, 'nyn', in TWNT IV,1106-1117; Meinertz, Theologie des NT, 214s.

probari debet ad adipiscendam salutem perfectam, quae venit cum adventu Iesu Christi secundo ('parousia' 1Cor 15, 23 aut 'epiphania' 1Tim 6,14).
Dictum tempus interiectum iacet inter primum et secundum adventum Jesu Christi, qui est igitur centrum, initium et finis huius temporis (cf.1Cor 15,22-28).

Huic tempori salutis opponitur aliud tempus, cuius qualitas notione 'anochê tou theou' exprimitur.
Quodnam tempus hac phrasi intendatur et quid intelligendum sit sub voce 'anochê'?

Ex textu ipso possumus concludere agi de tempore, quod ab aspectu temporis salutis antea ('pro') locum habuit, est igitur tempus, quod revelationi mysterii crucis antecedit, et probabiliter iuxta contextum et suum characterem iudaicum de tempore VTi agitur, pro quo et praesertim hil,, ad quod haec phrasis tanquam suum titulum relata est, loquitur.

Paulus qualitatem huius temporis ope 'anochê tou theou' signat.
Quid sibi vult haec expressio?
Si ambas expressiones temporis ('ho nyn kairos' et 'anochê tou theou') inter se comparamus, iam primo aspectu insolentia talis expressionis temporis ac 'en tê anochê t.th.' perspicua est.
Ad hoc accedit, quod significatio huius expressionis primum absconditum remanet, dum 'ho nyn kairos' faciliter definiri potest.

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

Possemus dicere 'en tê anochê tou theou' esse expressionem temporis velatam, quae tempus intentum primum in obscuritate relinquit. Hoc probabiliter a Paulo intentionaliter factum sit ad indicandum iam expressione tam insolita et aliquo modo obscura de tempore agi, in quo in comparatione cum 'en tô nyn kairô' aliquid velatum est.

Sub conceptu 'anochê' se velat modus specialis se gerendi Dei, qui laudatum tempus characterisat et a 'ho nyn kairos' distinguit.

Cuius generis est hic modus se gerendi?

Hoc nobis dicet ipsa vox 'anochê' et eius relatio ad contextum immediatum.

Quid significat 'anochê'?

Vox, quae in TM nullam correspondentiam habet et in LXX tantum semel occurrit (1), derivatur ab 'anechesthai' = pati, sufferre, supportare, sustentare et significat:

magis communiter: sustentatio,

et magis specialiter: patientia, tolerantia?

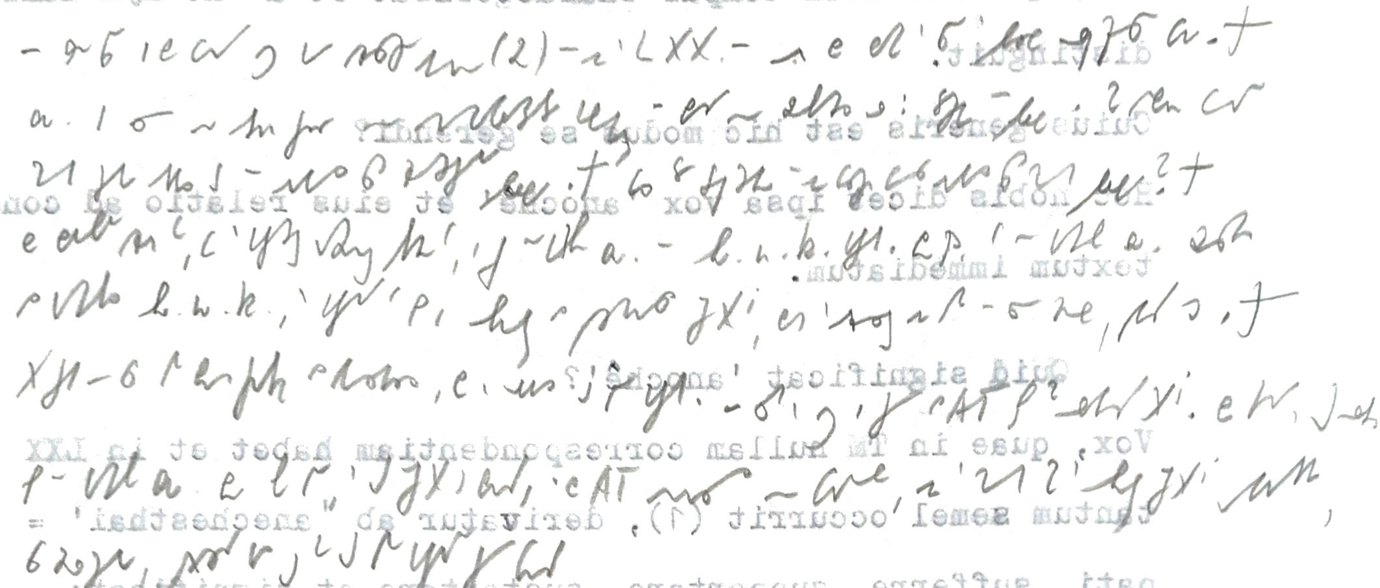
Quisnam sensus exstat in nostro textu?

Idea temporis cum voce hoc in loco connexa postulet primum significationem magis communem: sustentatio (2) cum nota

---

(1) 1Mac 12,25 in sensu spatii temporis, ergo sensus temporalis voci non alienus est.

(2) In conceptu sustentationis momentum temporale contentum est: aliquid differre, prolatare (ad tempus).

exspectandi (1), quem sensum vox etiam apud scriptores classicos (2) et in LXX habet, quin sensus patientiae excludatur.

Ergo conceptus 'anochê' hoc in loco complexivus est et exprimit duas ideas: ideam sustentationis et ideam patientiae. Aliis verbis Deus aliquid sustentabat et simul patienter se praebebat.

Quid sustentabat et quomodo patienter se praebebat?

Hoc nobis clarum fiet, si rationem habeamus relationis, quam conceptus 'anochê' habet cum conceptu 'ho nyn kairos'. Nam, puto, Paulum elegisse notionem 'anochê' respectu notionis 'ho nyn kairos', cuius qualitas revelatione mysterii Jesu Christi, i.e. redemptionis in Jesu Christo et eius gratia (charis) insignita est.

Christus adeo stat in centro cogitationis Pauli, ut omnia ad eum referat. Itaque Paulus videt quoque tempus VTi sub aspectu Christi. Et hoc exprimit ope notionis 'anochê' Nam pro Paulo, qui de Jesu Christo cogitat, tempus VTi ex una parte est periodus, in qua Deus cum revelatione Jesu Christi exspectabat, eam sustentabat, retinebat usque

---

(1) Germanice = Zuwarten.

(2) Retentio, dilatio; e.g. Xenophon, Polybius, pap.Ox 1068,15, cf. Zorell, Lexicon graecum s.v., etiam Liddel-Scott.

exspectandi (1), quam sensum vox etiam apud scriptores classicos (2) et in LXX habet, quia sensus patientiae excluditur.

Ergo conceptus 'anochê' hoc in loco complexivus est et exprimit duas ideas: ideam sustentationis et ideam patientiae. Aliis verbis Deus aliquid sustentabat et simul patienter se praebebat.

Quid sustentabat et quomodo patienter se praebebat? Hoc nobis clarum fiet, si rationem habeamus relationis, quam conceptus 'anochê' habet cum concepta 'ho nyn kairos'. Nam, puto, Paulum elegisse notionem 'anochê' respectu notionis 'ho nyn kairos', cuius qualitas revelatione mysterii Jesu Christi, i.e. redemptionis in Jesu Christo et eius gratia (charis) insignita est.

Christus adeo stat in centro cogitationis Pauli, ut omnia ad eum referat. Itaque Paulus videt quoque tempus VTi sub aspectu Christi. Et hoc exprimit ope notionis 'anochê'. Nam pro Paulo, qui de Jesu Christo cogitat, tempus VTi ex una parte est periodus, in qua Deus cum revelatione Jesu Christi exspectabat, eam sustentabat, retinebat usque

---

(1) Germanice = Zuwarten.

(2) Retentio, dilatio; e.g. Xenophon, Polybius, pag.O[illegible] 1068,15, cf. Zorell, Lexicon graecum s.v., etiam [illegible] Scott.

ad punctum ab eo destinatum et ex altera parte periodus, in qua redemptio in Jesu Christo iam modum se gerendi Dei positive commovebat, i.e. efficiebat, quod Deus patienter se praebebat.

Ergo primum 'anochê' describit modum se gerendi divinum ut ita dicam, magis staticum, ne dicam negativum, qui consistit in sustinendo vel differendo vel retinendo revelationem Jesu Christi et eius redemptionis. Possumus dicere, describit tempus VTi in suo positione in historia salutis tamquam tempus, quod currit ad revelationem Jesu Christi, quae a Deo adhuc sustentatur, quae tamen exspectanda erat (1). Aspectus sustentationis igitur exprimit magis ideam temporis huic phrasi propriam (2).

Deinde per 'anochê' exprimitur aspectus magis dynamicus et positivus, qui iterum dependet a facto, quod Paulus tempus VTi sub influxu Christi videt (3).

---

141 (1) Nam quemadmodum 'anochê' includit ideam "nondum" eodem modo ei inest idea "iam". Conceptus sustentationis nempe includit ideam, ut id, quod nondum est, aliquando erit - tantum interim sustentatur, retinetur - et ita iam in recessu (Hintergrund) stat, iam promptus est.

142 (2) Ad hanc ideam temporis voci ipsae inhaerentem demonstrat etiam Trench, Synonima des NT, Tübingen 1907, 123.

143 (3) In sensu positivo dynamico vox occurrit iam Rom 2,4: "An divitias benignitatis eius et tolerantiae et longanimitatis contemnis, nesciens quod benignitas Dei ad conversionem te vult ducere?"
Hoc in loco sensus 'anochê' simul definitur a vocibus parallelis. Hae tres notiones: chrêstotês, anochê, makrothymia, quae stilistice plenitudinem benignitatis ~~plenitudinem~~ (conceptus principalis est chrêstotês; cf.

Hoc vult dicere Deum in illo tempore patientiam praebuisse et quidem propter Christum.

In quo autem consistit dicta patientia, cuius ratio Christus est?

Quia contextus immediatus (hilastêrion et eius functio ut titulus) commendat relationem ad cultus, haec patientia consistat in eo, quod Deus insufficientiam sacrificiorum veteritestamentariorum, quae sub aspectu NTi veram expiationem efficere non potebant, supportabat.

Insufficientia nempe illorum sacrificiorum ex se ipsis expiandi demum perspicua fit sub cognitione salutis in Christo ventae: cf. Hebr 10,4.11 (1), (eodem modo demum sub aspectu Jesu Christi cognoscitur impotentia legis salutem dandi, cf.Rom 3,20).

Eo quod Deus igitur revelationem Jesu Christi sustentabat haec insufficientia, quae obiective existebat, non manifesta fiebat sed hominibus illius temporis ignota manebat,

---

./. neutrum syntheticum 'to chrêston' v.4) pramunt, non psychologice intelligendae sunt, ut optime notat Horst, makrothymia, in TWNT IV,385, sed tamquam actio historica Dei cum indole salutifero, quae autem aliquando finem habebit in ira iudicii (v.5) (actio historica connotat ideam temporis). Sensus versiculi est: Deus dat tempus tamquam donum religiosum, i.e. tamquam occasionem ad conversionem. Pro sensu anochês ex eo sequitur: est patientia in sensu positivo dynamico.

144 (1) Hebr 10,4: "Impossibile enim est, sanguine taurorum et hircorum auferri peccata."
Hebr 10,11: "Et omnis quidem sacerdos praesto est quotidie ministrans, et easdem saepe offerens hostias, quae numquam possunt auferre peccata."

[illegible]

tantum Deo nota erat, qui autem illam, humano modo dictum supportare potebat, quia compensationem ea sacrificia amplius exaequantem habebat.
Haec compensatio erat sacrificium expiationis Jesu Christi, quod iuxta voluntatem Dei, quasi in anticipatione, iam in tempore VTi valebat. Hoc sequitur ex textu, qui dicit Deum proposuisse Christum tamquam hil., ut efficaciter ostenderet iustitiam suam in tempore 'anochê t.th.'.
Ergo Deus peccata in illo tempore facta non sinebat sine expiatione. Etsi sacrificia illius temporis veram expiationem efficere nequibant - eorum valor magis in eo erat, quod tamquam expressio externa conversionis internae hominem indirecte ad condonationem disponebant (1) - tamen iam sacrificium crucis illa peccata expiabat, quia Deus expiationem Christi in cultu VTi (quod notio hil. innuit) efficacem esse sinebat, ita iustitiam suam salvificam in illo tempore ostendens.
Ita cultus VTi, praesertim institutio kapporeth iuxta intelligentiam paulinam ad Christum demonstrabat, atque adeo ab eo dependebat.

---

145 (1) Cf. Amiot, Die Theologie des hl.Paulus, 86.
Deus sacrificia illa instituerit propter desiderium hominis Deo satisfaciendi. Et hanc satisfactionem insufficientem patienter tolerabat.

[illegible] Jer 30,11

Quam ob causam patienter supportabat insufficientiam sacrificiorum VTi.
Ergo etiam aspectus patientiae voci 'anochê' hoc in loco inhaerens iuxta respectum historiae salutis interpretandus est, i.e. respectu Jesu Christi tamquam hil.
Hoc significat aliis verbis non tantum tempus salutis (ho nyn kairos) sed etiam tempus antecedens (quoad iudaeos) sub influxu Christi stare, i.e. aliquo modo tempus gratiae esse, quidem non aperte sed velato modo et quasi in anticipatione. Emanatio huius gratiae est, ut ita dicam, illa dynamica patientia Dei, quae est igitur non mere passiva tolerantia sed actio in commodum hominis. Haec patientia autem finem habuit cum initio temporis salutis.

Interpretatio conceptus 'anochê' a nobis proposita nos tutos facit ab errore, quod patientia Dei in eo, consistat, quod Deus peccata in tempore VTi supportavisset, quae assertio clare testimonio VTi contradiceret.
Quod Deus peccata non supportavit, monstrat factum Deum peccata punivisse. En nonnulla exempla.
Quod Jahve peccatores non impunitos sinit, pertinet ad argumentum praedicationis propheticae: cf. eg. Jer 30,11:

"quoniam tecum ego sum, ait Dominus, ut salvem te, faciam enim consumationem in cunctis gentibus, in quibus dispersi te, te autem non faciam in consummationem, sed castigabo te iuxta mensuram, sed impunitum non te sinam (Vg.: in iudicio ut non videaris tibi innoxium)."

quam ob causam patienter supportabat insufficientiam sacrificiorum VTi.

Ergo etiam aspectus patientiae voci 'anochê' nec in loco laudato iuxta respectum historiae saluti interpretandus est, i.e. respectu Jesu Christi tamquam nil.

Hoc significat aliis verbis non tantum tempus salutis (ho nyn kairos) sed etiam tempus antecedens (quasi iudaeos) sub influxu Christi stare, i.e. aliquo modo tempus gratiae esse, quidem non aperte sed velato modo et quasi in anticipatione. Emanatio cuius gratiae est, ut ita dicam, illa dynamica patientia Dei, quae est igitur non mere passiva tolerantia sed actio in commodum hominis. Haec patientia autem finem habuit cum initio temporis salutis.

Interpretatio conceptus 'anochê' a nobis proposita nos tutos facit ab errore, quod patientia Dei in eo consistat, quod Deus peccata in tempore VTi supportavisset, quae assertio clare testimonio VTi contradiceret.

Quod Deus peccata non supportavit, monstrat factum Deus peccata punivisse. In nonnullis exempla.

Quod Jahve peccatores non impunitos sinit, pertinet ad argumentum praedicationis propheticae: cf. eg. Jer [illegible]:

"quoniam tecum ego sum, ait Dominus, ut salvem te, faciam enim consummationem in cunctis gentibus, ad quas eieci te, te autem non faciam in consummationem, sed castigabo te iuxta mensuram, sed impunitum non te sinam (?): in iudicio ut non videaris tibi innoxius."

Utique ob peccatum venit pernicies: Is 1,28:

et conteret scelestos et peccatores simul et qui dereliquerunt Dominum consumentur." (cf. adhuc Is 5,18-25).

De hac punitione scit etiam Psalmista: Cf. Ps 32,10:

"Multi sunt dolores impii, sperantem autem in Domino misericordia circumdat."

Vel Ps 147,6: "Sublevat humiles Dominus, impios deprimit usque ad terram."

Praeterea in 2,1-3,20, quae sectio de situatione iudaei ante Christum tractat, nullo verbo sermo est, quod Deus peccata supportabat, potius ex modo se gerendi Dei contra peccata paganorum (fortissima punitio) concludi potest Deum peccata odisse et non ea supportare.
Deinde, quod Deus benignus est et patiens et longanimis (Rom 2,4), non sibi vult peccata supportare sed tantum dare tempus ad conversionem peccatoris, quem autem puniet propter peccata sua, si impoenitens est(cf.pg.112 n.3).

Nostra interpretatio de 'anochê' neque contradicit illi, quod dictum est de misera situatione iudaei in 2,1-3,20. Ut vidimus (cf.§1), ibi sermo est de eodem tempore, quid hic (Rom 3,26) conceptu 'anochê' signatur.
Nam observandum est Paulum in 2,1-3,20 (1,18-32 de paganis tractans, hic nobis non interest) habere alium scopum argumentandi quam in 3,25s. Cum ibi situationem iudaei sine

[illegible] 2,1-3,20 [illegible]

[illegible] 3,25-26a.

[illegible] 3,1-4 [illegible]

[illegible]

Conclusio: [illegible] CAT [illegible]

[illegible] CAT [illegible]

[illegible] CAT [illegible] (Rom [illegible],25) [illegible]

Christo et ante Christum describat, hic loquitur de efficacia expiationis Christi pro duobus temporibus. Paulus igitur in utroque casu aliquid aliud probare vult, quae intentio effata per speciem inter se contradicentia efficit. Ita miser status in 2,1-3,20 descriptus videtur primo aspectu omnem salutem excludere, quid tamen ita non se habet, ut liquet ex 3,25-26a. Idcirco ea, quae in illa sectione de misera situatione iudaeorum dicta sunt, aliquo modo conceptu 'anochê' remprimuntur. Tamen in illa sectione posset allusum esse ad hoc in 3,1-4, ubi sermo est de iuribus praecipuis iudaeorum, quae Paulus non tollit.
His iuribus iudaei paganis praestabant et afficiebantur alia tractatione ex parte Dei quam pagani, i.e. in nostro casu patientia Dei dynamica positiva. Sed haec praestantia in nunc tempore abolita est (non est distinctio, Rom 3,22).

<u>Conclusio</u>: Sub phrasi 'en tê anochê tou theou' intelligendum est tempus VTi, quod sub aspectu temporis salutis sustentatione et patientiae Dei signatum est.
Agitur igitur de conceptu, qui tempus VTi in sua positione in historia salutis comprehendit, i.e. respectu Jesu Christi.
Ergo 'en tê anochê tou theou' est expressio historiae salutis Paulo omnino propria, quae dicit, quod Deus tempore VTi revelationem mysterii Jesu Christi (Rom 16,25) sustentabat, ex alia parte autem positive et dynamice patientem

[illegible]

[illegible]

se praebebat, i.e. quasi oculos avertens ab insufficientia sacrificiorum illius temporis iam in cultu expiationem a Christo patratam valere sinebat, ita ut illud tempus iam aliquo modo gratia Christi participabat.

Hic aspectus salutis, qui per relationem inter phrasim 'en tê anochê tou theou' et titulum (Christus tamquam hilastêrion) innuitur, nunc amplius explicabitur per conceptum 'paresis', cuius significatio cum 'anochê' intime coniuncta est.

[illegible] p.

[illegible] R 3, 25-26 [illegible] (1) [illegible]

§4. DE SENSU THEOLOGICO CONCEPTUS 'PARESIS'.

Conceptibus 'diakiosynê theou', 'hilastêrion' et 'anochê tou theou' investigatis saxa comportavimus, supra quae significationem vocis 'paresis' nunc exstruere possumus.

Definientes conceptum 'paresis' debemus respicere positionem eius in tota pericopa Rom 3,25-26.
Iam constatavimus: 'paresis' in primo membro parallelismi stare, quod de ostensione efficaci iustitiae Dei in tempore sustentationis patientis Dei tractat.
Dicta ostensio iustitiae Dei, quae iam in patientia dynamica se monstraverat, apparet prorsus in 'paresis' relate ad peccata in ista periodo facta.
Voce 'paresis' igitur actio Dei (1) descripta est, quae causam suam habet in ostensione iustitiae divinae in tempore sustentationis Dei, quae ostensio toti periodo qualitatem salutis anticipatae tribuit.
Hoc posito pro sensu 'paresis' concludendum est.

Quia voce 'paresis' actio divina descripta est, statim interpretatio excedit, quae in 'paresis' aliquem morbum

---

(1) Quod in voce 'paresis' actionem videre debemus, sequitur ex correspondentia eius cum 'dikaiounta' in secundo membro parallelismi.

§4. DE SENSU THEOLOGICO CONCEPTUS 'PARESIS'.

Conceptibus 'dikaiosynê theou', 'hilastêrion' et 'anochê tou theou' investigatis arta comportavimus, supra quae significationem vocis 'paresis' nunc exstruere possumus.

Definientes conceptum 'paresis' debemus respicere positionem eius in tota pericopa Rom 3,25-26.
Iam constatavimus: 'paresis' in primo membro parallelismi stare, quod de ostensione efficaci iustitiae Dei in tempore sustentationis patientis Dei tractat.
Dicta ostensio iustitiae Dei, quae iam in patientia dynamica se monstraverat, apparet prorsus in 'paresis' relate ad peccata in isto periodo facta.
Voce 'paresis' igitur actio Dei (1) descripta est, quae causam suam habet in ostensione iustitiae divinae in tempore sustentationis Dei, quae ostensio toti periodo qualitatem salutis anticipatae tribuit.
Hoc posito pro sensu 'paresis' concludendum est.

Quia voce 'paresis' actio divina descripta est, stricta interpretatio excedit, quae in 'paresis' aliquem morem

(1) Quod in voce 'paresis' actionem videre debemus, sequitur ex correspondentia eius cum 'dikaiounta' in secundo membro parallelismi.

internum vel statum malum a peccatis causatum videt (1).

Itaque vi usus vocis adhuc duae possibilitates restant: remissio et praetermissio.
Per se ambae convenire possunt, nam nihil refert, quae possibilitas pluria testimonia in textibus profanis habeat; de significatione non decernit significatio in aliis textibus sed contextus proprius (2).
Debemus igitur quaerere, quaenam interpretatio contextui melius congruat, i.e. aliis verbis: 'paresis' debet describere actionem Dei, quae nihil detrahit indoli positivae temporis-anochê et iustitiae Dei in illo tempore ostensae.

Ut statuimus, videt Paulus hoc in loco tempus VTi repsectu Jesu Christi, cuius expiatio iuxta voluntatem Patris iam pro illo tempore valebat, ex quo sequebatur Deum peccata in illo tempore non sivisse sine expiatione.
Ex altera parte constatavimus patientiam Dei abesse a supportare peccatorum.
Haec facta autem excludunt meram praetermissionem peccatorum in illo tempore commissorum. Mera praetermissio

---

(1) Cf.interpretationem aliquorum patrum graecorum (cap.I).
~~(2) Vide supra pg.31~~ n.2.

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] in NT (2).

[illegible]

(in sensu negligentiae vel omissionis sc. punitionis aut expiationis, ut vox hodie communiter intelligitur) non corresponderet contextui, qui loquitur de actione salutifera Dei, cuius ratio redemptio Jesu Christi est. Hic positivus influxus Christi, qui ostensionem iustitiae Dei commovet, postulat etiam pro 'paresis' sensum positivum salutiferum. Itaque 'paresis' interpretandus sit in sensu alicuius remissionis.

Si Paulus autem hoc in loco de remissione peccatorum loqui volebat, cur non adhibuerit terminum in NTo usualem pro remissione peccatorum, 'aphesis' (1).

Paulum hunc terminum non adhibuerit, quia alium aspectum remissionis exprimere volebat. Nam 'paresis' et 'aphesis' non sunt identica, ambo exprimunt alium aspectum.

Ad statuendam differentiam primum breviter significationem et usum vocis 'aphesis' in NTo exponere volumus.

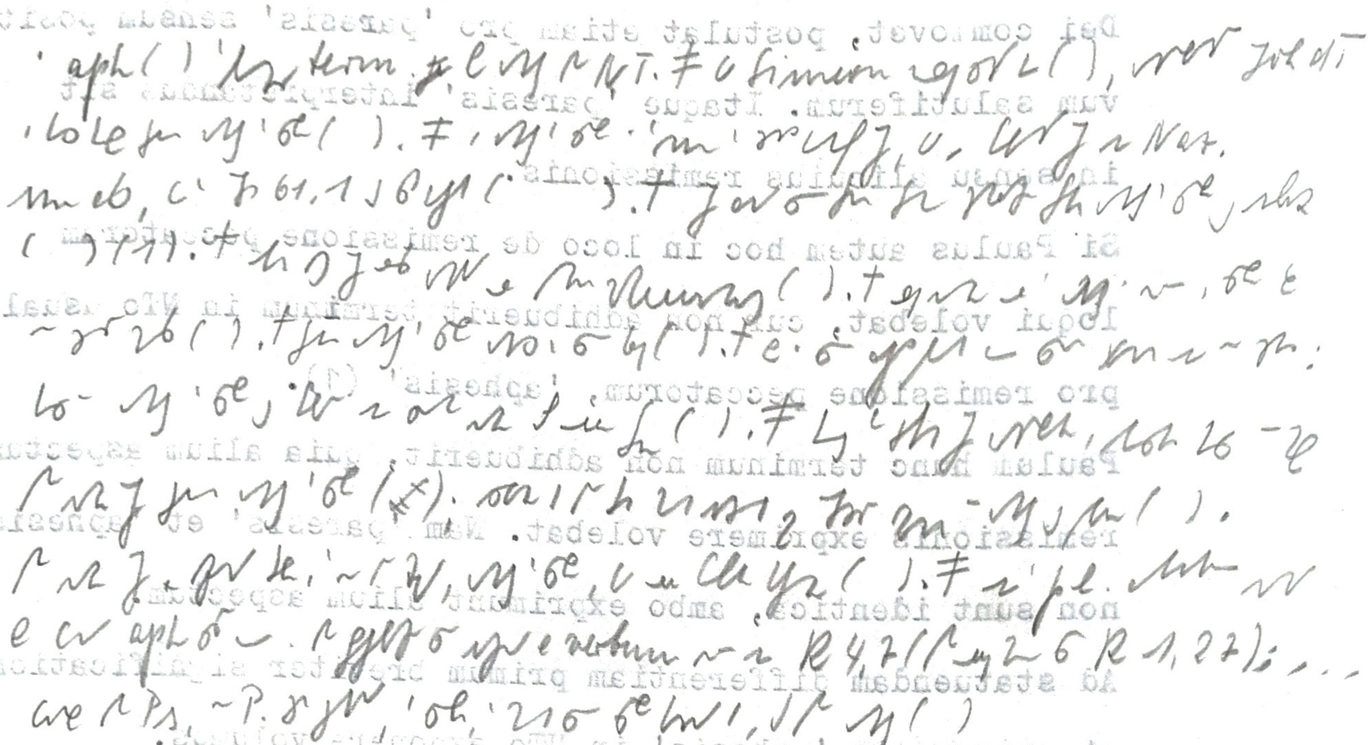
<u>EXCURSUS</u>: <u>De conceptu 'aphesis' in NTo</u> (2).

Praeter 'katharismos' (2Petr 1,9) - katharizein' (1Joh 1,9), 'katallagê' (Rom 5,11; 11,15) - 'katalassein' (Rom 5, 10), 'mê mimnêskesthai' (Hebr 8,12), mê logizesthai'(Rom 4, 8; 2Cor 5,19), 'charizesthai' (Col 2,13), 'aphaireisthai'

---

(1) Hypothesis de Bultmann-Käsemann: Paulum hic citare textum traditionis, non est solutio sed differt tantum punctum quaestionis, quaerendum esset, cur haec traditio adhibeat terminum non usualem.

(2) Cf. A.Kirchgäßner, Erlösung und Sünde im NT, 101-104.

(Rom 11,27) est 'aphesis' (aphienai) terminus usualis pro remissione peccatorum in NTo.

Ut Simeon senex praedixerat (Luc 1,77), Johannes baptista praedicabat baptismum poenitantiae in remissionem peccatorum (Mc 1,4; Luc 3,3).

Remissio peccatorum est nucleus nuntii salutis Jesu, ut patet ex praedicatione in synagoga in Nazareth, ubi verba Is (61,1) ad se ipsum adhibet (Luc 4,18 ("Spiritus Domini super me, propter quod unxit me, evangelizare pauperibus misit me, praedicare captivis remissionem et caecis visum, dimittere confractos in remissionem, praedicare annum Domini acceptum!" Remissio captivorum = liberatio ex vinculis peccati).
Suos discipulos Jesus docet remissionem peccatorum implorare a Patre coelesti (Mt 6,12; Luc 11,4) (1).
Sed et Jesus ipse remittit peccata propria virtute (Mc 2,5.10, Par).
Excepta ex remissione est tantum blasphemia contra Spiritum Sanctum (Mc 329; Mt 12,31).
In remissionem peccatorum Jesus effudit sanguinem suum (Mt 26,28).
Hoc est ultimum mandatum ante suum recessum in coelum: poenitentiam et remissionem peccatorum praedicari in nomine suo in omnes gentes (Luc 24,47).

Fideles mandato Jesu Apostoli praedicabant conversionem et baptismum in nomine Jesu in remissionem peccatorum (Act 2,38); propterea Deus exaltavit Eum ad dandam Israel conversionem et remissionem peccatorum (Act 5,31; cf. 13,38). In nomine Jesu omnis, qui credit in eum, accipit remissionem peccatorum, ut testificant omnes prophetae (Act ;o,43; cf. 26,18 et 1Joh 2,12).

In litteratura paulina vox aphesis raro occurrit. Verbum in sensu specifico invenitur tantum Rom 4,7 (in sensu communi Rom 1,27): "Beati quorum remissae sunt iniquitates et quorum obtecta sunt peccata. Beatus vir, cui non imputavit Dominus peccatum."
Dum in Psalmo, quem Paulus hic citat, peccator, qui confessus est Deo peccata sua, ab Illo remissionem (stat in

---

(1) Hic et Luc 4,18 apparet adhuc optime sensus primitivus iuridicus liberationis captivorum et remissionis debitorum, in quo sensu vox occurrit in LXX (cf. Deut 15,3; Lev 25,28); cf. Trench, Synonyma Novi Testamenti, 69s.

[illegible] Col 1.14 - Eph 1.7 [illegible] Col 1.14 [illegible] aph. ...

apolytrosis ......

apol. [illegible]

[illegible]

Eph 1.7 [illegible] Col 1.14 [illegible] apol. [illegible]

[illegible]

parallelismo cum "tegi" et "non imputare") accepit et Deum pro hoc laudat se identificans cum omnibus, quibus Deus remisit (1), Paulus Psalmum in sensu suae doctrinae de iustificatione interpretat.
'makarismos' a Psalmista prolatus iuxta Paulum valet pro eo, qui iustitam a Deo recepit in sensu Rom 3,21ss, quo simul dictum est, quod iustitia a Deo donata consistit in remissione peccatorum.

Substantivum invenitur Col 1,14 et Eph 1,7.

Col 1,14: Hoc in loco phrasis 'aphesis tôn hamartiôn' explicat 'apolytrôsis'. En textus:
v.13: "qui eripuit nos de potestate tenebrarum et transtulit in regnum Filii dilectionis suae,
v.14: in quo habemus redemptionem, remissionem peccatorum."
'apolytrôsis' significat redemptionem, est terminus technicus pro salute messianica, quae annuntiata in VTo et nunc impleta est. 'apolytrôsis' est quasi synonyma cum 'sôtêria' (2). Forsitan in v.13 sermo est de possessore, ex cuius potestate empti sumus: ek tês exousias tou skotou (3). Peccato in potestatem tenebrarum nos inretiti sumus. Remissio peccatorum tunc significat liberationem, redemptionem ex hac potestate, ergo redemptio est remissio peccatorum. Hanc remissionem habemus in Christo, Filio dilecto Patris. Primus impetus situs est apud Patrem, qui nos eripuit ex potestate tenebrarum et transtulit in regnum Filii sui. Christus est mediator, sine quo redemptio, remissio non potest intelligi.

Eph 1,7: "In quo habemus redemptionem per sanguinem ipsius, remissionem peccatorum secundum divitias gratiae eius."
Hic occurrunt iidem conceptus ac in Col 1,14. Tamen sensus primitivus de apolytrôsis hic melius conservatus est, quia ope phrasis 'dia tou haimatos autou' quasi pretium re-demptionis nominatum est. Hunc pretium solvit Christus, dilectus Filius (cf.Col 1,13). Habemus allusionem claram ad sacrificium crucis, cuius fructus est remissio peccatorum (paraptômata et hamartiai sunt identica quoad rem). Nominatio pretii characterisat mortem crucis in mortem expiationis.

---

(1) Cf. Kraus, Die Psalmen, Neukirchen 1960, 255.

(2) Cf. M.Dibelius, Handbuch zum NT 12, Tübingen 1953, ad locum. Pro conceptu 'apolytrôsis' cf. S.Lyonnet, de peccato et redemptione, vol.II, 24-48.

(3) Hanc possibilitatem admittit etiam Dibelius.

[illegible]
[illegible]
[illegible]
Hebr 9,22 + 10,18 [illegible]
[illegible] Apg. [illegible]
[illegible]
[illegible] apolyt. [illegible]
[illegible] 2 K 3,25 [illegible]
[illegible] apol. [illegible] Initial.
[illegible] P. 2 K 3,25
[illegible]
[illegible]
[illegible]

Motivum remissionis peccatorum situm est in divitiis gratiae eius. Primus impetus iterum a Patre procedit.

Ergo aphesis est primitive terminus iuridicus (cf.Mt 6,12), qui condonationem vel remissionem debitorum, delictorum (i.e.peccatorum) ante Deum significat.
Quoad argumentum idem dicit ac 'mê logizesthai' (2Cor 5,19; Rom 4,8) et 'charizesthai' (Col 2,13). Remissio idem est ac non imputare aut benevole condonare (1).

Hebr 9,22 et 10,18 quoad argumentum nihil novum apportant sed sublineant denuo, quod ~~redemptio~~ remissio peccatorum mediante sacrificio Christi facta est.

In epistolis paulinis igitur terminus 'aphesis' adhibetur in eodem sensu ac in Synopticis et Actibus Apostolorum.
Subiectum remissionis est Pater (apud Synopticos etiam Filius), mediator est Filius, et quidem in sua morte cruenta in cruce. Sine Christo igitur remissio peccatorum impossibilis est et cogitari non potest. Haec remissio quasi synonyma est cum 'apolytrôsis', in ea consistit salus, quam Christus portavit, iustitia, quam Deus dat.

Pro cohaerentia horum locorum cum Rom 3,25s momenti est, quod in omnibus tribus locis (Col 1,14; Eph 1,7 et Rom 3,25) conceptus 'apolytrôsis' occurrit (in Rom 4,6s iustitia); haec apolytrôsis effecta est per Christum, in qua re in omnibus casibus primus impetus a Patre procedit. Hoc nobis dat ius in his locis effata affinia videre.
Tanto notabilius est, quod Paulus Rom 3,25 non utitur voce aphesis sed voce paresis. Hoc nos iterum ducit ad quaestionem:cur?

Certe, quia Paulus alium aspectum exprimere volebat.

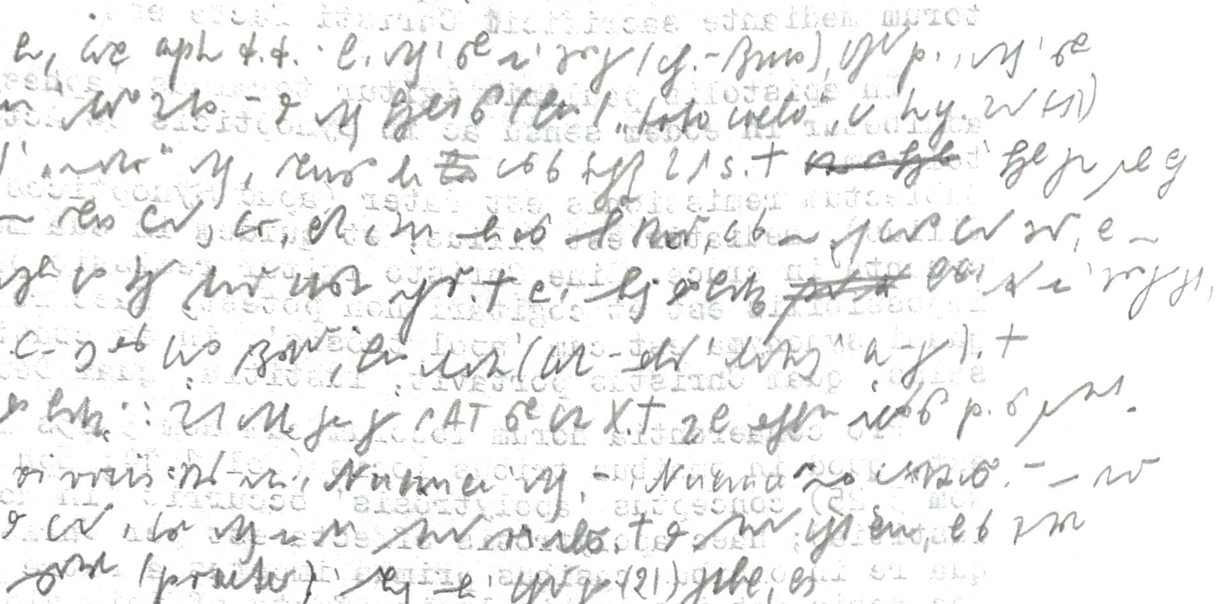
Propterea intentionaliter elegit hapax-legomenon 'paresis',

qui agit in comparatione cum 'aphesis' de aliqua remissione

sui generis.

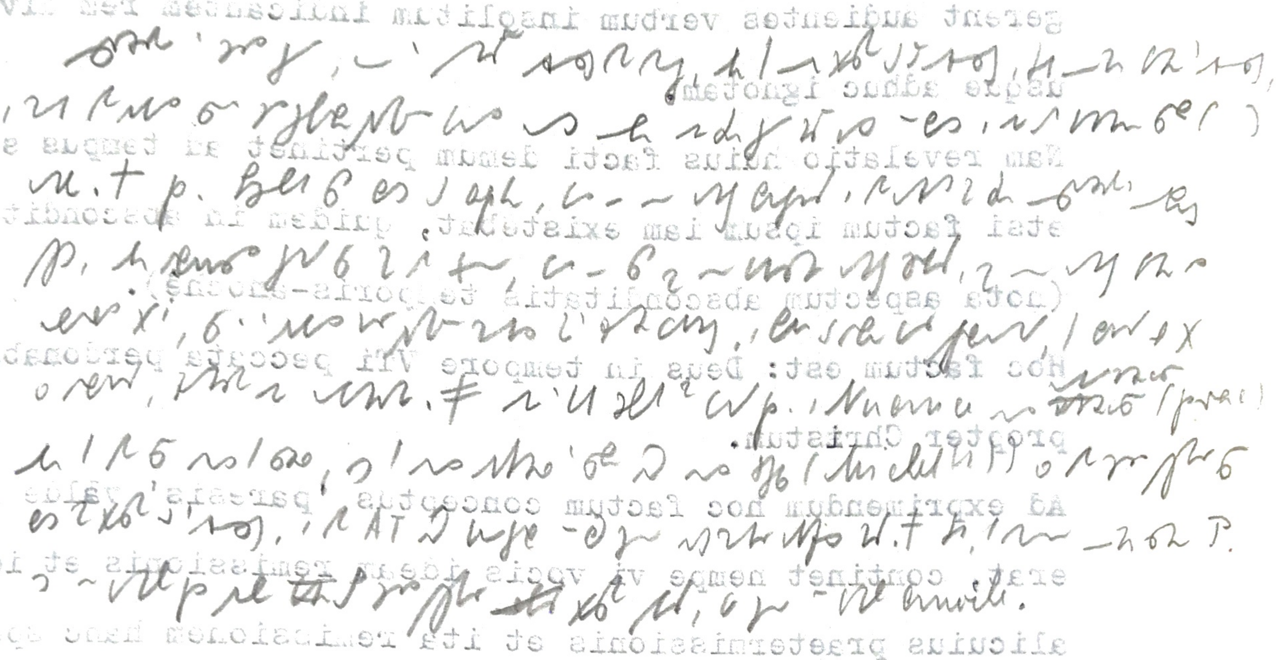
154 (1) Cf. Schlier, Der Epheserbrief, ad locum: "Das Nicht-Anrechnen wirkt sich aus im Erlaß, der ein Erweis der Verzeihung des richtenden Gottes ist."

Nam, cum 'aphesis' sit terminus technicus pro remissione peccatorum in tempore salutis (cf. excursum), describit 'paresis' remissionem peccatorum in tempore sustentationis Dei, quae remissio differt (quidem non toto coelo, ut opinatur Lyonnet (1)) a remissione, ut ita dicam normali, et ex alia parte cum ea congruit.
Propter differentiam erat quasi neccessarium eligendi aliud nomen, ut auditores aut lectores statim aures arrigerent audientes verbum insolitum indicantem rem diversam, usque adhuc ignotam.
Nam revelatio huius facti demum pertinet ad tempus salutis, etsi factum ipsum iam existebat, quidem in absconditate (nota aspectum absconditatis temporis-anochê).
Hoc factum est: Deus in tempore VTi peccata perdonabat propter Christum.
Ad exprimendum hoc factum conceptus 'paresis' valde idoneus erat, continet nempe vi vocis ideam remissionis et ideam alicuius praetermissionis et ita remissionem hanc specialem in sua proprietate accurate complectebatur.
Proprietas dictae remissionis in eo constat, quod quasi praeter (ordinem vel tempus praestitutum (2)) fiebat, i.e.

---

(1) Cf. Bib 38 (1957) 57.
(2) Similiter Hebr 11,11: praeter tempus aetatis.

praeter tempus salutis, ante redemptionem in cruce patratam, sed non sine respectu ad redemptionem, immo propter redemptionem, quam Deus suam iustitiam salvificam ostendens iam pro vel in eo tempore valere sivit et propterea peccata in illo tempore facta ('pro - gegonotôn') condonabat.
'paresis' igitur differt ab 'aphesis', quia est remissio in comparatione cum illa praeter ordinem, sed ex alia parte etiam congruit cum illa, est nempe vera remissio, remissio propter meritum Christi, est ostensio eiusdem iustitiae Dei cum eodem effectu, qui fit quidem alio modo non directe per Christum sed indirecte, quasi in anticipatione.

Itaque revera voci 'paresis' inhaeret idea alicuius praetermissionis, sed non in sensu non videndi neque supportandi peccata neque dilationis (Michel (1)), sed in sensu historiae salutis, i.e. respectu redemptionis, quae tempore VTi adhuc instabat et simul e consilio Dei salvifico iam valebat.
Utique, possumus dicere Paulum elegisse conceptum 'paresis' prorsus respectu historiae salutis, sicut iam elegit sub hoc aspectu conceptum 'anochê'.

---

(1) Peccata tempore VTi non differebantur sed iam remittebantur.

[illegible]

[illegible]

[illegible]

Remissio peccatorum sine Christo intelligi nequit, quia autem remissio peccatorum in VTo factum erat, debet habere relationem cum Christo, quae relatio a Paulo exprimebatur ope 'paresis', quod verbum propterea sensum totius primi membri parallelismi in se coniungit, in quo primum membrum culminat. Nempe id, quod 'anochê' iam innuerat, ad finem perducit: Deus, qui peccata illius temporis non sine expiatione sivit, itaque illa et condonabat, et quidem sub symbolo kapporeth, quae iuxta mentem Pauli ad Christum demonstrabat et ad quam mors expiationis Christi interpretata sub imagine eiusdem kapporeth (hilastêrion) remonstrat.

Cum sua doctrina, Deum in VTo propter meritum Christi peccata condonavisse, Paulus ex una parte excepit testimonium VTi et ex altera parte illum complet.
In VTo clare sermo est de condonatione peccatorum a parte Dei (cf. supra excursum de remissione peccatorum in VTo). Hoc testimonium Paulus affirmat dicens in v.21 iustitiam Dei habere testimonium in VTo et nunc manifestatam esse (pephanerôtai = manifestare id, quod iam antea existebat; cf. exegesim), atque adeo usus est testimonio VTi pro sua doctrina de iustitia (cf. supra pg. 80/81).

Remissio peccatorum sine Christo intelligi nequit, quia autem remissio peccatorum in VTo factum erat, debet habere relationem cum Christo, quae relatio a Paulo exprimebatur ope 'paresis', quod verbum propterea sensus totius primi membri parallelismi in se coniungit, in quo primum aeonorum culminat. Nempe id, quod 'anochê' iam innuerat, ad finem perducit: Deus, qui peccata illius temporis non sine expiatione sivit, itaque illa et condonabat, et quidem sub symbolo kapporeth, quae iuxta mentem Pauli ad Christum demonstrabat et ad quam mors expiationis Christi interpretata sub imagine eiusdem kapporeth (hilastêrion) remonstrat.

[illegible]

Cum sua doctrina, Deum in VTo propter meritum Christi peccata condonavisse, Paulus ex una parte excepit testimonium VTi et ex altera parte illum complet.

In VTo clare sermo est de condonatione peccatorum a parte Dei (cf. supra excursum de remissione peccatorum in VTo). Hoc testimonium Paulus affirmat dicens in v.21 iustitiam Dei habere testimonium in VTo et nunc manifestatam esse (pephanerôtai = manifestare id, quod iam antea existebat, cf. exegesim), atque adeo usus est testimonio VTi pro sua doctrina de iustitia (cf. supra pg. 30/31).

Conscientia Deum peccata condonare vivax erat in iudaeis, pro hoc bonum exemplum habemus in scriptis qumranicis.

Nonnulla exempla: (1)

Deum peccata condonare est convinctio certa communitatis qumranicae: Cf. 1QSXI,14s et 1QHIV,37 (2).

Hoc iam vidimus in parte de iustitia Dei tractante, ubi nobis clarum fiebat, quod condonatio peccatorum in mentalitate communitatis cum iustitia Dei connexa est.

In adispiscendo hanc condonationem praeter munera moralia partem habebant etiam ritus expiatorii: Cf. 1QSIII,6-11 (3).

---

159 (1) Ad hoc cf. F.Nötscher, Zur Terminologie der Qumran-Texte, 188-193.

160 (2) 1QSXI,14s: "et in multitudine bonitatis suae expiabit omnes iniquitates meas, et in iustitia sua purificabit me ab impuritate hominis et a peccato filiorum hominis." 1QHIV,37: "Nam tu remittis peccatum et mun(das hom)inem a delicto."

161 (3) 1QSIII,6-11: "Sed in spiritu consilii veri circa vias hominis expiabuntur omnes iniquitates eius ita ut conscpiciat lucem vitae. Et in spiritu sancto erga Unionem in veritate eius purus erit ab omnibus iniquitatibus suis. Et in spiritu rectitudinis et humilitstis expiabitur peccatum eius. Et in sollicitudine animae suae erga omnia statuta Dei pura erit caro eius, aspergendo aquas lustrationis et se sanctificando aquis fluentibus. Et (ita) diriget gressus suos ad ambulandum integre in omnibus viis Dei, sicut mandavit pro suis temporibus testificatis, et non ad divertendum dextrorsum vel sinistrorsum neque ad gradiendum contra ne unum quidem, ex omnibus verbis eius. Tunc placebit expiationibus suavibus coram Deo." Cf. etiam Nötscher, l.c.,189. Ex facto, quod communitas non participabat in cultu hierosolymitano non sequitur illam fuisse hostilem

Conscientia Deum peccata condonare vivax erat in iudaeis, pro hoc bonum exemplum habemus in scriptis qumranicis.

Nonnulla exempla: (1)

Deum peccata condonare est convinctio certa communitatis qumranicae: Cf. 1QS XI,14s et 1QH IV,37 (2).

Hoc iam vidimus in parte de iustitia Dei tractante, ubi nobis clarum fiebat, quod condonatio peccatorum in mentalitate communitatis cum iustitia Dei connexa est.

In adipiscendo hanc condonationem praeter munera moralia partem habebant etiam ritus expiatorii: Cf. 1QS III,6-11 (3).

(1) Ad hoc cf. F.Nötscher, Zur Terminologie der Qumran-Texte, 188-193.

(2) 1QS XI,14s: "et in multitudine bonitatis suae expiabit omnes iniquitates meas, et in iustitia sua purificabit me ab impuritate hominis et a peccato filiorum hominis." 1QH IV,37: "Nam tu remittis peccatum et mundas hominem a delicto."

(3) 1QS III,6-11: "Sed in spiritu consilii veri circa vias hominis expiabuntur omnes iniquitates eius ita ut conspiciat lucem vitae. Et in spiritu sancto erga unionem in veritate eius purus erit ab omnibus iniquitatibus suis. Et in spiritu rectitudinis et humilitatis expiabitur peccatum eius. Et in sollicitudine animae eius erga omnia statuta Dei pura erit caro eius, aspergendo aquas lustrationis et se sanctificando aquis [illegible]. Et (ita) diriget gressus suos ad ambulandum [illegible] in omnibus viis Dei, sicut mandavit pro [illegible] bus testificationis, et non ad [illegible] sinistrorum neque ad [illegible] ex omnibus verbis eius. Tunc placebit [illegible] suavibus coram Deo." Cf. etiam Nötscher, l.c., [illegible] Ex facto, quod communitas non [illegible] hierosolymitano non sequitur [illegible]

Atque adeo communitas permanebat in celebratione diei expiationis, quod ab oratione, pro dolor male conservata (1Qnr 34 bis I,6), et specialibus praescriptis (1Qnr 22 III 11) comprobatur (1).
Ex celebratione diei expiationis mihi concludi posse videtur, quod etiam pro communitate qumranica condonatio peccatorum cum idea illius diei connexa erat.
Ergo tempore Pauli inter iudaeos convinctio existebat Deum peccata expiare.
Haec convinctio a Paulo confirmatur et simul completur dicente ope 'paresis', quod remissio peccatorum, quae in connexione cum cultu (hilastêríon) videbatur, iam facta est propter Christum, i.e. aliis verbis sine Christo nulla salus, quod est indirecte altera polemica contra iudaeos, qui Christum ut mediatorem salutis reiciebant.

Id, quod Paulus ope 'paresis' exprimit est igitur

./. cultui.
Ex Dam XI,18s potest concludi communitatem prius participasse in cultu, sed membri se retraxerunt, quia convincti erant cultum ibi (in Hierosolymis) praestitum a sacerdotibus indignis templum profanasse. Sed exspectabant pro tempore eschatologico restitutionem cultus veri (cf. 1QMII,5s); cf. J.Maier, Die Texte vom Toten Meer, vol.II Anmerkungen, 116, et M.Burrows, Die Schriftrollen vom Toten Meer, 197s.

(1) Cf. Nötscher, l.c.,189.

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

effatum exclusive pertinens ad iudaeos (quod non contradicit tenori contextus, cuius colorem iudaicum constatavimus). Paulo non interest hoc in loco sors paganorum in tempore praeterito. De eorum sorte sermo est in duobus locis Actuum Apost., qui referunt ideas paulinas (i.e. sermonem suam ante paganos), quae quidem formam litterariam a Luca acceperunt (1):
Act 14,15-17 et 17,30.
Ibi dicitur Deum gentes sivisse ingredi viam suam, i.e. usque adhuc eis non advertebat suam actionem salvificam (2). At nunc Deus vult quasi non videre haec tempora, in quibus vivebant in ignorantia practica Dei (de hac hic sermo est et non de ignorantia intellectuali), i.e. iuxta usum linguae biblicum: in quibus deseruerant a Deo et suis mandatis et deis paganis et eorum cultui se contulerant

---

(1) Cum Wikenhauser, Die Apostelgeschichte, Regensburg 1956, 200, contra Haenchen, Die Apostelgeschichte, Göttingen 1959, 467.
<u>Act 14,15-17:</u> "Viri quid haec facitis? Et nos mortales sumus, similes vobis homines, annuntiantes vobis ab his vanis converti ad Deum vivum, qui fecit caelum et terram et mare et omnia, quae in eis sunt: qui in praeteritis generationibus dimisit omnes gentes ingredi vias suas. Et quidem non sine testimonio semetipsum relinquit."
<u>Act 17,30</u>: "Et tempora quidem huius ignorantiae conivendo dissimulavit (hyperidôn) Deus, nunc annuntiat hominibus, ut omnes ubique poenitentiam agant."

(2) Cf. Wikenhauser, l.c.,166.

cum consequentia depravationis animi (cf. Eph 4,18 (1)); haec tempora Deus vult conivendo dissimulare, i.e. ea non imputare et condonare (2). Propterea 'hyperidôn' quoad argumentum potius congruit voci 'aphesis' quam 'paresis', quia respicit momentum praesentem: Deus nunc tempora ignorantiae conivendo dissimulat, ea tamquam non facta videt, econtra 'paresis' describit actionem Dei in tempore praeterito, et quidem quoad iudaeos, propter hanc actionem iudaei iam in tempore praeterito salutem acceperunt, dum pagani nunc remissionem experiuntur. Ex quo concludi licet Deum in tempore praeterito praetulisse populum iudaicum. Probabiliter hoc fecit propter electionem populi israelitici, quod ius praecipuum quidem in tempore salutis non valet amplius (non est distinctio, v.22)

Denique possumus dicere: doctrina de influxu Christi in VTo non est res, quae menti Pauli aliena esset.

---

165 (1) Cf. Wikenhauser, l.c.,211.
<u>Eph 4,18:</u> "sicut et gentes ambulant in vanitate sensus sui, tenebris obscuratum habentes intellectum, alienati a vita Dei per ignorantiam, quae est in illis propter caecitatem cordis ipsorum, qui desperantes semetipsos tradiderunt impudicitiae, in operationem immunditiae omnis in avaritiam."

166 (2) Quia 'hyperidôn' respicit tempus praesentem, Act 17,30 non contradicit Rom 1,18-32 (contra Haenchen, l.c., 466s); nam quod Deus nunc condonare vult non excludit iudicia irae in tempore praeterito.

cum consequentia depravationis animi (cf. Eph 4,18 (1));
nunc tempore Deus vult conivendo dissimulare, i.e. ea
non imputare et condonare (2). Propterea 'hyperidôn'
quoad argumentum potius congruit voci 'anoxeis' quam
'paresis', quia respicit momentum praesentem: Deus nunc
tempora ignorantiae conivendo dissimulat, ea tamquam non
facta videt, contra 'paresis' describit actionem Dei in
tempore praeterito, et quidem quoad Iudaeos, propter
hanc actionem Iudaei iam in tempore praeterito salutem
acceperunt, dum pagani nunc remissionem experiuntur.
Ex quo concludi licet Deum in tempore praeterito praeter-
misse populum iudaicum. Probabiliter hoc fecit propter
electionem populi Israelitici; quod una praesertim quidem
in tempore salutis non valet amplius (non est distinctio,
v.22)

Denique possumus dicere: doctrina de influxu Christi
in VTo non est res, quae menti Pauli aliena sit [illegible].

---

(1) Cf. Mikenhauser?, l.c., 274.
Eph 4,18: "sicut et gentes ambulant in [illegible]
sui, tenebris obscuratum [illegible]
a vita Dei per ignorantiam, quae est [illegible]
caecitatem cordis ipsorum, qui [illegible]
tradiderunt impudicitiae, in [illegible]
omnis in avaritiam."
(2) Quia 'hyperidôn' respicit tempus [illegible]
non contradicit Rom 1,18-32 [illegible]
465a); nam [illegible]
iudicia irae in tempore praeterito.

Nam alium textum habemus, qui de simili relatione VTi cum Christo loquitur: 1Cor 10,4: "et omnes eundem potum spiritalem biberunt, bibebant autem de spiritali, consequente eos, petra: petra autem erat Christus."
Etiam hic Paulus loquitur de aliqua praesentia Christi in tempore VTi, quin hoc factum amplius explicat. Pro eo est factum, et sufficit.
Ita etiam in nostro textu ad Rom influxus Christi in condonatione peccatorum VTi est factum, quin Paulus putaret hoc amplius explicandum esse.

Conclusio: Theologiam versiculorum 25-26a, quae in conceptu paresis culminat, ita complecti possumus:
'paresis' est conceptus historiae salutis, qui ostensionem iustitiae Dei efficacem tamquam remissionem peccatorum in tempore sustentationis Dei factorum describit. Nam Deus expiationem a Christo in cruce patratam, quam iustitia Dei iudicialis postulaverat, in sua bonitate (idem ac iustitia salvifica) iam extendebat in tempus VTi et donabat iudaeis praesertim in cultu, in institutione kapporeth, quae erat symbolum velans pro Deo ipso in sua potestate condonante, in sua iustitia salvifica, quae ostendebatur in 'paresis', in speciali remissione peccatorum, quae fiebat praeter tempus praestitutum, ante tempus salutis; hanc remissionem, quae in ultima analysi nihil aliud est quam modus specialis, per quem Deus suam iustitiam salvificam in tempore VTi

ms. 125-145 [illegible] Voorvorplan [illegible], 26 [illegible]

ostendebat, possumus definire tamquam praeter-remissionem (germanice = Vorvergeben) respectu redemptionis in Jesu Christo.

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible] (R 3,21-26) [illegible]

C O N C L U S I O   G E N E R A L I S.

Solutio problematis a nobis inventa opposita est illae opinioni, quae hodie tamquam sententia communis habetur ('paresis' = praetermissio in sensu negligentiae vel omissionis).

Ea congruit partim illae interpretationi, quae a tempore Patrum (ut taceam de interpretatione eorum paucorum Patrum graecorum, qui 'paresis' ut statum miserum hominis intelligebant) usque ad saeculum 17 quasi exclusive dabatur et denuo hodie pluris auctoritatis nanciscebatur: 'paresis' = remissio (cf. caput 1).
Attamen partim ab illa digreditur, quia 'paresis' intelligit tamquam remissionem sui generis, quae locum habebat tempore VTi.

Nostra solutio fundata est in illa significatione sensus vocis, quae contextui probabiliter melius congruit. Eruenda erat per exegesim textus ex tribus significationibus fundamentalibus, quae voci insunt (praetermissio, remissio, paralysis-languor) (cf. caput 2).

Postquam positionem pericopae, in qua 'paresis' occurrit, intra contextum remotum ostenderamus, observavimus per exegesim pericopae dictae (Rom 3,21-26) signi-

CONCLUSIO GENERALIS.

Solutio problematis a nobis inventa opposita est illae opinioni, quae hodie tamquam sententia communis habetur ('paresis' = praetermissio in sensu negligentiae vel omissionis).

Congruit partim illae interpretationi, quae a tempore Patrum (ut taceam de interpretatione eorum paucorum Patrum graecorum, qui 'paresis' ut statum miserum hominis intelligebant) usque ad saeculum 17 quasi exclusive dabatur et denuo hodie pluris auctoritatis nanciscebatur: 'paresis' = remissio (cf. caput 1).

Attamen partim ab illa digreditur, quia 'paresis' intelligit tamquam remissionem sui generis, quae locum habebat tempore VTi.

Nostra solutio fundata est in illa significatione sensus vocis, quae contextui probabiliter melius congruit. Eruenda erat per exegesim textis ex tribus significationibus fundamentalibus, quae voci insunt (praetermissio, remissio, paralysis-languor) (cf. caput 2).

Postquam positionem pericopae, in qua 'paresis' occurrit, intra contextum remotum ostenderamus, observavimus per exegesim pericopae dictae (Rom 3,21-26) signi-

ficationem nostri conceptus cohaerere cum sensu notionum 'diakiosyê theou' (verbum motivi laudatae pericopae), 'hilastêrion' et 'anochê tou theou', ex quibus cum 'diakiosynê theou' et 'anochê' primum membrum parallelismi format, quod membrum (sicut quoque membrum secundum) a notione 'hilastêrion' quasi tamquam suo titulo dependet.

Notionem 'dikaiosynê theou', quae ad VT redit, definivimus ut actionem divinam cum duplici aspectu, quorum unus (iudicialis - iuridicus) in iudicio super Christum in cruce pro peccatoribus morientem apparet, et alter (salvificus) in applicatione fructus huius mortis (iustitia interna hominis) ad credentes.

Postea vodimus, quod ex translatione imaginis kapporeth ad Christum crucifixum, qui munus, quod illa institutio tempore VTi habebat, pro NTo subiit, concludi potest pro Paulo dictam institutionem et Christum crucifixum internam relationem habere, quod ad conexum speciale inter ambo demonstrare posset.

Hoc conexum nobis clarius fiebat definiendo conceptum 'anochê', qui ut expressio historiae salutis describit tempus VTi tamquam periodum ex una parte ad revelationem mysterii Christi (redemptionis) adcurrentem et ex altera parte in cultu (kapporeth - hilastêrion) iam de fructu

[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]
[illegible]

expiationis Christi participantem, quo 'anochê' simul ut patientia positiva dynamica Dei patebat.

Iam se ostenderat in dynamica Dei patientia sua iustitia in illo tempore, ita illa prorsus apparebat in conceptu 'paresis'.

Ambiens salvificum pericopae a interpretatione conceptuum usque eo probatum postulabat etiam pro 'paresis' sensum salvificum, quam ob rem eo ipso interpretatio in sensu merae praetermissionis (i.e. negligentiae vel omissionis punitionis aut expiationis peccatorum in illo tempore commissorum) excedebat. Sensui salvifico tantum correspondebat aliqua remissio; dicta remissio autem alia ex parte non potebat esse identica cum remissione pro tempore salutis usuali et notione 'aphesis' nominata.

Ita invenimus Paulum adhibuisse terminum specialem, hapaxlegomenon in NTo, ad designandam remissionem specialem, quae sub aspectu historiae salutis, i.e. respectu redemptionis in Christo Jesu praeter tempus praestitutum vel praeter ordinem stabilitum cum Christo incipientem in cultu iam pro iudaeis, quorum electionis ea re Deus honorem habebat, locum habebat.

Quia Deus hoc modo suam iustitiam salvificam in illo tempore ostendebat, concludebamus 'paresis' in ultima analysi nihil aliud esse quam forma specialis, in qua

expiationis Christi participantem, quo 'anochê' simul ut patientia positiva dynamica Dei patebat.

Iam se ostendebat in dynamica Dei patientia sua iustitia in illo tempore, ita illa propria apparebat in conceptu 'paresis'.

Ambiens salvificum pericopae a interpretatione conceptum usque eo probatum postulabat etiam pro 'paresis' sensum salvificum, quam ob rem eo ipso interpretatio in sensu merae praetermissionis (i.e. negligentiae vel omissionis punitionis aut expiationis peccatorum in illo tempore commissorum) excedebat. Sensui salvifico tantum correspondebat aliqua remissio; dicta remissio autem alia ex parte non potebat esse identica cum remissione pro tempore salutis usuali et notione 'aphesis' nominata.

Ita invenimus Paulum adhibuisse terminum specialem, hapaxlegomenon in NTo, ad designandam remissionem specialem, quae sub aspectu historiae salutis, i.e. respecti relaxationis in Christo Iesu praeter tempus praestitutum vel praeter ordinem stabilitum cum Christo incipientem in cultu iam pro iudaeis, quorum electionis ea re sua honorem habebat, locum habebat.

Quia Deus hoc modo suam iustitiam salvificam in illo tempore ostendebat, concludebamus 'paresis' in ultima analysi nihil aliud esse quam forma specialis, in qua

dicta iustitia tempore VTi apparebat.

Ita ad eandem solutionem ac S.Lyonnet venimus, i.e. ad solutionem, quae in textu solidum fundamentum habet, quod demonstrare intendebamus, in qua re praesertim aspectum christologicum vel historiae salutis tamquam aspectum novum invenimus.

CURRICULUM VITAE.

P.Mansuetus Rath, in baptismo Wolfgang, natus est die 13 Junii 1933 in Bautzen (Germania), patre Gulielmo Rath et matre Margaritha.

Scholam elementarem in Hannover ab anno 1939 usque ad annum 1945 frequentavit.

Studia humanistica ibidem incoepta in Hadamar, ubi in collegio seraphico vixit, anno 1954 ad finem perduxit cum examine Maturitatis.

Eodem anno novitiatum Provinciae Thuringiae S.Elisabeth ingressus est. In eadem Provincia professionem simplicem (anno 1955) et sollemnem (anno 1958) emisit.

Studiis philosophicis et theologicis in domibus studiorum Sigmaringen et Fulda occubuit annis 1955-1961.

Anno 1960 sacerdotio auctus est et anno sequente Romam petiit et in Facultate Theologica (Sectione Biblica) Pontificii Athenaei Antoniani inscriptus est, ibique praelectionibus RR.PP.Professorum F.Antonelli, C.Balić, H.Betti, H.Lio, A.Lorscheider, G.Matteuci, S.Gozzo, E.Ravarotto, L. Spätling et T.Szabó interfuit.

Gradu Licentiae in S.Theologia obtento anno 1962 Hierosolymam petiit, ubi per tres annos Professores habuit: D.Baldi, S.Saller, B.Bagatti, E.Pax, E.Testa, M.Adinolfi, E.Miguens, J.-G.Rembry, A.Spijkermann, G.Lombardi.